

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

2018 НОЯБРЬ № 11

СӨӨЛЮКӨ

ISSN 0869-1398

**МИЛЛИ ЭЛИТА
ТӘРБИЯЛӘУ**

*махсус кагыйдәләр
бармы?*

**ҮЗЕМНЕКЕЛӘР
ИТЕП ЯРАТТЫМ**

*язмыш
борылышлары*

**ДАНИР
САБИРОВ
СЫЙЛЫЙ**

шулпасыз... аш

**Динә
ГӘРӘЕВА:**

**БАШКАЛАР УҢЫШЫ
ӨЧЕН СӨЕНҮ – БӘХЕТ...**

Минем өчен син наман да – 17 дә!..

Бу фотосурәтләр еракта калган кабатланмас мизгелләргә – Яшьлеккә алып китә...
...Шундый зур галәмдә меңнәр арасыннан бер-береңне эзләп табу – үзе үк могҗиза!
Аны күргәч кабынган хисләр – иң саф, иң ихлас, иң садә... Йөрәктәге сагышы да – якты, татлы, моңлы... Беренче очрашу... Аның кебек башка берәү дә юктыр! Дөнья – матур, яшәү шундый рәхәт! Очар өчен канатлар кирәкми дә!.. Ярату, йөрәккә генә сыялмыйча, җанда шигырь булып бөреләнә...
Һәм мәңгегә Син – Шагыйрь, Ул Илһамчың булып кала...

Факил САФИН

ГОМЕРЛЕК САГЫНУ

Бүген ныграк сагынам,
Кичә түзәрлек иде.
Бүгенге сагынуларым
Үзәк өзәрлек инде.
Бүген ныграк сагынам...

Кичә түзәрлек иде шул...
Син дә янымда идең.
Кисәк искән тымызык җил,
Җанга кагылган иде.
Кичә түзәрлек иде шул...

Бүгенге сагынуларым
Яндыралар үзгәрәк.
Җилләр сирень яфракларын
Очырталар өзгәләп,
Бүгенге сагынуларым...

Үзәгем өзелде бүген.
Чарасыз калган көнем.
Гомерлек сагынуларга
Кереп барышым кебек.
Үзәгем өзелде бүген.

Рәсемдә: шагыйрьнең хатыны Ләйсирә ханым.
1977 ел, ноябрь.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сеембика» 2018

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сеембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтәнтатар айлык
әдәби-нәфис
журналы 1913–1918
елларда чыккан
«Сеембика»
журналының
давамчысы.

Ежемесечное
литературно-
художественное
и культурно-
просветительское
электронное
периодическое
издание на
татарском, русском
языках для женщин
и семьи.

Территория
распространения:
Российская
Федерация,
зарубежные страны

Элемтә, мәгълумати
технологиялар һәм
массакүләм
коммуникациялар
өлкәсендәге
кузәтчелек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2015 елның
18 маенда
«Сююмбике» дип
теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
Эл № ФС 77-61814

Язмалар авторның
тулы адресы
курәстеләп, паспорт
мәгълуматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Кулъязмаларга бәя
бирелми, алар кире
кайтарылмый.

Фото: Ксения Богданова

Житәкче-баш мөхәррир
Г. И. кызы САБИРОВА

Редакция:
Зилә Вәлиева, Нәбирә Гыймәтдинова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Сәрия Сабурская, Айрат Сибгатуллин,
Иркия Төхвәтуллина, Нурия һашимова,
Гөлнәз Шәйхи, Эльмира Әхмәтова.

**Редакциянең
гомуми телефоны** 222-09-77

Житәкче урынбасары 222-09-78
Рәмзия Кашапова
Баш мөхәррир урынбасары 222-09-78
Гөлнур Хәсәншина
Җаваплы сәркатип
Лариса Маликова
Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Сайт мөхәррирләре:
Сембел Гаффарова
Камила Димәхәммәтова

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Реклама текстлары аны бирүчеләр
жаваплылыгында.

Редакциянең язмача рәхсәтеннән башка
материалларны «Сеембика»дән күчереп
басу тыела.

Дизайн-макет:
«ASAFIN GROUP»
Верстка:
Лариса Маликова

Тышлыкта:
Дина Гәрәева
Фото: Анна Арахамия

Бүлек мөхәррирләре:
Мәдинә Авзалова
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Эльмира Закирова
Ландыш Әбүдәрова
Фотокорреспондент
Ксения Богданова
Корректор
Фирдәвес Исмәгыйлева
Гамәли хезмәткәрләр:
Нәфисә Әскәрова
Олег Сердюк

Формат: 225x290 мм
Күләм 64 бит

Басарга кул куелды:
1.11.2018 ел
Заказ E-2943
Тираж 4858

Учредитель:
Акционерное
общество
«Татмедиа»

ТР «Татмедиа» Матбугат һәм массакүләм
коммуникациялар республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Редакция адресы: 420066, Казан,
Декабристлар урамы, 2 нче йорт.
www.syuumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: (843) 222-09-77
Язылу индексы:
П2204 (ПАП рәсми каталогы буенча)
73002 («Роспечать» каталогы буенча)

Банк реквизитлары:
Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбик»
Расч/счет 40702810600020010309
кор/сч 301018100000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

Наис ГАМБӨР

Әнкәйгә

*Самавырын ничә яңарткандыр
Безне көтеп әнкәй көненә.
Юлда тузан күрсә, каршы чыга,
Яулык чөеп, капка төбенә.*

*Чәчләрең ак, –
Яшьлегендә уйнадыңмы әллә
Кылганнардан такыя үреп?!
Әнкәемнең төсә күз алдымда
Әйтелмәгән васыять кебек.*

*Чәчкәйләрең йомшак, мамык кына, –
Яңгыр суы белән юылган;
Үләннәрне ерып кайтып килә
Таңда әнкәй чишмә юлыннан.*

*Әнкәй көтә безне, каршыларга
Чыгып баскан авыл башына;
Күзләрендә, юк, яшь түгел аның,
Рәшәләр йөгерә каршына.*

«Кунак кеткәндә». Әмир Мәжитов эше.

Лена ШАГЫЙРЬЖАН

Әнием хатлары

Ямансулап йөргәч көн буена,
Искә төшереп үткән чакларны,
Утырдым мин укып төн буена
Әнием миңа язган хатларны.

«Балам» диеп башлана да хатың,
Ике күзем тула яшемә.
Үзем инде менә җиткәнмен ич
Ул чактагы Әнием яшенә...

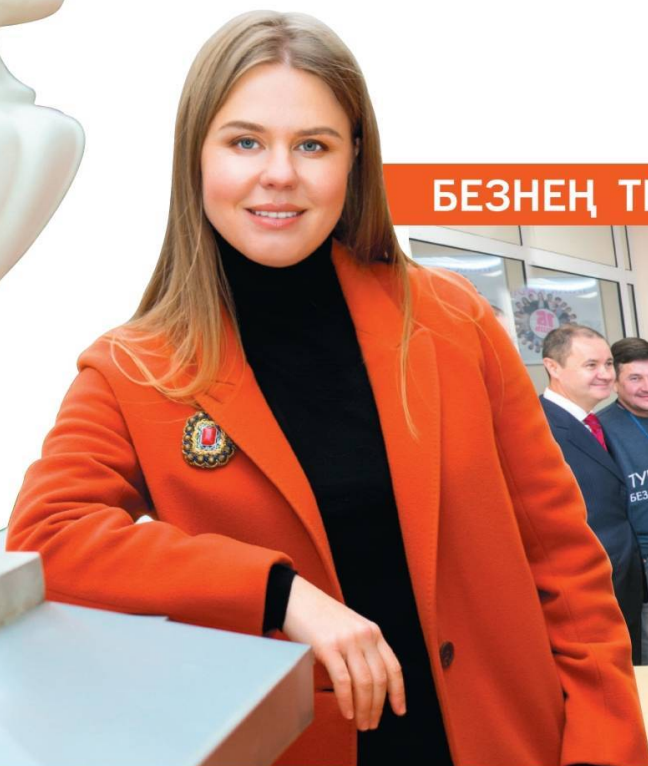
И Әнием, хатларыңда синең
Юлың саен көю, сызлану,
Хәрефләнеп төшкән хәвефләнү,
Өзелеп сагыну, сөю, кызгану:
«Уйлап йөрдем бүген иртәдән үк...»
«Күргән идем кичә төшемдә...»
«Ярый, кызым, сау-сәламәт яшә,
Уңыш теләп калам эшендә...»

И ул чаклар, и ул татлы хатлар,
«Күрешкәнче тиздән» диюләр...
Әти-әни жылысы сеңгән хатны
Алып куанудан биюләр...

Хәбәр-хат та, җавап-хат та алар,
Йөрәгеңнән чыккан вәгазь дә.
Үкси-үкси куям яңагымны
Әнием кулы тигән кәгазьгә.

БЕЗНЕҢ ТЫШЛЫКТА

ТАГЫН БЕР АДЫМ

Гөлнур Сафиуллина

ЗАМАН ҺӘМ БЕЗ

6

САТАШМЫЙК!

Чулпан Галиәхмәтова

ТАТАР ДӨНЬЯСЫ

СӘГАДӘТ

Ландыш Әбүдәрөва

24

МӘДӘНИ ТОРМЫШ

«ЭШЛӘГӘННЕН КАДЕРЕН БЕЛДӨЛӨР»

Мәдинә Авзалова

10

30

ЯРАТЫРГА ЯРАМЫЙ

Роза Камалетдинова

ЯШӘЕШ

40

ЮК ЖАННЫҢ
ӘНИСЕЗ ЧАКЛАРЫ...

Чулпан Галиәхмәтова

46

«ҮЗЕМНЕКЕЛӘР
ДИП ЯРАТТЫМ...»

Гөлнур Хәсәншина

ЖИРДӘГЕ АЙ

Гөлнур Сафиуллина

50

ШУЛАЙ УК:

14

МӨМКИНЛЕГЕ
ЧИКЛЕЛӘРГӘ –
ӨСТӘМӘ
МӨМКИНЛЕКЛӘР

44

БИЗӘКЛЕ ДӨНЬЯ

Ризидә Гасыймова

ХАТЫН-КЫЗ ГАЛӘМЕ

56

ЧӘШКЕ МАЕ
МОГҖИЗАСЫ

КИЛӘСЕ САННАРЫБЫЗДА: »

ЯЛГЫШЫРГА ЯРАМЫЙ.
КЕРЧЬ ФАҖИГАСЕННӘН СОҢ

ХОДАЙ БИРГӘН БҮЛӘКМЕ УЛ МӘХӘББӘТ,
ӘЛЛӘ СЫНАУМЫ? ИЛАҢИ НИЯТ КЫЛДЫМ

ЯҢА ЕЛ ХИКӘЯСЕ

БӘЙРӘМ ТАБЫНЫНА – МҮК ЖИЛӘГЕ
БЕЛӘН ӘЗЕРЛӘНГӘН КҮРКӘ ИТЕ

САТАШМЫЙК!

Фото: Ксения Богданова

Югары технологияләр кешелекне алга җибәрәчәк дигән уй белән яшибез. Бөтен игътибарыбыз, максатыбыз, дәүләт казнасы энә шуңа юнәлдерелгән. Кешеләр яшәр анысы. Ә менә милләт нишләр? Югары технологияләрнең милләтә юк бит. Ирексездән, глобальләшүгә ияреп, андый вак мәсьәләләр турында уйлап утырырга вакыт та юк кебек. Бу – фаҗигага таба зур юл. Бүгенге көндә җырлап-биеп кенә милләтне инкыйраздан алып кала алмаячагыбызны аңлыйбыз да югыйсә. Татарга үрнәк булырдай һәм үзе артыннан әйдәп бара алырдай милли элита булдыру кирәк. Бу – безнең кичектергесез бурыч! Бөек эшләр авыр заманнарда башкарыла. Даһилар да шул чорларда барлыкка килә. 90 нчы еллар татарларга шундый мөмкинлек бирде. Үзе артыннан ияртә алырдай шәхесләр майданнарда чыкты, сәясәт аренасына милләт атасы булырдай кешеләр атлады. Шул чорлардан соң иркен сулыш алып яшәп калдык. Һәм милләтләр өчен кабат авыр заманнар килде. Безгә элита варисларын җиң сызганып тәрбияли башларга вакыт. Бу генетик мәгънәдә түгел, анда әшнәлеккә дә урын калмаска тиеш. Элита булырдай балаларның бердәнбер өстенлеге – үз көчләренә ышануы. Кечкенәдән үк шәхес булу. Әхлакый яктан сындырылмаган, үз фикерен курыкмый әйтә белгән, кирәк икән аны исбатлый һәм яклы ала торган милли җанлы балалар – якты киләчәк тудыручылар. Хәзерге җәмгыять халкының тарихы, көнкүреше һәм мәдәнияте белән горурлану тәрбияли аламы? Татар авыллары, диярсез. Кызганыч, соңгы елларда аннан чыкканнар да бик тиз үз асылларын югалтып, космополитка әйләнә. Чөнки авылларда да мохит югала башлады. Милли элитаны тәрбияләүче бердәнбер учак – гаилә һәм милли гимназияләр иде. Тик соңгы вазгыять белән бәйле бу бурычны гаилә җилкәсенә генә калдыру сәясәтә бара. Бу зур йөкне ул гына тарта аламы? Тәрбия өчен җирлек каян алырга? Балаларында милли үзәк тәрбияләргә тырышкан аналардан бер мине генә борчымыйдыр бу уйлар. Сорауларга җавапны Казан шәһәренең Ш. Мәрҗани исемендәге 2 нче гимназия мисалында эзләп карарга булдым. Директоры – республиканың халык укытучысы, милли мәгариф тарафдары Камәрия ХӘМИДУЛЛИНАны да энә шундый уйлар борчыган булып чыкты.

БАХӘССЕЗ ӘЙБЕР ӨЧЕН КӨРӘШЕП

ЯТАБЫЗ. Телне өйрөнү буенча бер-нинди бәхәс була алмый. Дәрәс, ул безгә беркайчан да жиңел бирелмәде. Милли гимназияләр ачылган чорда балаларны урамнан жыйдык. Үз телебездә белем бирү өчен бит ул! Дәүләтчелегә булмагач, нишлисәң инде... Шул заманда ук үз балалар бакчабыз турында хыяллана башладык. Шөкер, анысын да булдырдык. Балаларда милли ұзаң тәрбияләү өчен нәтижәле фал булды ул. Моңысына да канәгать булырга кирәк дисәк, хаклы булмыйбыз. Балалар бакчасында, мәктәптә телне өйрәнгәннәр аны беркайчан да оңытмаячак. Бу аларга гаилә корганда, балалар тәрбияләгәндә кайтаваз булып киләчәк. Тик мәктәптән соң чылбыр өзелү – иң аянычы.

ДӘҮЛӘТЧЕЛЕГЕБЕЗ БУЛМАГАН

ЗАМАНДА МИЛЛИ ЭЛИТА

ТӘРБИЯЛӘҮГӘ БИК ШИКЛӘНӘМ. Кол Шәрифләр заманында моңың өчен махсус программалар, махсус мәктәпләр булган. 90 нчы елларда гимназия ачылган вакытта безнең максат та әнә шундый иде югыйсә. Әмма Россия законнарын бозмас өчен жайлашырга туры килә. Программаны сайлап алып укытырлык мөмкинлек булмаган заманда милли элита тәрбияләү юк дәрәжәсенә кайтып кала. Әмма безнең табигый асылыбыз – шул. Жәмгыятьтә үзгәрешләр башлануын көтәм... Өстәлемдә медицина уку йортлары студентлары өчен язылган татарча дәрәслек ята. Авторларының берсе – безнең укучы Ләйлә Миңнуллина. Ул дәрәслек бөтен житәкчелек өстәлендә ятарга лаек. Үрнәк өчен!

БЕЗНЕң БАЛАЛАРНЫ МИЛЛИ УНИВЕРСИТЕТ ҮЗ КОЧАГЫНА АЛЫРГА

ТИЕШ. Безне тәмамлаган укучылар башка вузларда укый алмый дигән сүз түгел бу. Нич юк! Ул милли традицияләребезгә тугры калу өчен кирәк. Милли университет ачылачакгына ышанам. Бәлки, ул вакытта мин булмам да. Шулай да аны ерак киләчәккә калдырмыйм. Мәскәү

чаяланган саен, безнең халыкның сизгерлегә уянуга нич шигем юк. Каршылык көчәйгән саен, без милли университетка якынлашабыз. Моңың өчен рухи һәм сәяси ихтыярыбыз өлгереп житәр дип ышанасы килә.

ХӘЗЕР, ТАТАРЧА УКУП, ИМТИХАН БИРЕП БУЛАМЫ, ДИГӘН ЯЛГЫШ ФИКЕРЛӘР ИШЕТЕРГӘ ТУРЫ КИЛӘ.

Бердәм дәүләт имтиханнары нәтижәләре буенча без фәнне урысча укыткан мәктәпләрдән нич калышмыйбыз. Быел гимназияне тәмамлаган 47 баланың 44 е төрле вузларда белем ала. Аларның 60% ы бюджет урыннарына керә алды. Казан гына түгел, Мәскәү, Петербург югары уку йортларына кабул ителерлек укучыларыбызны. Шунысын да әйтергә кирәк, репетитор хезмәтенә сирәкләр генә мөрәжәгать итә. Бу саннардан соң безнең укучы дәрәжәсе хакында сөйләп торы да урынсыз.

БЕЗГӘ ӘЛЛӘ НИЛӘР УЙЛАП ЧЫГАРЫРГА ТҮГЕЛ, БУЛГАНЫН КУЛЛАНА

БЕЛЕРГӘ ӨЙРӘНЕРГӘ КИРӘК. Быел КФУда 125 студент жыеп, татар мәктәпләренә укытучылар әзерли башладылар. Алар ике телдә белем бирә ала торган кадрлар булачак. Бу бик әйбәт. Тик статистика буенча (ә ул фән!) кулына диплом алган студентларның 10% ы гына мәктәпләргә килә. Димәк, дүрт-биш елдан соң быел алган әлегә студентларның 12 се генә мәктәпләргә киләчәк дигән сүз. Татарстан өчен юк дәрәжәсендә. Кабат, шаккаткандай, итеп, кадрлар юк дип утырачакбыз. Без берничә ел элек «Остазлык мәктәбе» проекты тәкъдим иттек. Ул педагогик практиканы тамырдан үзгәргүгә корылган. Студент, вузда татар телендәгә фән дәрәслекләрен тотып карамыйча: «Физика, химияне нигә татарча укытырга кирәк», дигән фикер белән мәктәпкә килеп керә. Әлбәттә, ул татарча укытмаячак. Без тәкъдим иткән проектта студент атнага бер көн килеп, тәжрибәле укытучы белән дәрәс үткәрер, аны анализлап кына калмый, ә һәрьяклап үсеш алсын өчен лабораториядә эшли. Анда татарча дәрәслекләр базасы булдырырга ки-

рәк. Мондый дәрәслекләр барлыгын күрсеннәр. Аннан кала, милли мәктәпнең эшчәнлеген оештыру буенча махсус курс укучы мөһим. Студент мәктәптә үзгәреш кертә алырлык шәхес булып үсеп килергә тиеш. Мин бу проектны яңа министрға да тәкъдим иттем.

САТАШУЛАРГА ЧУМЫП ЯШИБЕЗ.

Алар елдан-ел күбәя. Татар телендә укып, бердәм дәүләт имтиханнарын биреп булмый дип, бер саташсак, без фәннәргә ата-ана телгә буенча русча укытабыз, дигән икенче саташу бар тагын. Ата-ана татар мәктәбенә баласын урысча укытыгыз дип түгел, ә иң элек яхшы белем биргез дип алып килә. Кайда яхшы, ул шуны сайлый. Нинди телдә укытачакын мәктәп үзә хәл итә, һәм бу жәһәттән ата-ана белән эшләргә тиеш. Мәгърифәтчелек шул бит инде ул. Һәм менә яңа бер саташу: гаиләнең телне саклавы.

ТЕЛ САКЛАУ ДИГӘНДӘ, ДӘРӘСЛЕКЛӘР БУЛЫП ТАШКА БАСЫЛГАН ТЕЛНЕ КУЗАЛЛАРГА КИРӘК.

Гаиләдә татарча сөйләшү – тел мәсьәләсен локаль яктан гына чишә. Ул дәүләт дәрәжәсендә киләчәк өчен бернәрсә дә бирми! Милләтне саклау – телне мәктәптә өйрәтүдән, ә телне саклау шул телдә язылган дәрәслек буенча укытудан башлана. Дәрәслек сүзенә бөтен мәгънәсен үзәнә сыйдырган Әлифба югалырга тиеш түгел. Телне саклау – нич кенә дә атнага ике сәгать татар теле укучы түгел, ә балалар бакчасынан алып мәктәп, урта һәм югары уку йортларына кадәр шул телдә белем бирү системасын булдыру ул. Әдәби телне саклау турында сүз бара. Кызганыч, моны бутап бетерделәр.

ТАТАРЧА УКУ ТАТАРЧА ФИКЕРЛӘҮГӘ КИТЕРӘ.

Бу – милли ұзаңның асылы. Балада фикерләү сәләте 11 яшькә чаклы формалаша. Нәкъ шушы вакытта татарча уку зарур. Моннан соң туктасак та ярый, дигән сүз түгел, әлбәттә.

МИЛЛИ ТРАДИЦИЯЛӘР ҮЗЕ ГЕНӘ БЕРНӘРСӘ ЭШЛИ АЛМЫЙ.

Ул татарча

укытуны көчәйтә генә. Урын өстендә авырып яткан авыруның гомерен дару белән берәз сузарга мөмкин, әмма соңгы сулышы килеп житүен туктатып булмый. Татарча укытмый торып, традиция, гореф-гадәт белән генә миллилекне саклап калып булмый.

КАЛФАК КИЕП, ЧӘКЧӘК КҮТӘРЕП, ТАТАРЧА ЖЫРЛАП, КУНАК КАРШЫЛАП КЫНА МИЛЛИ ҮЗАҢ УЯНЫМЫ.

Ул саташуларның исемлеген туыландыра торган күренеш. Моңысы күзәтүләр, тәҗрибәләрдән чыгып әйтелгән фикер.

АТА-АНА БАЛАСЫНА ТӘЛӘКТӘШЛЕК КҮРСӘТЕРГӘ ТИЕШ. Татар мәктәбенә балаңны бирсәң икән, син аңа ярдәм ит. Ничекме? Балаң белән

татарча сөйләш. Үзеңне, татар хатыны буларак, итагатьле итеп тот. Без баланы бирдек, сез өйрәтергә тиеш дип фикер йөртү – тамырдан дәрәс түгел. Чөнки бала өчен иң элек әти-әнисе үрнәк. 12 яшенә кадәр ул тулаем алар йогынтысында яши.

БҮГЕНГЕ МИЛЛИ ЭЛИТАНЫҢ ХАЛЕ, ЙОМШАК ИТЕП ӘЙТКӘНДӘ, АЯНЫЧ.

Безнең элита әдәби әсәрләр язып карый, чыгышлар ясый, фикерләр әйтергә тырыша, тик ул хакимияткә эләкми. Хакимият кенә элита дигән фикер дәрәс булмас. Шулай да идарәдә милли үзаңлы кеше утыра икән, бу мәсәләгә караш башка төрле. Милли элитага игътибарны махсус жуйдык дип санамыйм. Ул Россия чынбарлыгынан килеп чыга. Милли элита булсын өчен,

бүгенге җәмгыятьнең кимчелекләре булмаса тиеш. Ә иң зур кимчеләге – әшнәлек. Махсус мәктәпләр булдыру зарур. Тик анда әшнәлек, таныш-белешлек аша уку мөмкинлегә булмаса тиеш.

ШӘХЕС ТӘРБИЯЛӘУ. Безнең гимназияне тәмамлаган укучылар фикере: гимназиядә тел өйрәтеп кенә калмыйлар, монда милли шәхесләр тәрбияләнә, диләр. Минем өчен иң зур бәя шушы. Шәхес милли элита ук булмаса да, аннан бер баскычка гына калышадыр. Әмма бу – шул сукмакта дигән сүз. Күптән түгел Мәскәүдән килгән журналистлар укучыбыз Кирилл белән әңгәмә корды. Сөйләшү барышында аларны иң гажәпләндергәнә – гимназия безне жиргә төкөрмәскә өйрәтә дигән сүзә булган Кириллның. Кайберәүләр моңа игътибар да итми. Черт итә дә төкерә. Ә бит бу әхлакчылык хакында сөйли. Жир ул – бар нәрсәнең Анасы! Димәк, син үз әниңнең битенә төкерәсәң дигән сүз. Менә шушыны аңлаган балалар югары әхлакка ия.

ФИКЕР

Буа дәүләт драма театры сәнгать җитәкчесе-директоры, Татарстанның атказанган артисты Раил САДРИЕВ

Татарстан милли элита һәм милли университет булдыра алмый калды. Бу республика өчен зур югалту. Хәзер моның нәтижәсен күрәбез. Бүгенге көндә кемнәр соң ул милли элита? Вақытында җитәкчелек кәнәфиенә утырган, акча туплаган татар байлары әнә шул абруйлы исемне йөртә. Хәерчедән – бай, ягъни сәнәктән көрәк ясадык, тик милли йөзен булдыра алмадык. Ә бит акча янчыгы булу гына түгел, фикерле, укымышлы, татар җанлы, ниндидер мәгънәдә патриот булган, рухи яктан үзен тәрбияләп, милли-мәдәни дөнья тормышында катнашып яши торган кеше булырга тиеш элита вәкиле. Хәзер акчалы бөтен кешене дә фикерле, тирән мәгънәле, интеллектуал аңлы дип әйтеп булмый. Ул татар китабы укымый, татар газета-журналларына язылмый, концерт-спектакльләргә йөрми. Президент барган җирдә, жыелып, фотога төшөп, кул кысышып йөрүдән артмый аларның сәнгать белән танышулары. Дәрәс, милли элита тегендә-монда берән-сәрән күренгәли, тик ул бер катлам гына әллә ни булдыра алмый анысы. Булганнары да – чит төбәкләрдә. Чөнки аларның татарлыгы күбрәк. Татар сәүдәгәрләре милләт дип яши, акчаларын да кызганмый. Андый шәхесләргә беләм. Ә Татарстанда алар юк дәрәжәсендә. Милләт өчен янып-көеп, милли үзаң күтәрүче катлам юк. Аны булдыру өчен татар теленең мәгънәсен күтәрергә, милли университетлар ачарга кирәк безгә, телне яшәешнең барлык өлкәсендә кулланырга. Хәзерге вазгыятьне үзгәртмәсәк, көннән-көн югалачакбыз гына. Татарча укый-яза, фикерли белгән кешеләр геометрик прогрессия белән кимүгә таба бара.

Киләчәктә милли элита булдыру өчен балаларыбызны түгел, үзебезне тәрбияләү мөһим. Алар бездән үрнәк алып үсә. Тик, кызганыч, бу мәсәләдә без үрнәк була алмадык. Бик теләсәк тә, без күзаллаган милли элитаны булдыру өчен, кимендә ике буын үсә кирәк әле.

МИЛЛИ ЭЛИТА ҮСТЕРҮ ӨЧЕН МАХСУС КАГЫЙДӘЛӘР ЮК. Иң мөһиме – баланың вақыты бушка узмаса тиеш. Ризыкны, вақытны һәм суну истраф итәргә ярамый. Баланың вақыты – зур җаваплылык. Мәктәптә эшнә аның вақытын бушка уздырмасын итеп оештыру зарур. Белем алудан тыш, милли мохиттә ана телендә фикер йөртеп, аны һәрьяклап үстерә алу мөһим.

МИЛЛИ ҮЗАҢЛЫ БАЛАЛАР ТӘРБИЯЛӘР ӨЧЕН, АЛАР БЕЛӘН ЯШӘРГӘ КИРӘК. Ягъни үзебез дә үрнәк булырга. Бүген ике сәгатем бар, милли элита тәрбиялим әле, дип яшәмибез бит. Балаларны югары сәнгатькә тартырга кирәк. Мин авыл баласы булсам да, балаларны һәрвакыт картина галереяларына, музейларга җитәкләп йөрттем. Югары сәнгать – әхлакый тәрбия бирүдә зур бер фактор дип саныйм. Баланы тормышта югалмыйча, үз-үзе белән килешеп яши торган итеп үстерергә кирәк. Үз юлын белгәннәр генә адашмый. Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА әзерләде.

НӘФИСЛЕК ОСТАЛАРЫ

Иң беренче зәркәнче кем булган, зәркән бизәнү әйберләре кайчан барлыкка килгән – беркем дә төгәл әйтә алмас. Бик борынгы фаразлар безне неолит чорына – матриархат хакимлек иткән дәверләргә алып китә. Ул заманнарда бары хатын-кызлар гына үз тәннәрен бизәргә тырышкан. Сораштырулардан күренгәнчә, зәркәнчә эше сирәк һөнәрләр рәтенә керми, безнең илдә ул шактый киң таралган. Хезмәт базарында бу һөнәр ияләренә ихтыяж зур. Шул исәптән, халкыбызның милли архитектура һәм зәркән сәнгатеңә караган традицион һөнәрләренә дә яңа сулыш өрелә.

Зәркәнчә булып эшләр өчен тиешле белгечлек буенча махсус югары белем булу мәжбүри түгел. Техникумда алган урта һөнәри белем турындагы дипломың да җитә.

Чын зәркәнчә рәссам кебек, төсләргә бик яхшы тоя, зәвыгы, фантазиясе, ижади фикерләве югары. Ул һәрнәрсәгә бик җентекләп, күп тырышлык куеп эшли. Кайчак бик вак элементлар белән эшләргә туры килә, шуңа күрә зәркәнчә үткен күзле, нык куллы була, бармакларының хәрәкәтчанлеген белән аерылып тора. Филигрань (нәзек алтын йә көмеш тимерчыбыклардан ясалган челтәрләр бизәкләр) һәм зернь (вак металл шарчыклардан ясалган бизәкләр) кебек катлаулы зәркән техникасы оstdан аерым игътибар, төгәллек һәм түземлек таләп итә. Белгечнең бурычлары аның квалификациясеннән дә тора. Зәркән-беркетүче, зәркән-коючы, зәркән-модельер, зәркән-эмальче, зәркән-дизайнер кебек белгечлекләр бар.

Квалификациясе нинди булуга да карамастан, зәркәнчеләр кыйммәтле металлның, ташларның һәм башка материалларның кулланылу үзенчәлеген, аларны эшкәртүнең күптөрле ысулларын белергә тиеш. Бизәнү әйберләре ясаучы оста, сызымнардан карап, булачак эшләнмәне укый алырга, аларның ГОСТын белергә тиеш.

Күптән түгел Казан халык сәнгате һөнәрләре техникумын тәмамлаган Стелла Логинова-Нәгыймова зәркәнчә булып эшли һәм үзе иҗат иткән бизәнү әйберләрен ясый. Күп күргәзмәләрдә катнашкан Стелла үзеннән-үзе зәркән сәнгате белән мавыга башлый. Балачагында ул укытучы йә табиб булырга хыяллана. Аеруча рәсемнәр ясарга ярата. Сәнгать мәктәбендә укый. Бәйрәмнәрдә аңа буяулар, карандашлар, фломастерлар, альбомнар бүләк итәләр. Курчакларны бизәндерү бик ошый кызга. Балачак мавыгуы яраткан һөнәренә әйләнә. Сүз дә юк, зәркән һөнәре гомер-гомергә ирләрнеке саналган, шулай да соңгы 20–30 елда ул хатын-кызлар ягына авышкан. Соңгы елларда Казан халык сәнгате һөнәрләре техникумына да зәркән булырга теләүче кызлар күпләп килә. Техникум WorldSkills-2019 чемпионатында зәркән эше компетенциясендә катнашчак.

Зәркән бизәнү әйберләрен ничек сакларга?

■ Барлык зәркән эшләнмәләр, аеруча кыйммәтле металлдан ясалганнары, яхшы ябылучы шкатулкаларда яки деформацияләргә бирешми торган нык тартмаларда сакланырга тиеш. Эчкә яктан ул йомшак бәрхет материал белән тышлана.

■ Эшләнмәләр бер-берсеннән аерым сакланырга тиеш. Әгәр урын бик аз булса, муенса (колье) яки зур алкалар, асма бизәкләр арасына йомшак салфетка яки тукуыма кисәгә кыстырыла.

■ Бизәнү әйберсен тагып йөргәннән соң, аны салуга ук тир, май эзләреннән, тузаннан чистарталар. Ә ныклап чистартуга үз белдегегез белән тотынмагыз, ташларын бозугыз бар.

■ Саклау өчен металл контейнерлар кулланмагыз! Агач, салам йә тукуымадан эшләнгән шкатулкалар кулайрак булыр.

■ Энҗе, яшма, малахит, гәрәбәдән ясалган бизәнү әйберләре температураның кинәт үзгәрүен, дымлыкны «яратмый». Бу ташлар йомшак та: аларны кырылу, ярылулардан сакларга кирәк.

■ Бизәнү әйберләренә кояш нурлары төшү дә, аларны салкында тоту да зарарлы.

■ Муенсалар, асма бизәкләр, чылбырга тагылган кыйммәтле асыл-ташлар, үрелгән йомшак беләзекләр эленгән хәлдә яхшы саклана, ә челтәрләр йә катлаулы итеп үрәп эшләнгән асма бизәкләргә һәм муенсаларны кечкенә мөдәрчәккә таратып, дөрес формада саклыйлар, шуып төшмәсен өчен, читләренә булакчалар кадап куялар.

Рәмзия КАШАПОВА әзерләде.

УЛ ӘЛЛӘ НИ
ҮЗГӘРМӘГӘН ДӘ
ШИКЕЛЛЕ:
ЙӨЗЕНДӘ ШУЛ УК
ТЫЙНАК ЕЛМАЮ,
ХӘРӘКӘТЛӘРЕНДӘ
ШУЛ УК
ЖИТЕЗЛЕК.
КҮКРӘКТӘН
ЧЫККАН
КӨР ТАВЫШЫ ДА
ЯКЫН-ТАНЫШ
БЕЗГӘ...

Мәдинә
АВЗАЛОВА

«ӘШЛӘГӘННЕН КАДЕРЕН БЕЛДЕЛӘР»

Заманында бөтен республиканы аягүрә тоткан, исеме илгә танылган данлыклы сыер савучы, Социалистик Хезмәт Герое Гөлбикә апа Кәримова турында язып, берәүне дә шаккаттырмам. Аның турында күп яздылар, күп сөйләделәр. Бәлкем, шуңадыр да: «Киләбез әле!» –

дигәч, ул бер дә аптырап калмады. «Инде картаеп беткәч, нәрсәгә, кемгә кирәк?» – дип кенә куйды. Аннары килеште тагын.

«Килеп житәрәк чыгып торымын. Безгә мәктәп яныннан борылып керәсе», – дигән иде ул. Теләче районының Үзәк бистәсенә (кайчандыр бөтен тирә-юньне шаулаткан Ленин совхозы) кереп, турыга бара

торгач, ахрысы, фермаларга барып терәлдек. Кире әйләндек. Яныбыздан үтеп баручы бер абзыйдан сорыйбыз. Ул көлеп жибәрә. «Ник, урамын әйтмәдемени?! – ди ул гажәпләнгәндәй булып. – Гөлбикә апагыз «Гөлбикә Кәримова» исемендәге урамда яши. Үзенең исемен йөрткән урамда!» Юлдашыбыз аларның күршесе икән. Капка

төбенә үк китертеп туктата. Әнә ул үзе дә – ике Ленин ордены кавалеры, «Урак һәм чүкеч» алтын медале иясе, Социалистик Хезмәт Герое Гөлбикә Гали кызы Кәримова... Кызларча житез адымнар белән каршыбызга килеп, кул биреп күрешә дә өенә чакыра.

Аны шөхес буларак яхшы белсәк тә, героесыз үткән тормыш сукмакларына тагын бер әйләнеп кайтып, ул кичергән авыр, әмма онытылмас данлы елларның татлы мизгелләрен янә бер яңартасы итәбез.

Гөлбикә апаның тумышы белән Кара Ширмә авылынан булуы, 1950 елларда гаиләсе белән шушы совхозга күченеп килүләре турында беләбез инде. 1953 елда, 7 нче сыйныфны тәмамлагач, фермага эшкә килә. Белмим, әтисенең кинәт вафат булуымы, әллә үзенең сыер савучы булам дигән күптәнге хыялын тормышка ашырасы килүеме... Кил, дип чакырып та торалар әнә. Нигә бармаска? Укуын давам итәргә мөмкинлеге юк. Әнисенең ярдәмчесе бит ул. Тәүге мәртәбә ферма ишеген ачып кергәндә аңа әле нибары ничә яшь булган дип уйлыйсыз?! Әйе, әйе, нибары 14 яшь. Еламыйча ашамыйлар да бит хәзерге 14 яшьлекләр.

– Килдем... һәм бөтенләйгә калдым.

Без әңгәмәдәшем белән утлы-ялкынлы шул еллар эчендә калабыз. Инде сүзәбез дә бары эш турында. Ул ара-тирә генә язмышының авыр минутларында тукталыш ясап ала да, тагын гомерен мәртәбәле иткән хезмәтенә әйләнеп кайта.

– 1953 нче еллар. Бөтен эш кулдан, – дип искә ала башлый Гөлбикә апа. – Малларга азыкны носилка белән ташыйбыз. Суны чиләктән эчерәбез. Тиресне дә үзәбез чыгарабыз. Техника юк. Эшкә иртәнге сәгать өчтә киләбез дә кичке тугызда гына өйгә кайтып авабыз. Йокларга гына кайтабыз. Яшәгән урыныбыз да, эшләгән жиребез дә – шул ферма. Иртән фермага беребез пычкы, икенчебез балта күтәрәп килә. Утын әзерләп, су жылыту да безнең эш иде. Эш шартлары бик авыр иде. Күбесе чыдый алмыйча

китеп барды. «Син ничек түзәсең?» – диләр иде миңа. Үзем ябык, үзем кечкенә... Бәлкем шуңа да гажәпләнгәннәрдер инде. Түзем, чыдадым һәм тора-бара сыерларымнан азга гына да аерылмас булдым. Югыйсә 40 ел гел бер урында эшли алмас та идем!

Шулай да бер мәртәбә эшеннән китәргә талпынып карый ул. 1966 елны Гөлбикә Кәримовага Ленин ордены бирәләр. Шуннан соң ул совхоз директоры янына бара: «Булды инде, житте! Арыдым, китәм», – ди. Житәкче аны сүгеп ташлый: «Ничек оялмыйсың? Сиңа нинди зур бүләк тапшырдылар. Эшлә!» – дип кырт кисә.

Мәскәүгә – съездга

Кыз 20 яшендә партиягә керә, коммунист була. Ә соңрак – пленум әгъзасы итеп үстерәләр. Ул инде хәзер көненә өч мәртәбә 25 әр сыер савучы алдынгы терлекче генә түгел, ул – республиканың жәмәгәт тормышында актив катнашучы, үз авылының мең дә бер проблемасын хәл итәргә әзер торучы актив жәмәгәт эшлеклесе әверелә. Авыл халкы да, авыл жирлегә башлыгы да хәл ителмәстәй нинди мәсьәлә бар, аның янына йөгәрә. Моңысы әле бераз соңрак, Социалистик Хезмәт Герое исеме бирелгәннән соң...

– 1971 елның 8 апрелендә мине обкомга чакырып алдылар. Аңарчы кайнамам миңа Герой исеме бирәселәрән мал табибының әнисеннән ишетеп кайткан иде инде. Казанга киттем. Улым Рафаэль белән авырлы чагым иде. Менә табам, менә табам дигән көннәр. Фикһрәт Табиев мине Социалистик Хезмәт Герое исемен алуым белән котлады. Ә авылга кайтып өч көн узганнан соң, улым дөньяга килде. Моңысы да минем өчен зур бүләк иде. Тугыз ел көткән бала бит!

1976 елны аны XXУ партия съездына делегат итеп сайлыйлар. Татарстаннан 61 делегат арасында ул да бар. «Минтимер Шәймиев тә барды», – дип, горурланып искә ала ул елларны Гөлбикә апа.

– Килеп төштек поезддан, – ди ул, өйтерсәң әле генә булган вакый-

ларны күз алдынан кичереп. – Ә анда безне чәчәкләр күтәрәп көтеп торалар. Шундук чөмәдән-нарыбызны кулдан алдылар. Безне жиңел машиналарга утырттылар. Кунакханәгә килеп житкәнче, әйберләр бүлмәгә кертеп куелган иде инде. Табындагы нигъмәтләрне күрәп, чүт авып китмәдек. Нәрсә генә юк анда?! Без шушы тарихи вакыйга уңаеннан алып кигән күлмәкләребездән, матур туннарыбыздан, гомергә кимәгән башлыклардан... Белмим, бик сәер күрендек микән инде?.. Ничектер гадәти түгел иде. Шулай да мин шапканы салдым да, башыма шарф урап куйдым. Матур итеп һәм иң мөһиме: «ничек тиеш, шулай киенергә» кирәклеген әле Казаннан киткәнче үк өйгә-кисәтәп куйганнар иде безгә.

Фермадагы авыр эшкә түзә алмыйча, күбесе китеп бара. Ә ул кала.

– Үзем – Мәскәүдә, күңеләм – авылда. Кайтасым гына килә бит, – ди Гөлбикә ханым ул көннәргә хәтереннән үткәрәп. – Бер танышымны кайтып китәргә үгетли башладым. Инде съезд төгәлләнгән дә иде. Юкка ашкынмаганмын икән. Өйгә кайтып керсәм, ирем Раиф авыр хәлдә ята. Күпер сүткәндә язгы суга төшеп, ике як үпкәсенә дә салкын тидергән. Минуты-сәгәте белән Теләчегә алып киттеләр. «Кислород алып килегез», – дим, Сабага шалтыратып. Анысын да сәгать эчендә китереп житкерделәр. Тик соң иде инде, – ди әңгәмәдәшем моңсуланып китеп. – «Их-х, бу мендәр кичә булган булсачы», – диде ирем. Шулкадәр йөрәгем әрнеде. Бер көнгә соңардым, кайтып житә алмадым. Улым 5 яшендә әтисез калды. «Авыл жирендә ирсез гомер кичерүләре бик авыр», – дип үгетләгәч, икенче мәртәбә Мулланур исемле кешегә кияүгә чыктым. Бик әйбәт яшибез. Тәртипле, ярдәмчел кеше ул.

«Сьер койрыгыннан» башканы күрмәгән кызга делегат булып Мәскәүгә бару зур вакыйга була.

Исем үзенекен итә

Мәскәүдән кайтуга тагын бер күңелсезлек көтә. Совхоз директоры аны: «Малларга ашарга юк», – дип, янә Мәскәүгә чыгарып жибәрә. Эче тулы ут үзенә. Ул бит әле генә сөөкле ирен югалткан. Тик малларны ачтан үтереп булмый... Авыл хужалыгы министрлыгында нигә килүен аңлатып бирә. Министр аңа карап тора-тора да болай ди: «Менә, күрәсәңме, синең кебек сорап килүчеләрнең исемлеген. Бер өстәл! Инде Герой да булгач, мин сиңа бирмичә булдыра алмыйм». Шулай итеп, Гөлбикә Кәримова артыннан 50 тонна фураж кайтып житә.

Берара авылда төзелә башлаган балалар бакчасында эшләр тукталып кала. Төзәргә әлеге дә баягы акча юк. Авыл жирлегә башлыгы Гөлбикә ападан ялварып сорый: «Бар инде обком секретаре янына, син әйткәч, хәлебезгә керми калмас», – ди. Тагын китә ул.

«Барып кердем, – дип сөйли Гөлбикә апа, – ә обком секретареның кабул итү бүлмәсендә райком секретарлары. Алма төшәрлек урын юк.

Мине күргәч, кайтып кит, кабул итмәс ул сине, диләр. Мусинның секретаре янына килдем дә исемемне әйттем. Биш минут та үтмәде, кабинетына чакыртып алды. Мәсьәләне хәл итеп кайттым шул чакта».

«Гөлбикә апа, синең кулың кирәк, синнән башка булмый», – дип, аның янына әле дә киләләр. Нишлисәң, исем эшләтә!

Дөрес, мондый зур исемнәр кайчак зур бәлаләргә таратырга да мөмкин. «Без килүгә бөтен орденыңызы да тагып куегыз», – дигән идек. Ә аның энә күкрәгәндә бер Кызыл Йолдыз ордены гына. «Башкалары кайда? Безгә дә күрсәтегез инде», – дибезд. Шулай дигәч, ул көрсенеп ала. Аннары бермәл дәшми торганнан соң гына: «Урладылар...» – дип куя.

Борчылып һәм ут йотып аны тыңлыйбыз. «1991 елда яныма бер хәбәрче килеп йөрдә. Һәрхәлдә, үзен шулай дип таныштырды, – ди авыр сулап Гөлбикә апа. – Өч тапкыр килде. Рәсемнәргә төшергән булып кыланды. Сораштырды. Аннан беразга юкка чыкты. Бервакыт шулай эштән кайтып киләм. Капка төбенә халык жыелган. Ай Ходаем, балам – Рафазләмә бер-бер хәл булдымы икән әллә дим. Аның әле армиядән хезмәт итеп кайткан чагы гына. Керсәм, улым сөйләп күрсәтте. Йокларга яткан булган. Шул егет, тәрәздән кереп, шкафтагы ике

XXV партсъезд.
1976 ел,
февраль.
Сулдан
беренче –
Гөлбикә
Кәримова.

Фото: гаилә
архивынан.

Ленин ордены, кызыл Йолдыз ордены урлап чыгып качкан. Берсе урамда «Ява» мотоциклында көтеп тора ди. Улым куа киткән. Тота алмаган. Эзләделәр-эзләделәр, тәки очына чыга алмадылар шуның. Ленин ордены бик кыйммәт икән ул. Кызыл Йолдыз ордены ясап бирделәр (анысы хәзер аның күкрәгәндә), ә тегеләре харап булды. Бер дә шикләнмәгән идем шул. Кешенең төрлесе бар бит.

Олы яшендә булуына да карамас-тан, Гөлбикә апа бүген ире Мулла-нур абый белән Теләченең үзендә тагын бер өй салып бетереп ята. Анысы ике катлы булчак, газлар, сулар кертелгән. Тиздән, бәлкәм, күчеп тә куярлар. Тик менә икеләнә әле Гөлбикә апа: күчәргәме-юкмы. Ияләнелгән тормышны ташлап китүләре бер дә рәхәт түгел бит.

– Көнләшмиләрме соң үзегездән?

– Күршеләр әйбәт, – ди ул. –

Ә менә фермада эшләгәндә, андый хәлләр булыштыргалый иде. «Ферма мөдире арттырып яза», – дип әйтүчеләр булды. Шулай дигәч, баш зоотехник янында савып күрсәттем. Мин уйлаганнан артыграк та килеп чыкты әле сөтем. Бүтән алай әйтүче булмады. Ул чагында елына һәр сыердан 5700 килограмм сөт савып алу энә шундый батырлык иде бит. Хәзер башка...

Хәзер башка анысы. Фермалар да, эш шартлары да... Печәнне дә малларга тракторлар таратып йөри. Сыер имчәген тартып утыручы да юк. Эшләрнең барысы да автоматка, механикага көйләнгән.

– Ни генә димә, эшләгәннең кадерен белделәр һәм беләләр. Ел саен 9 декабрь – Геройлар көнендә миңа чәчәк бәйләмнәре, бүләкләр китерәләр. Беркайчан онытмыйлар. 29 август көнне безне Татарстан Президенты Рөстәм Миңнеханов жыйды. Анда да котладылар. Юк, онытмыйлар. Димәк, тырышлыгым юкка чыкмаган.

...Машина, кайту юлына борылып, Гөлбикә Кәримова исемендәге урам буенча жилдергәндә ул әйткән сүзләре тагын бер кат күңелемнән кичерәм: әйе, берни дә онытылмый, бернәрсә дә онытылмый!

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

БЕЗНЕҢ ЯКТА ӘБИЛӘРНЕ МАТУР ИТЕП
ӘБЕКӘЙ ДИП ЙӨРТӘЛӘР. ӘБИ ДИСӘҢ,
ҮПКӘЛИЛӘР ДӘ КЕБЕК. КЫЗГАНЫЧ,
УЛ МАТУР СҮЗНЕ ӘЙТЕР КЕШЕМ КАЛМАДЫ.

ЯКЫН ЕРАК ӘБЕКӘЕМ

Әбекәем юк, ә авылга кайткан саен әнием белән аны искә алмаган көнебез дә юк. Кайтып, чәй өстәленә утыру белән искә төшә ул.

– Эппәкәччәй белән эчим әле...

Чәйләп ала башласа, әнә шулай дип әйтми калмый иде. Ипи кадерен белеп үскән буыннан иде шул ул. Өстәлдә күпме кәңфит-прәник тормасын, чәйне буш ипи белән эчә иде: һәръяклап карап (уңганмы, юкмы?!), әз-әз генә кабып. «Валчыгын да төшерә күрмә», – дип кенә тора иде. Ялгыш кына идәнгә төшерсәк, ипидән гафу үтенеп, үбәргә куша. Әлеге гадәтем хәзер дә, икмәк кадере булмаган заманда да, бетми.

Әниемнең әнисе Фатыйхова Бибиханә авылның югары очында яшәде. Шуңадырмы, без аны ерак әбекәй дип йөртә идек. Шулай дип әйтсәк тә, ул безгә бик якин булды. Кечкенә чакта без сөңлем белән һәрвакыт аларда. Әле дә хәтеремдә, әбекәйне «сатучылы уйныйк», дип аптыратып бетерә идек. Кырык эшен кырык якка куеп, безнең белән уйнады ул. Сатучылы да, курчаклы да, куышлы да... Үсмер вакытта да әбекәйләргә менүдән (без шулай дип сөйләшәбез) туктамадык. Мине токмач кисәргә дә әбекәем өйрәтте. «И-и-и, әниң бигрәк эшләтми инде сезне», – дип, җиңелчә битәрли-битәрли, токмач җәйдерде, кис-терде. Ачу да килә иде. Борынга ис кәргән вакытлар бит, аның кайгысымыни?! Хәзер нәзек итеп токмач кисеп, аш пешергән саен әбекәемне искә төшерәм. Үзем өчен өйрәткәнсең икән бит, әбекәй, үзеңә эш киметү өчен түгел...

85 яшенә җиткәндә дә әбекәйнең буй-сыны зифа булды. Башын горур тотып, төз атлап йөрдә. Кисәк кенә буйга үсеп киткәч, һәр үсмер кебек мин дә, оялып, бөкрәя төшеп йөри башладым. Әни дә түгел, әбекәй: «Артыңны сузып йөрмә, сыныңны туры тот», – дип кисәтеп кенә тора иде. Хатын-кыз һәръяклап гүзәл булырга тиеш дип санады ул. Ә ир-атка хөрмәте картаеп, Акъәбигә әйләнгәч тә бетмәде. Ашарга утыра башласак, беренче соравы: «Кияү ашадымы?» – булды. Аның бу сыйфаты – әнидә дә, бездә дә. Ир – баш, хатын – муен. Муен сау булганда гына баш үз урынында нык тора дип әйтә торган иде. Гаиләнең төп нигезе дә әнә шул икәнән үзем парлы булгач кына аңладым. Парлы дигәннән...

Яшьлек юләрлеге белән, олы мәхәббәтемне очраттым дип уйлап, кияүгә чыгу хакында хыяллана башладым. Каникулга авылга кайткач, бу серне әбекәйгә чиштем. Ул миңа бер генә сүз әйтте: «Ир һәм җир астына бер-вакытта да соң түгел...» «Олы мәхәббәт»ләр тормышта күп була икән ул, сине хөрмәт итеп яратканы гына – берәү! Соң түгел дисә дә, бик тә кияүгә чыгып, балалар табуымны көттә. Оныкчыгын кулына алып мунча керткәндә ни уйлады икән ул?! Җиде баласының сабый чагынмы, ундүрт оныгы өчен сөенеп, аларның балаларын күрергә насыйп иткән бәхетле озын гомере хакындамы... «Минем кулым түгел, Гайшә-Фатыйма кулы», – дип, сабыема бәхет юрады. Ә минем хыялым чынга ашты: беренче баламны карт әбекәе юындыра алды.

Әбекәй мулла кызы булса да, «мин – дини» дип, бервакытта да чәчрәп чыкмады. Аллаһы Тәгалә белән ул күңеле аша гына сөйләшә иде. Безне дә шуңа өйрәтте. Дога белән йокларга яту, бисмилла белән яңа көнне башлау, Аллаһының барлыгын, берлеген тану – барысы да әбекәем сабаклары. Кечкенә чакта, артык шукланып, сүз тыңламасак, «Алла бабаң яратмас әле», – дип әйтә торган иде. Әнә шулай әхлаклы булырга өйрәтте ул. Шөкер, хәзер кызларым да Аллаһы Тәгалә барлыгына инанып, аңа сыенып яши. Буыннар бәйләнеше әнә шул түгелме инде?!

Россия Конституциясе – физик яки акыл мөмкинлеге чикле булганнарны социаль тээмин итүне, э федераль закон социаль яклауны гарантияли.

Сәламәтлекләренә бәйлә рәвештә инвалид статусына ия гражданны социаль яклау Россия Федерациясенең 1995 елның 24 ноябрендә кабул ителгән 181 нче законы нигезендә тормышка ашырыла.

Социаль яклау ул – мөмкинлеге чикле булганнарның тормыш-көн күрешен уңайлы итү өчен дәүләт тарафыннан гарантияләнгән икътисадый, хокукий һәм социаль ярдәм чаралары системасы.

Беренче карашка, инвалидларга тиешле барлык ташламалар да Социаль яклау министрлыгы аша билгеләнергә тиеш кебек. Ләкин һәр министрлыкның, һәр ведомствоның мондый категория гражданны өчен билгеләнгән үз ташламалары бар. Без аларны бер язгада туплап бирергә тырыштык.

МӨМКИНЛЕГЕ ЧИКЛЕЛӘРГӘ – ӨСТӘМӘ МӨМКИНЛЕКЛӘР

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ХЕЗМӘТ,
ХАЛЫКНЫ ЭШ БЕЛӘН ТЭЭМИН ИТҮ ҺӘМ
СОЦИАЛЬ ЯКЛАУ МИНИСТРЛЫГЫ**

аша билгеләнүче ташламалар түбәндәгеләрдән гыйбарәт.

Беренчедән, бу – айлык акча түләве (ЕДВ). Быелның февраленнән ул I группа инвалидларга – 3626 сум 98 тиен, II группа өчен – 2590 сум 24 тиен, III группадагыларга – 2073 сум 51 тиен.

Икенчедән, торак-коммуналь түләүләргә 50 процент ташлама. Әмма монда искәrmә бар: ташламалар кулланылган ресурсларның нормативтан артмаган өлеше өчен генә билгеләнә, нормативтан артканы өчен тулысынча түлсә. Счетчиклар булса – ташлама счетчик күрсәткеләреннән, юк икән, нормативтан чыгып билгеләнә.

Өченчедән, дәүләт яки муниципаль торак фондына караган йорт белән идарә иткән, аны ремонтлап, карап торган һәм наем өчен инвалид кеше ярты бәяне генә түли.

Дүртенчедән, үзәктән ягып жылыту системасы булмаган йортларда яшәүче инвалидларга ягулыкны сатып алу һәм ул ягулыкны кайтарту өчен ташлама бар.

Болардан тыш, 1999 елның 17 июлендә кабул ителгән «Дәүләтнең социаль ярдәме турында»гы 178 нче федераль закон нигезендә, инвалидларга натуралата ярдәм дә каралган. Болар: табиб (фельдшер) язган рецепт буенча дарулар һәм медицинада кулланылучы эшләнмәләр белән тээмин итү; медицина күрсәтмәсе булганда, санаторий-курортларга юлла-

ма бирү; инвалидның үзенә һәм аны озатып йөрүчегә тимер юл һәм шәһәрара транспортында дәваланыу оешмасына бушлай бару һәм кайту. Әлеге ташламалар социаль хезмәтләр жыелмасына (НСУ) керә.

Шулай ук жәмәгать транспортынан бөтен төр гражданнар да тигез файдалана алсын өчен, бердәм социаль юл йөрү билеты каралган. 2018 елда аның бәясе – 466 сум.

Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2005 елның 11 маенда кабул иткән 209 нчы Карары нигезендә, федераль ташламага ия гражданнар, шул исәптән инвалидлар җәйге навигация чорында шәһәр яны су юлы транспортында ярты бәягә генә йөри ала.

2016 елның 1 гыйнварыннан инвалидларны тернәкләндерү өчен кирәкле техник чаралар, санаторий һәм курортларга юлламалар белән тәмин итү, анда бушлай бару һәм кайтуны оештыру эше Россия Социаль иминият фондының Татарстан Республикасы төбәк бүлегенә тапшырылды.

Инвалидларга бушлай каралган барлык тернәкләндерү чараларының федераль исемлегә Россия Федерациясе хөкүмәтенә 2005 елның 30 декабрендә 2347-р саны белән расланган боерыгында күрсәтелгән. Кыскача гына санап киткәндә, болар: култык һәм кул таяклары, коляска-арба, протезлар, ортопедик аяк киеме, тән бозылмасын өчен махсус матрас, киендерү, чишендерү, предметларны тоту өчен җайланмалар, начар күрүчеләргә «сөйләүче китап»ларны уку җайланмасы, озатып йөрүче эт һәм аның дирбияләре; мәгълүматны тавыш белән җиткерүче медицина термометры һәм тонометры, яшерен субтитрлы программаларны күрсәтүче телетекстлы телевизор, текстлы телефон аппараты, подгузниклар, дым сәңдәрүче урын-жир җәймәләре, йомышларын үтәү өчен җайлаштырылган кресло һәм башкалар. Тулы исемлек белән www.fss.ru яки www.fss16.ru сайтында танышырга була.

Тернәкләндерү чаралары шәхси тернәкләндерү программасы нигезендә бирелә. Шәхси тернәкләндерү программасын (ИПР) булдыру өчен мөмкинлеге чикле кеше (яки аның опекуны) үзе беркетелгән поликлиникада дәвалаучы табипка мөрәҗғәгать итәргә тиеш. Ул исә үз чиратында медико-социаль экспертизага юлама бирә. Әлеге программа эзер булгач, Россия Социаль иминият фондының төбәк бүлегенә гариза язасың. Тернәкләндерү чараларын үз хисабыңа булдырып, соңыннан тотылган чыгымнарга компенсация алырга да мөмкин.

Мөмкинлекләре чикле гражданнарга дәүләт тарафыннан билгеләнгән ташламалар күчмәсез милек, жир һәм автотранспорт өчен түләү торган салымнар да кагыла.

РОССИЯ ФЕДЕРАЛЬ САЛЫМ ХЕЗМӘТЕНЕН ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БУЕНЧА

ИДARӘCE биргән мәгълүматлардан күренгәнчә, I, II группа инвалидларга, тумыштан ук сәламәтлекләре булмаганнарга, пенсионерларга, Советлар

Союзы һәм Россия Федерациясе геройларына һәм башка берничә төр гражданнарның милкеннән түләүчә салымнарга карата берникадәр ташлама бар. Ләкин милекнең барысына да түгел. Әйтик, инвалид кеше исеменә ике йорт теркәлгән икән, бер йорт өчен салымны түләргә тиеш була. Ягъни ташлама һәр категориядән фәкать берәр объектка гына бирелә. Кайсы объектка салым ташламасы кулланырга теләвен кеше үзе сайлый. Моңың өчен 1 ноябрьгә кадәр теләсә кайсы салым хезмәтенә мөрәҗғәгать итәсе. Әгәр дә андый мөрәҗғәгать булмаса, ташлама автомат рәвештә иң зур салым салынучы объектка карата кулланылачак. Моннан тыш, федераль закон нигезендә майданы 50 квадрат метрдан артмаган йорт, 20 квадрат метрдан артмаган фатир, 10 квадрат метрдан артмаган бүлмә, 6 сутыйдан артмаган жир кишәрлеге өчен салым түләргә кирәкми. Әлеге ташлама һәр шәхси затка кагыла. Әйтик, жирегез 6 сутыйдан артыграк икән, шул арткан өлеш өчен генә салым салына.

Автотранспорт салымы Татарстан Республикасында 2002 елның 29 ноябрендә кабул ителгән «Транспорт салымы турында»гы № 24-ЗРТ законы белән билгеләнә. I һәм II төркемгә караган инвалидлар 100 ат көченнән кимрәк егәрлекле автотранспорт өчен салымнан азат ителә. Әгәр дә инвалид кеше исеменә ике автомобиль теркәлсә, ул кайсысы өчен салым ташламасыннан файдаланасын үзе хәл итә. Егәрлеге 100 ат көченнән артыграк булган машиналар өчен салым гомуми тәртиптә түләнә.

Инвалидларга кагылышлы барлык салым ташламалары белән Россия Федераль салым хезмәте сайтында танышырга мөмкин.

Күпләрне бушлай жир алу мөмкинлеге дә кызыксындырадыр. Татарстан Республикасының Жир һәм мөлкәт мөнәсәбәтләре министрлыгының рәсми сайтындагы мәгълүматлар буенча, Россия Федерациясенең 1995 елның 24 ноябрендә кабул ителгән 181 нче законы нигезендә инвалидлар йорт салу, шәхси хужалык булдыру яки бакча үстерү өчен жир кишәрлеген беренче чиратта алырга хокуклы. Ләкин әлеге законда аны бушлай бирү мөмкинлеге каралмаган. Инвалидлар аукционда катнашмый гына жир кишәрлеген базар бәясеннән сатып алырга мөмкин. Россия Федерациясе Икътисадый үсеш министрлыгының 2011 елның 27 июнендә ОГ-Д23-198 саны белән теркәлгән аңлатма хатында, жир кишәрлеген беренче чиратта алу өчен, мөмкинлеге чикле булган кеше торак хәлен яхшыртуга мохтажлар исемлегендә торырга тиеш дип язылган. Моңың өчен үзегез яши торган жирле үзидарә органнарына тиешле тәртиптә гариза калдырырга кирәк.

Кадрле укучыларыбыз, ташламаларга нисбәтле сорауларыгыз булса, языгыз. Бергәләп хәл итәргә тырышырбыз.

Лилия ГЭРӘЕВА эзерләде

ТАГЫН БЕР АДЫМ

Динәнең кыңгырау кебек чыңлап торган тавышын тыңлайсың килсә, «Барс-Медиа» хақында гына сорау бир икән: сәгатьләр буена сөйләргә эзер! Яратып, канатланып, рухланып... Аның бүгенгесе дә, киләчәге дә этисе нигез салган шушы компания белән бәйлә. (Марат Мәүлет улының дилбегәнә бөтенләе белән кызы кулына тапшырганын белә идегезме әле?!) «Барс-Медиа» компаниясенең башкарма директоры Динә ГӘРӘЕВА белән бу әңгәмә ул житәкләгән шушы киң колачлы ширкәтне генә түгел, Динәнең үзен дә укучы-тамашачыга якынайтучы бер адым булсын. Тиздән бөтен татар дөньясын елдагыча кузгатып алачак «Татар җыры»ның да девизы быел «Тагын бер адым» дип атала. Әйе, алар гел хәрәкәттә: киләчәккә, тамашачыга, яңа җыр-моңнарга таба хәрәкәттә...

Алган белемез буенча сез – икътисадчы.

Ижаттан, сәнгатьтән шактый ерак һөнәр.

Димәк, «Барс-Медиа» сезгә әтигез сайлаган юл...

– Мин Казан дәүләт университетының икътисад факультетын тәмамладым. 18 яшем тулуга, әти: «Эшләргә кирәк. Ниндидер нәтиҗәгә ирешсәң килсә, бөтен баскычларны да узарга тиешсең», – диде һәм кассага билет сатарга урнаштырды. I курска укырга кереп, бер-ике ай гына узган иде әле. Лекцияләрдән соң буш вакытым шактый калуын аңлауга әйтте ул моны. Уку миңа һәрвакыт җиңел бирелде. 155 нче татар гимназиясен алтын медальгә тәмамладым. Кечкенәдән шулай тәрбияләнгән: нәрсәгә тотынсам да, аны бары тик «якшы» билгесенә башкарырга кирәк. Әти белән әни икесе дә педагоглар. Әни – башлангыч сыйныфлар, әти тарих укытучысы. Аның элеккеге хәрби булуы да гаиләдә сизелә иде: берничә минут эчендә җыендырып, безне өйдән алып чыгып китә ала иде ул. Ә җәйләрәм Арчада яшәүче дәү әнием Фирая янында узды. Балага нидер сөндерү өчен өч ай каникул аз түгел. Ул миңа дини тәрбия дә бирде, эшкә дә өйрәттә, рәхмәт аңа.

Әти белән әни икесе дә авылда, гап-гади гаиләләрдә үскән. Акчаның җиңел юл белән килмәгәннен алар белә. Минем дә акчага карашым үзгәрәк: аны бар нәрсәдән

Фото: Анна Арахамия

өстен куймыйм. Бигрәк тә кеше белән үзара мөнәсәбәтләрдә.

Диплом алгач, эτιнең компаниясенә эшкә урнаштым. Аудит, бюджет, планлаштыру белән шөгыльләндем. Ә Универсиада алдыннан, өч еллык контракт төзеп... «Аэроэкспресс» компаниясенә китеп бардым. Үземне башка өлкәдә сынап карыйсы килде. Эти риза булмаса: «Юк, бармыйсың», – дисә, үземә начар булса да, аны тыңлар идем, билгеле. Ул каршы килмәде. «Аэроэкспресс» – Мәскәүнең пассажирларга хезмәт күрсәтүче иң зур компаниясә. Ул бездә «Казан» аэропорты белән тимер юл вокзалы арасында юл ачты. Мин анда шактый бай тәҗрибә тупладым. Башка жирдән тәҗдимнәр булса да, контракт тәмамлангач, кире «Барс-Медиа»га кайттым. Дөньядагы иң яхшы бизнеслар – гаилә бизнеслары. Чәчәк атсын дисәң, анда үзең барысыннан да күбрәк тырышырга тиешсең. Бу – күптәнге хакыйкать.

Кире әйләнеп кайткач, «Татар радиосы» радиостанцияләре директоры вазыйфаларына керештем. Моңа кадәр компаниянең финанс ягын гына белә идем, ә хәзер күбрәк сәнгать ягы белән шөгыльләнәргә туры килә.

Интернет бүгенге көндә радиога конкурентмы?

– Тере аралашуны берни алыштырмый! Аудиокитاپлар чыкты дип, кулга китап алып укудан тукталмадык бит. Интернет булса, «Татар радиосы»н Жирнең бөтен почмагында да тыңлап була. Шуңа да интернетны көндәш дип санамыйм. Машина санының да кимүгә барганы юк – һәрберсендә радиоалгыч бар. Бер ун елдан ул гамәлдән чыкса да, урынына башка мобиль система киләчәк, һәм радио, әлбәттә, эшләрчәк. Шулай уйлыйм.

Тәүлек буге эшләрчә «Татар радиосы» ачылган вакытларда аның алып баручылары кемгәдер, шәт, космонавт кебек күренгәндер. Туры эфирны сәгәтләр буге тот әле!

– Жырчылар гына түгел, бик күп алып баручылар үстергән компания без. Үзегез сайлап алып, үзегез табып... Баштан ук шундый максат куйдык. Шуңа күрә беркайчан башка радиостанциядән, телевидениедән алып баручыларны чакырып китермәдек. Хәзер бит шундый кызык: кадрны үстерәсең-үстерәсең, ә кемдер аны үз ягына аудара да куя... Диджейларны табу бик авыр: татарча сөйләшә белә икән, креатив юк яки киресенчә, креатив бар, телне белми. Алып баручы булырга беркайда өйрәтмиләр, укуытмыйлар.

Яңа жырны эфирга чыгару һәрвакыт тәваккәллек сорый. Жырның язмышын сездә кемнәр хәл итә? Үзегезнең бу эштә турыдан-туры катнашыгыз бармы?

– Безгә күпме жыр килгәннен белсәгез иде! Аларны тапшырырга тәүлекнең 24 сәгәте дә житмәячәк. Әлбәттә, барысы да филтер аша уза: үзегезнең сәнгать советы, музыкаль һәм баш редакторлар бар. Жырларның 80 процентын кире борабыз. Ләкин «Бу жыр яхшымы,

түгелме?» дигән сорауга беркем беркайчан җавап бирә алмый. Субъектив фикергә бәйле бит ул. Бер үк жыр бер үк вакытта бөтен кешегә берничек тә ошамаячак. Алай була алмый!

Жырның эфирга үтәме-юкмы икәннен хәл итүдә кайчак мин дә катнашам. Әмма ахыргы сүзне мин әйтәм дигән нәрсә юк бездә – команда нинди фикергә килә, шулай була. Музыка – төп форматыбыз. Ә радио хәзерге вакытта безнең тормышта башны ял иттерүче ролен үти дип саныйм. Машинада, өйдә, эштә – аның барлыгын сизмичә генә тыңлыйсың. Ул синең өчен фон гына. Шуңа күрә, ул бернинди агрессия, киеренкелек тудырырга тиеш түгел. (Ошамый икән, төймәгә басарга – башка радиостанциягә күчәргә бер секунд житә!)

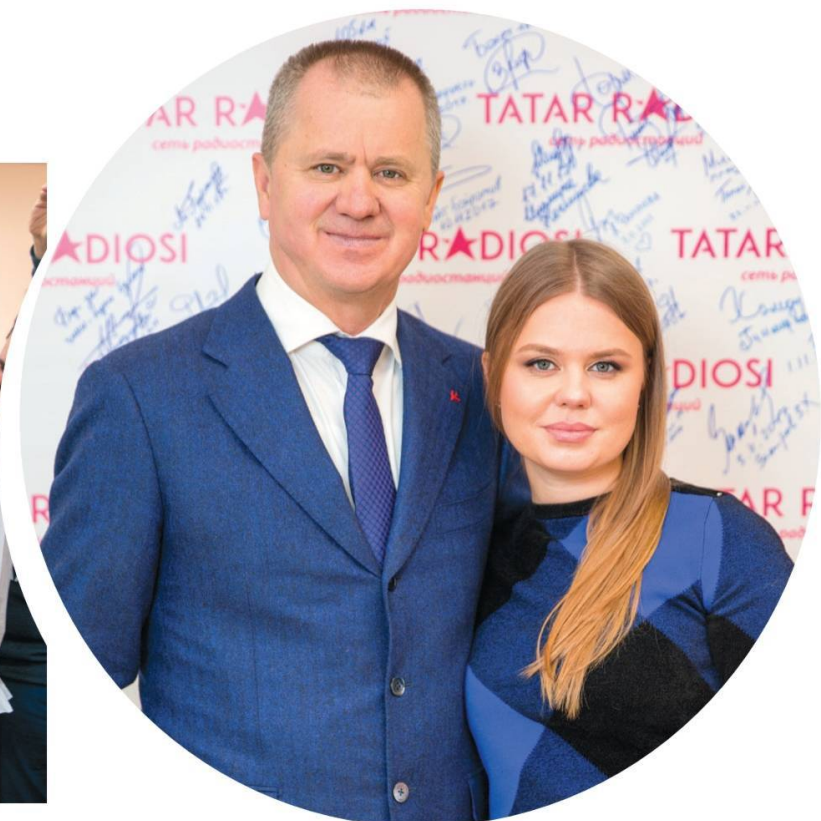
Бүген бөтен кешенең вакыты тыгыз: бар да каядыр ашыга, кулыннан телефоны төшми. Кешеләр арасындагы мөнәсәбәтләр, дуслык төшенчәсе үзгәрде. Әле кайчан гына алдан шалтыратмыйча кунакка килү гадәти күренеш иде. Ә хәзер башта йөз тапкыр килештерәсең. Моның начармы, яхшымы икәннен, мөгаен, соңрак аңларбыз... Жандагы борчуын сөйләрлек якын кешесе юк бүген күпләрнең. Психологлар юкка гына тормышыбызга килеп кермәде. Безнең кичке шоуларда проблемаларның төрлесе күтәрелә. Әмма алар тыңлаучыда, әйткәнәмчә, киеренкелек тудырмый, киресенчә, аңардан котылырга булыша. Тапшыру барганда шалтыратып күңелеңне бушатырга йә аноним рәвештә язып җибәрергә мөмкин. Күпләр шулай эшли дә. Димәк, тыңлылар, ышаналар!

Ә иртәнге эфир – классик рәвештә уза. Ул тыңлаучыны уяту, аның кәефен көйләүгә корылган. Девизыбыз да: «Яхшы кәеф бездән башлана», дип атала бит.

Читкә киттем. Жыр яхшы булса, ул эфирга барыбер уза. Минем өчен яхшы жыр – заман таләпләре буенча язылган көй, аранжировка һәм, әлбәттә, сүзләр. Еш кына: «Сезнең өчен кайсы мөһим: көйме, әллә сүзләрем?» – дип сорыйлар. Шушы өлкәдә эшләрчә кеше буларак, болай җавап бирәм: иң беренче тапкыр тыңлаганда минем өчен музыка мөһим. Әмма аннан соң аңлаешсыз сүзләр китсә, жырның дәрәжәсе, әлбәттә, төшә. Хәзерге вакытта яхшы жырга тап булу бик авыр. Арадан бер-икене сайлап алсан, бәхетле буласың. Хитлар ел саен туып тормый, дим мин. Хәтта сәхнәдә илле ел жырлаган жырчының да кайчак бер генә хиты булырга мөмкин. Хәзер шундый заман, безнең телдә әйтсәк, «приложение»ларда бөтен нәрсә үтә күренә: күпме кеше ул жырны тыңлаган, үзгәндә саклаган, ничә комментарий калдырган, интернет-кибетләрдә күпме сатылган... Ротация аркасында хитка әйләнә, диләр безгә. Әйе, ул да үз эшен эшли. Әмма артист жырнын хит дип уйлый икән, социаль челтәрләргә элә дә, ул анда да хит була ала бит. Радиосыз, ротациясез. Берәүне дә компаниягә кулыннан җитәкләп алып килмибез. Һәм һәр бизнес кебек, монда да чыгымнарсыз булмый. Яшьләр, урта буын жырчылар моны аңлый: аларның карашы шулай үзгәрү шактый алга китеш булды.

Фото: Марат Хафизов

«Татар радиосы» – сезнең гаилә бизнесы. Башка бизнеслардан ул ни белән аерыла, нинди үзенчәлекләре бар?

– Мин моны зур бизнеска санамыйм. Әмма тагын кайсы татар радиостанциясе үз акчасына эфирны 24 сәгать буена тотат? Андыйларны белмим. 17 ел буена бит ул! Бу безнең гаиләнең милли жанлылыгынан, милләт язмышына битараф булмавыннан да киләдер. Бизнес дип кенә карасак, бөтенләй башкача эшләр идек. Холдинг булдырып, радио, телевидение дә ачуны меценатлык дип әйтмим, ләкин күпмедер дәрәжәдә татар телен, сәнгатен үстерүгә керткән өлеш дип саныйм. Компания оешуга быел декабрь аенда 20 ел тула. Бу чор эчендә сәхнәгә бер буын яңа артистлар күтәрелде. Һәм аларның 99 проценты безнең компаниядән үсеп чыкты: аларга без ярдәм иттек, без юл ачтык.

«Татар жыры» халыкара эстрада фестивале быел унтугузынчы тапкыр үтәчәк. Ул сезнең генә түгел, инде республиканың брендына әйләнде.

– Бу кадәр тарихы булган башка фестивальне мин белмим! Аның үз йөзе, үз исеме бар. Популярлыгы – бәхәссез! Төрле төбәкләрдә яшәгән татарны берләштерүче бер Сабантуй кебек бит ул. Дуслар, туганнар күрешү өчен дә жыела бу фестивалгә. Анда елның иң яхшы җырлары яңгырый. Әйе, ул, чыннан да, бренд. Һәм елдан-ел аңа кызыксыну арта гына бара – бу иң зур бәя. Фестивальнең язмышы озын булчак әле... «Татар жыры»ның төп продюсеры – әти. Иң мөһим карарларны ул кабул итә. Фестиваль аның өченче баласы кебек.

Сез әтиегез аякка бастырган компанияне кабул итеп алдыгыз. Ә үзегез эшләргә өлгергәннәрдән нәрсә күңелне күбрәк җылыта?

– Алар бик күп! Радионың студиясен, дизайнын, форматын үзгәрттек – моны минем команда эшләде. Бу телевидениегә дә кагылды. «Татар радиосы хитлары» концертын да без башладык. Мондый жанлы концерт башка юк! (Дөресрәге, безнеке кебек инструменталь ансамбльгә кушылып башкарылганы юк!) Тагын – TMTV татар музыкаль телевизион премиясен тапшыру тантанасы! Аның үз юлы булчак дип уйлыйм. Без аны башка форматта эшлибез. (Гомумән, фестивальләр үз-үзләренә конкурент булырга тиеш түгел.) 6-7 сәгатьлек бу концерт күбрәк яшьләр өчен. Анда бөтен теләгән артистыңны күрәсең – 45 тән артык җырчы катнаша. Йөрәп килергә, чәй эчеп алырга, аннан кабат утырып карарга мөмкин. Ай саен барган концертлар турында да онытырга ярамый. Казан, Чаллы, Әлмәт... Чит төбәкләр: Оренбург, Ульяновск, Төмән, Уфа... Ярты елга – 100 концерт! «Татар жыры» быел Уфада, аннан Мәскәүдә узачак. Киләчәктә, бәлки, башка шәһәрләргә дә барып җитәрбез.

Күңелне тагын ниләр җылытамы? Икенче ел рәттән радиобизнестың туган көнендә Горки-Әмәт урман паркында халыкка бушлай концерт оештырдык. Узган ел аңа – 20, быел 35 мең тамашачы җыелды! 24 август быел атна уртасына, пәнҗешәмбе көнгә туры килде. Халык районнарда, башка төбәкләрдән килгән. 300–400 чакрым юл узган! Трасса ябылды! Аңа кадәр Татарстан индустриясе өчен тагын бер яңалык керттәк: өч-дүрт көн алдан студия җәйге ачык һавада эшләде – эфир шул паркта барды.

Әтиегезнең исеме булышамы, әллә, киресенчә, комачаулы гынамы?

– Мин аның исемнән беркайчан файдаланмадым. Әтисе булганга гына бу урында утыра диючеләр бар икән, әйдә, шулай уйласыннар. Эш буенча юлларыбыз

кисешсә – аңларлар. Эшлэгән кеше турында һәрвакыт сөйлиләр, өйдә генә утырсам, белүче дә булмас иде.

Без һәрвакыт ниндидер рольләр уйныйбыз: өйдә – берне, эштә – икенчене... Ә сезнең рольләр бер-берсеннән нык аерыламы?

– Мин бик таләпчән: эштә дә, тормышта да, дуслыкта да. Һәм иң беренче чиратта – үз-үземә. Сабыр диләр мине. Әйе, чынлап та, шулай. Бик озак сабыр итә алам, әмма өзем, инде гомерлеккә өзәм – кирегә юл юк. Минем өчен ике генә төс бар дисәм, дөреслеккә күбрәк туры килер: ак һәм кара. Дусларым һәрвакыт аз булды. Моңа фәлсәфи карыйм: сан түгел, минем өчен сыйфат мөһимрәк. Жаныма якин булмаган кеше белән чәй эчкәнче, аны ялгызым эчәм. Тик болар эшкә кагылмый.

Интуициягә ышанасызмы?

– Ышанам! Кайчак: «Юк, интуициягә генә таянырга ярамый бит», – дип, башка төрле эшлим, һәм соңыннан эчке сиземләвем барыбер дөрес булган, дигән нәтижәгә киләм. Үз-үземне программалаштырумы бу, белмим. Әмма интуициянең мине алдаганы юк. Фактлар, саннар, статистикага карамыйм дип әйтү түгел бу, әлбәттә.

Беренче урында тәҗрибәме, әллә белемме?

– Тәҗрибә, әлбәттә. Биш-алты дипломы булып та, кулыннан эш килмәгән кешеләр байтак хәзер. Тәҗрибә белән үрелеп барган белем генә кыйммәткә ия. Үзеңнең белемеңне көн саен арттырып торырга кирәк дип саныйм. Яңа китап уку, хәтта урамда нидер күзәтү дә – барысы да белем. Кеше һәрвакыт нәрсә беләндер кызыксынырга тиеш.

Акылмы, хисләрме – кайсы мөһимрәк?

– Авыр сорау... 18 яшьтә, мөгаен, хисләр булгандыр. Хәзер инде, әлбәттә, акыл. Дөрес, ул кайчакта комачаулый да. Ваемсыз кешеләргә генә яшәү җиңелрәктер... Хисләр күбрәк иҗат кешеләренә хас бит ул. Хәер, алайга китсә, мин дә үземне күпмедер иҗат кешесе дип саныйм: фотосурәткә төшерергә яратам. Ул минем өчен хобби. Балачакта исә табиб булырга хыялланган идем. Ул юлдан китмәвенә үкенмим үкенүен, әмма күңелдә барыбер калды. Киләчәктә, бәлки, балаларымның берсе бу һөнәрне сайлар дип өметләнәм.

Кешеләр белән аралашканда нинди принципларга таянасыз?

– Ул минем өчен кызык булырга тиеш! Буш булмасын, төрле темаларга сөйләшә алсын. Үзенең эмоцияләрен яшерми торган кешеләргә яратам, начар икән, начар дип әйтә алучыларны. Тагын – җаваплы кешеләргә. Сөйләшкән вакытка соңга калмыйча килүчеләргә. Ясалмалыкны сөймим: кешедә андый сыйфат бар икәннән сизсәм, ераграк торырга тырышам.

Үзегездәге бер-ике уңай сыйфатны атый аласызмы?

– Кешелеклелек. Беренче урынга шуны куяр идем. Пөхтәлегем турында да әйтә аламдыр.

Ә нинди гадәтләрөгездән баш тартыр идегез?

– Кайчак бик эмоциональ булып китәм. Бу, билгеле, начар сыйфат түгел. Ир-ат шундый булса, сәеррәк тоелыр иде менә... Хәер, кайбер хатын-кызлар белән чагыштырганда миндә дә ул бер процент кынадыр. Әмма анысын да үзем өчен күп дип саныйм... Кайвакыт җиңел генә башкарыла торган эшнә дә катлауландыра торган гадәтем бар. Аннан котылсаң да яхшы булыр иде.

Сезне китап укырга ярата, диләр.

– Әйе, дусларым китап яратканымны белә – гел бүләк итәләр. Төрлесен укыйм. Әмма өстәлемдә бүгенге татар язучыларының китаплары ята, дип әйтә алмыйм. Үземне кызыксындырганнарына тап булганым юк, ахрысы. Гүзәл Яхинаның «Зөләйха»сын русча да, татарча да укып чыктым. Күбрәк классик әсәрләргә укыйм. Мөхәммәт Мәһдиевне яратам. Гимназиядә татар әдәбияты һәр көнне икешәр сәгать керде. Шуңа күрә татарча укырга миңа жайлырак та шикелле. Афоризмнар яратам. Чыңгызханың: «Куркасың икән – эшләмә, эшлисәң икән – курыкма, ә эшлэгәч – үкенмә», – дигәне – иң ошаганы.

Ә нидер пешерергә яратасызмы?

– Яратам, ләкин моңа күп вакытымны багышлыйм дип әйтә алмыйм. Кәеф булганда тагын да әйбәтрәк килеп чыкканын да беләм... Кибеттән сатып алган өчпочмакны да тәмле диючеләр, алдына ни китереп куйсалар, шуңа канәгать булучылар бар, ә безнең гаилә тәмле ризыкның нинди икәннән белә. Әни ашсуга оста безнең. Иң тәмле ризык – үзең пешергәнә икәнә миңа да сер түгел.

Мәхәббәткә ышанасызмы?

– Ышанам! Минем өчен ул – кешене аңлау, аның турында кайгырту, ансыз яши алмау, аңа тартылу... Мәхәббәт бик киң төшенчә. Эти-әниенә, якин кешеңне, эшеңне ярату... барысы да сыйган аңа. Мәхәббәткә ышанмаган кешеләргә авыррактыр...

Сез әтигез белән якынмы?

– Мин – әти кызы! Әти ягыңнан дәү әнием Мәдинә исемле иде. Менә ничек туры килгән... Исемне миңа әни кушкан. Аның нәрсә аңлатканы турында күп укыдым. Кыска гына булса да, мәгънәсе тирән. Динле, инанулы, иманлы дигән сүз. Миңа исемемә тап төшерергә ярамый.

Эшегезнең иң кызык ягы нәрсә дип саныйсыз?

– Кешеләр белән эшләү! Аларга дөрес максатлар куя белү. Һәм, әлбәттә, эшеңнең нәтижәсен күрү! Әлегә шулай... Аннары нәрсә булыр, анысын әйтә алмыйм.

Гөлнур САФИУЛЛИНА

Тулысынча сайтыбыздан укыгыз:
www.suyumbike.ru

АНА ДОГАСЫ

Чулпан
ЮНЫСОВА

АНА БУЛУ – ХОДАЙ ТЭГАЛЭ ТАРАФЫННАН
БИРЕЛГЭН БҮЛӘК. УЛ БИК КАДЕРЛЕ БУЛСЫН
ӨЧЕН, ҺӘР ХАТЫН-КЫЗ АНЫ СИРАТ КҮПЕРЕН
КИЧЕП КАБУЛ ИТӘ.

Кемнәрдер аны бик озак көтә, кемнәргәдер ул кат-кат югалту хәсрәтләре кичергәннән соң гына бирелә, ЭКО сукмакларын таптаучылар да житәрлек, токсикоздан интегүчеләр, тугыз ай бую бары тик ятып торып кына көмәнән күтәрүчеләр дә бар. Жиде бала тапкан әбекәем, бер авырту да тулгак ачыларына тормый, ди торган иде. Әнә шундый авырлыклар, газаплар аша узып кына Ана исемен йөртә башлыйсың. Шуңа да эни кешенең баласына теләгән теләкләре кабул буладыр. Чөнки жирдә бала өчен әнидән дә якын кеше юк. Гомер буена ике арадагы күзгә күренмәс җепләр белән бәйләнгән бит алар.

Беренче балама узганны белгән көнөм – иң бөхөтлө көнөм. Бу хакта бөтөн дөньяга кычкырасым килде. Мин эни булачакмын! Сабыем миңа «энием» дип эндәшчәк, читләр янында беркемгә дә түгел, бары миңа гына килеп сыеначак, бары минем каршыма гына кулларын сузып киләчәк, икебез арасында гына риясыз ярату булачак.

...Табиблар баланы ярып алырга карар кылды. Тулгак ачылары белән очрашмыйм икән дигән сөенчелә уй узды ул вакытта. «Ун минут һәм син бернинди интеллектсез генә эни булачаксың», – диде үзләре дә шул юл белән бәби тапкан танышларым. Бик тиздән кызым белән күрешәбез дип, операция өстәленә менеп яттым. Берничә сәгатьтән соң аны күкрәгемә алуымны күз алдыма китереп, елмаеп куйдым. Эпидураль анестезия ясаганнан соң тәнәмә салкын скальпель тигәнән сиздем. Мәнә хәзер бала тавышы яңгыраячак дип ятканда, табиб кинәт: «Наркоз!» дип кычкырып жибәрде. Анысын әле ишеттем, соңыннан мин каядыр очтым...

Күзләремне ачканда тирә-ягым тулы ак халатлы кешеләр иде. Барысы да миңа төбәлгәннәр. Алар арасынан операция ясаган табибны эзләп табып, сораулы карашымны төбәдем. Башыма килгән беренче куркыныч уй дөреслеккә туры килмәде. «Балаң белән бар да яхшы», – дип тынычландырды ул. Торырга дип талпына башлагач, үземнең көпшәләре белән уралып беткәнәмне күрдем. Карават янында идәндәге канлы сыекча тамып торган банканы күреп, кычкырып жибәрә яздым. Операция ясаганда ялгыш сидек куыгын кискәннәр... Табиб: «Кирәгеннән өстәрәк урнашкан булган», – дип кенә аңлатты. Баламны бары өч көннән соң гына кулыма ала алдым. Минем аны күтәрәп чыгып чабасым, бар кешегә дә күрсәтәсем килде. Эңә нинди матур сабыем! Тик мин кымшана да алмыйм. Кая ул йөрү! Миңа басарга да ярамый. Башка аналарның бала имезүләрен күрсәм, күкрәгемнең сулкылдап авыртуын, еллар үткәч, әле дә сизәм кебек. Ә ул вакытта мин балага үзем тотып имезлек ашатырга да риза идем.

Беркөн сабыемны китермәделәр. «Балаң хәлсез, кислород маскасы кидердек», – диделәр. Онытылды... йөрергә ярамаган да, берничә жирдән тегелгән жөйләренәң авыртуы да... Беркемне тыңламыйча, көпшәләргә уранган килеш, миңа тагылган банкаларымны күтәрәп, сабыемны эзләп киттем. Үзем коридор буйлап адашып йөрүм, үзем Ходайга ялварам: кире алма, зинһар, кире алма... Тәрәзә аша гына күрдем сабыемны. Биләвен чишкәннәр. Эңә нинди икән аның аяклары, куллары, бармаклары... Авызын ачып нидер эзли кебек. Беләм, әниенң күкрәген эзлисездер, бәбкәм...

Бала тудыру йортынан сабыемны – бер, мине икенче сырхауханәгә озаттылар. Аны алып киткән ашыгыч ярдәм машинасы артынан йөгерәсем килде, шашар дәрәжәгә життем. Безне бит сөенечә эченә сыймаган әтибездә, әби-бабайлар чәчәкләр күтәрәп каршы алырга тиеш иде. Ап-ак биләүләренә, алсу төстөгә тасмаларны, хәтта баланы төргән өчен шәфкать туташының кесәсенә

салыначак «бүләк»не дә күптән әзерләп куйган идем бит... Сабыем белән өч атнадан соң гына очраштык. Ул һаман да авызын ачып нидер эзли иде. Күкрәгемә баламны кысып, иң элек Аллаһыма рәхмәт укыганым хәтердә. Табиб: «Башка бала табам димә, кызың күп итеп оныклар алып кайтыр әле», – диде...

Тыңламадым. Озын чәчлө, сөйкемле ике кызың анасы булырга беркемнең дә миңа киртә куярга хакы юк иде. Хыялымның чыңга ашуын УЗИ да раслады. Табиблар минем гомерем, мин балам гомере өчен куркып, тугыз ай үткәнән сизми дә калдык. Алсу төстөгә бирнәләренә бу юлы үзем генә түгел, озакламый апа буласы кызым белән икәүләп сайладык. Иң матурларын әзерләп куйдык. Күңеләмдә бары бер теләк: балам исән-сау гына булсын...

Тән авыртуына караганда, жан әрнүе мең кат газалырак шул.

Дөньяга килгәч, кычкырып елап жибәрде ул. Үжәт булачак дип уйлап куйдым шунда нигәдер. Операциянең яхшы узуына миннән битәр, табиблар куанды кебек. Минем күңеләм исә сабыем янында. Озак тормыйбыз, кызым, әтиң белән апаң янына чыгабыз, дип күңелемнән генә балам белән сөйләштем.

Икенче көнне палатага чыгаргач, сабыемны алып килүләрен көтә башладым. Бала тудыру йортында иң күңеллесе эңә шул минутлардыр, мөгаен. Ашатырга алып килер вакыт житкәч, барча әниләр тормышларын дагы иң тәмле, иң матур, иң көтелгән очрашуга әзерләп башлый. Бүлмәләр жилләтелә, хәтта карават янын дагы тумбочкаларга тиз арада тәртип салына. Чәчләр тарап үрелә, кат-кат көзгегә күз төшерәләр, кайбер өлгерләр битләренә кершән тидереп ала. Вакыт калса, тезелешеп утырып көтә башлыйлар. Һәм эңә коридорның икенче башыннан, берсеннән-берсе уздырып, бәбиләр елаган тавыш ишетә. «Минекә каты тавышлы», – дип горуранып куя бер эни. Икенчесе: «Тагын елый! Ач, ахры», – дип жәлләп, үзе чак елап жибәрми. Эни кеше генә беренче көннәрдән үк баласын елавыннан ук таний! Палатадагы бар әниләргә дә балаларын таратып чыктылар, минекә юк! Әллә нишләп киттем. Алай да ишеккә карыйм әле. Шәфкать туташы, ялварулы күз карашымны тоеп булса кирәк, кире кереп: «Сезнең балагыз кислород астында калды», – диде. Кабат! Алты ел элек бу сүзләрен ишеткән идем бит инде. Тагын шул үк хәл кабатланырга тиеш түгел!

– Балагыз реанимациядә. Үзе сулый алмый. Үпкәләренә ясалма тын алдыру жайланмалары куйдык. – Табибның бу сүзләрен томан аша гына ишеттем кебек. – Кулдан килгәннең барысын да эшлибезд, тик бернәрсә дә вәгъдә итмиз...

Вәгъдә итмиз... ә минем бит аны сөеп үстерәсем, елаганда күкрәгемә кысып юатасым, шат елмаюлы авазларын ишетәсем килә. Тик мин балам өчен нишли алам соң? Бары тик көнгә ике тапкыр яртышар сәгатькә

кереп янында басып тору хокукым гына бар. Ул вакытны тыным белән тартып китерердәй булып көттем. Башка эниләргә балаларын имезергә китергәндә, алардан көнлөшөп, дөньясына үпкәләп, ак халат киеп реанимациягә ашыктым. Эңә ул көпшөләргә уранып беткән кечкенә генә кызыл йомгак. Кочагыма алып, жылытасым, сөясем килә. Кызым бит ул... Минем кызым... Нәнием... Бәләкәчем... Тик кулга алырга түгел, кагылырга да ярамый балама. Кизү торган шәфкать туташына аркам белән басып, сак кына бармак очларын сыпырам.

– Нык бул, сабыем.

Мин бит балама берничек тә ярдәм итә алмыйм.

Икенче көнне кергәч, кызымның күкрәк куышлыгыннан тагын бер көпшә чыгып торганын күрдем. Хәле начарланды диделәр. Бу дөньяда иң авыры – газиз балаңа булыша алмаудыр ул! Бик телисен, жаныңны өзеп бирергә әзерсен, тик берничек тә ярдәм итә алмыйсың, көчеңнән килми. Ярты сәгать буге, кызымнан күземне дә алмыйча, бөтен белгән догаларымны укыдым. Моңа кадәр елый-елый дога укыганым, ялварып Ходайдан сораганым булды микән? Юктыр, мөгаен... Балама башкача берничек тә ярдәм итә алмыйм. Аңа бары тик гомер телим.

Ун көн үтте. Балам һаман үзе сулый алмый. Табиблар да, читләтеп кенә, мөгҗиза гына ярдәм итсә инде, дип әйтте. Ә мин өметемне өзмим. Ана кеше бервакытта да ышанычын югалтмый шул. Эңә шулай итеп гоме-ре буге баласына яшәргә көч бирә торгандыр ул.

Кабат ярты сәгәткә сузылган очрашу. Иелеп, әкрен генә сабыемның колагына дога укыйм. «Кызым, әйдә, Аллаһы Тәгаләдән икәүләп сорыйк, безгә көч бирсен», – дим... Кисәк кенә сабыем тончыга башлады. Минем кебек балаларын күрергә килгән барлык эниләргә тиз генә палатадан коридорга чыгарга куштылар. Табиблар тыз-быз йөгәрешә. Сизәм, балама нидер булды. Үзе сулый алмаган бала инде тончыккач та... Янәшәмдәге эниләр, миңа күрсәтмәскә тырышып, күз яшьләрен сөртә башлады. Йөрәгемнең күкрәк куышлыгыннан атылып чыгардай булып тибүе бөтен коридорга яңгырыйдыр кебек. Секундлар гына үткәндер югыйсә, ә миңа бер гомер узган кебек тоелды. Ниһаять, табиб чыкты да, чарасызлыктан аптырашып басып торган эниләр арасыннан мине эзләп табып:

– Сөз балагызны нишләттегез? – дип сорады.

– Берни эшләтмәдем. Дога гына укыдым.

– Ул ясалма сулыш алу җайланмасын этеп чыгарып, үзе сулый башлады. Димәк, ана догасы булышкан, – дип, китеп барды.

Еллар үтсә дә, ул борчулы көннәрнең бер минуты да онытылмый. Әбекәй әйткән тулгак ачыларыннан да авыррак булды шул минем Эни дигән исемне алуым. Ана догасының нинди кодрәткә ия икәнен мин эңә шунда аңладым. Эниләрнең балалары өчен кылган, сораган догалары кабул була, чөнки ана белән Аллаһ арасында пәрдә юк, диләр. Төннәрен кызларымның бүлмәләренә кереп, идәнгә төшкән юрганнарын ябындырып йөргәндә, озын чәчләреннән сыйпап, Ходема ялварам: Ризалыгың белән дөньяда калган балаларымны үзең сакла, сабыйларыма бәхетле озын гомер бир, бер Аллаһ.

БЕЛГЕЧ КИҢӘШЕ

Гөлүсә АХУНОВА, филология фәннәре кандидаты, психолог

Күп гаиләләр өчен баланың вакытыннан алда тууы, хастаханәдә озак ятып чыгуы – зур стресс. Ләкин куркып калырга кирәкми, беренче көннән үк сабыеңны кулыңа алып, аның синең жылыңа, мөхәббәтеңә мөхтаҗ икәнлеген аңлау мөһим. Ана белән бала арасында күрәнмәс җеп сузылган очракта гына, яшь эңигә бу чорны узу җинелрәк булачак. Шушы авыр вакытны кичерү өчен аерым киңәшләр тәҗдид итәр идем.

- Елаудан, үзегезнең хисләрегездән, күз яшьләрегезне кешегә күрсәтүдән оялмагыз, курыкмагыз, эмоцияләрегезне яшермәгез. Елау – бушану.
- Яраткан шөгылегезгә вакыт табарга тырышыгыз. Мондый минутлар безгә көч бирә, күңелне күтәрә.
- Үзегез кебек яшь эниләр белән аралашырга, фикерләшәргә тырышыгыз, тәҗрибә уртаклашыгыз. Яңа дуслар бала белән һавада йөрергә чыкканда табыла. Аралашу файдалы да, вакыт та тиз уза.
- Руһи яктан үзегезне баатырга тырышыгыз, музейларга, театрларга, мәчетләргә барыгыз. Бу бик мөһим.
- Көндәлек булдырырга киңәш итәр идем. Анда барлык эмоцияләрегезне язып барыгыз. Кәгазьгә язу күңелгә, җанга тынычлык бирә.
- Якыннарыгыз ярдәмен кире какмагыз. Тормыш иптәшегез белән жылы мөгамәләдә булыгыз, үзегездән читләштермәгез. Бу чорда аларның да яшь эңигә аеруча игътибарлы булуы мөһим. Сабыр булып, бигрәк тә яшь әтиңең ярдәме итүе бик кирәк.
- Беренче ике-өч атнаны бала янында булу кирәк, әби-бабалар белән калдырмасагыз яхшырак булыр. Бу – сезнең стресс чорын җиңеләйтәчәк.

ТАТАР НИНДИ – ИРЛӘРЭ ШУНДЫЙ

Рәмис
ЛАТЫЙПОВ,
«Татар-информ»
мәгълүмат
агентлыгының
татар редакциясе
баш редакторы

Ирләр күзлегеннән

Ирләр юк.

Менә шушы сүзгә гел ишетергә туры килә. Еш ишеткәч, аңа ышана да башлайсың.

Кая булсын инде ул ирләр?! Бетте алар! Вакланды! Менә элек булган ул ирләр ичмасам! Алмачуарны иярлөгән малай кебек үсеп чыкканнар. Аннары Дөлдөл атка атланган Гали кебек житкән жегет булганнар. Картайганда да, гыж-гыж бабайга түгел, «кыз-кыз» дип торган Әлмәндәргә әверелгәннәр. Типсә тимер өзәрлек, басса бакыр изәрлек, әче балын да тота, Хәмдебануын да...

Ирләр юк дип зарлангач, дөньялар иркенәп калган төсле була. Гаепле кеше табылгач, яшәве рәхәтрәк бит. Күп кенә сорауларга да җавап табыла. Нигә синең дөньяң алай ул, ник болай түгел? Чын ирләр юк чөнки!

Статистика буенча, ирләр хатын-кызларга караганда күбрәк туа. Кая китеп бара соң алар? Җавабын хатын-кыз тиз таба: «Яртысы утыра, калган яртысы шуларны саклый». Ышанмый мөмкин дә түгел, аеруча колонияләргә барып карасаң... Илдәге бөтен әйберне урлап бетергәч, адым саен каравылчылар пәйда булды. Шулармы инде чын ирләр?

Әгәр хәлсезләнгән өлкәдә хатын-кызлар пәйда була икән, бу аның таркалып юкка чыгачагын аңлата торган сигнал, дигән иде бер коллегам.

Хатын-кыз, ана инстинкты белән, бетеп барганны сакларга маташа. Хатын-кыз, ирләрдән булмады дип, үзе ябышып карый, әмма булдыра алмый – бетәсе булганга ирләр килмәгән бит инде аңа. Шул вакытта әлегә өлкәгә ирләр килмәсә, ул юкка чыгачак, ди ул.

Укытучы һөнәре үлеп бетеп барган заманда аннан ирләр китеп бетте. Мәктәпләрдә бердәнбер ирләр булып физкультура укытучылары калды, чөнки спортның киләчәге бар иде әле. Хатын-кызлар кулына калып барган әдәбият, журналистика да бетәргә йөз тоткан, ди шул ук коллегам.

Батыр да, матур да татар кызлары. Татарның энергетикасы – аның хатын-кызларында... Инде күпме заманалар Урта Азиядә хатының татар кызы булу зур дәрәжә санала. Күпме бөек шәхесне бүләк иткән татар кызлары дөньяга...

Нинди булган соң ул татар? Татарның ирләр, чыннан да шулай жебекмени соң? Халыкның менталитетын белер өчен әкиятләрен укып карарга кирәк...

Менә карагыз инде Шүрәлене! Аны ирдер дип уйлыйм, чөнки хатын-кыз булса, ялгыз урманда йөргән егеткә карата башка гамәлләр кылыр иде... Башка халыклардагы тискәре геройлар йә үтерә, йә канны эчә. Татарныкы – кытыкмый! Татар да бит, тәнкыйтлысе булса, турысын әйтми, тик кытыкланып йөри.

Авыр хәлдә калган Шүрәлегә бер иптәше дә ярдәм итми. Нәрсә булганын белешәләр дә, аннары ир башлары белән гайбәт сатып, үзен сүгеп кителәр. Берсе дә булышмый!

Татар әкиятләрендәге хатын-кыз образын алыык. Су анасы. Бичараның бердәнбер байлыгы – алтын тарак. Анасыннан калган алтын тарак! Ире дә, егете дә бүләк итмәгән, кая ул!

Алтын тарагын малай урлагач, Су анасы аның артыннан шәхсән үзе чыгып чаба! Ире йә юк инде моның, йә үшән – йоклап ята. Яки исерек.

Кара инде син Бичураны. Чын татар әбисе инде. Кайнана кебек кыштыр-кыштыр йөри, өнәмәгән кешесен куркыта, очраклы хәл килеп чыгып, киләнен ошатса, ярдәм итеп куюы да бар... Ә ире кайда соң аның? Кайда ул Бичур әфәнде? Юк ул. Йә берәр Русалка артыннан чыгып киткән, йә мич башында йоклап ята. Яки исерек. Әкиятләрдә дә чын ирләр булмагач, татар ирләрәң жебегән булуына ышанмас жиреңнән ышанырсың! Шуңа да гаҗәпмени татар кызларының чуртанны биеткән, мичне йөгерткән Ваняларга китеп баруы!

Менә шушы урында киресен сукалый башлыйм.

Бүгенге Татарстан – башында ирләр утырган республика. Аның белән горуранасыз икән, димәк, татар ирләрә дә горуранлырлык дигән сүз. Тагын кайсы милләт вәкилләре шушы сәяси шартларда үзләренәң милли республикаларын шулай югарыга күтәрә алды? Ә бит алманнар әйткән: «Һәр халык үзенә лаек җитәкчеләргә лаек», – дигән, тавтологиягә гафу...

Авыл хужалыгын карагыз безнең. Ә кем анда? Ирләр. Нәм-нәм кабиләсе ирләрә түгел, татар ирләрә. Карагыз икътисадны. Ирләр анда. Төзелеш, сәнәгать – анда да ирләр. Бүгенге Татарстанның уңышын алар тәэмин итмимеңи? Полициягә барып карагыз, полициягә! «Ирләр юк» дигән кеше Министрлар Кабинеты утырышларын караса, хатын-кызлар юклыгын күреп, елап җибәрер иде. Инде дә ирләр юк дип саналган гуманитар өлкәләргә карасаң, анда да җитәкчелек урыннарда гел ирләр. Акча эшләү һәм карьера эшләү мөмкинлеге кайда – ирләр шунда.

Аннары да килеп, әкиятләргә кире кайтып карасаң, анда да аңгыра Шүрәле янында батыр һәм бик шома егет Былтыр бар икән күрәсең. Су анасы ялгыз инде анысы... әмма буа суында пычранып яткан хатын искәрмә дә булуы бар. Чистарак суга барсын иде! Казлар пычратып яткан тынчу буа суындагы хатын янына нинди ир килсен ди, китсен иде диңгезгә яшрәк чагын да, табар иде әле берәр затлы морякны яки елгыр пиратны.

Татарның ирләрә мондый, хатын-кызлары тегенди дип сөйләү ул «уң кул, сулына караганда шәбрәк», дип сөйләгән кебек кенә. Татарның кызлары да, ирләрә дә бер үк гаиләдә үскән, аларны бер үк әниләр һәм әтиләр тәрбияләгән. Без – шундый халык. Татарның егетләре дә татар, кызлары да татар, үзенә бик лаек. Иң мөһиме: үзең шәп бул.

Фото: Рамил Гали. ТИ

СӘГАДӘТ

*«Тәңре озын гомерләр буенча
милләтеңә хезмәтеңне тулы-
рак иттереп дәвам
иттерергә насыйп итсен».*

Гаяз Исхакыйның кызы Сәгадәтнең
профессор дәрәжәсенә ирешү
мөнәсәбәте белән язган хатыннан.

Узган гасырның 80 нче елларында Фәннәр академиясендә, коммунистик идеологиянең тиздән ком сарае кебек ишеләчәген, тимер чаршауларның алыначагын ваемлап, татар зыялылары революциягә кадәргә әдәби һәм фәнни мирасны кайтару турында сөйләшә башлый. Балачагында Исхакый әсәрләре белән танышып калырга өлгергән Әмирхан ага Еники: «Исхакыйдан башларга кирәк!» – дип чыгышлар ясый. 1987 елда Г. Ибраһимов исемендәге тел-әдәбият һәм сәнгать институтының ул вакыттагы директоры Мирфатыйх Зәкиев карары белән «Мирас» комиссиясе төзелә. 1988 елда ябык архивлар ачыла. 1990 елда милли тарих тәгәрмәче эзенә төшеп әйләнә башлаганда, Исхакый мирасын барлау, кайтару буенча шактый эшләр башкарылган була инде. 1970 нче еллардан башлап Гаяз Исхакыйның революциягә кадәр басылган әсәрләрен бөртекләп җыйган галимә Лена Гайнанова аларны машинкада бастырып, дүрт томлык әзерләп куйган була. Шунан комиссия өстәленә сала. Нәтиҗәдә, 1991 елда «Зиндан» китабы дөнья күрә. Хәзер инде галимнәрне икенче бер сорау борчый: «Исхакый «теге якта» ниләр язды, ничек иҗат итте икән?»

Ландыш
ӘБҮДӘРОВА

Бу вакытта Гаяз Исхакий-ның бердәнбер кызы Сәгадәт исән әле. 1988 елда Төркиянең башкаласы Әнкара шәһәрәндә профессор Сәгадәт Чагатай Айаз-Таһир (Төркестан–Идел–Урал) вәкыфы төзегән була...

Сәгадәт Чагатай туган халкына иң элек «Исхакий кызы» булып кайта. Ләкин аның тормыш юлы, фәнни һәм ижтимагый эшчәнлегә турында күбрәк белгән саен ул татар мөһажирләре арасында иң күренекле хатын-кыз галимә булган икән дигән фикер ныгый бара. Гәрчә «әтисе кызы» гына буларак та, әдип белән кызы арасындагы мөнәсәбәтләр бер матур кыйсса язарлык тарих хасил итеп, Сәгадәт ханым халык күңеленә сөекле бала булып кереп калыр иде.

Сөекле бала... 1905 елның 28 июлендә Мәрһәм Фәтхетдин кызы белән Гаяз Гыйләжәтдин улы гаиләсендә туган кыз 3 яшендә – әтисеннән, 4 яшь тулганда әнисеннән аерылып, Камәрия әбисенен тәрбиясендә үсә. Исхакийны зинданга, аннан соң сөргенгә озаталар, Мәрһәм ханым икенчегә кияүгә чыга. Хатирәләрендә кыз әтисе белән 8 яшендә генә танышуын әйтә. Ә менә әнисе белән кабат очрашканмы ул?

«Син әле әниңне дә күрерсең...»

Исхакий мирасын беренчеләрдән булып өйрәнә башлаган, хат аша Сәгадәт апа белән дә алашып калган әдәбият галиме Лена апа Гайнанова аның әнисенә карата салкын мөнәсәбәтләре турындагы фикерләренә кире кага. «Сәгадәт апа Берлинга киткәч тә әнисе белән хат алышып торган, әнисе аңа фотоларын жибергән – димәк, ул кызының адресын белгән дигән сүз», – дип дәлилли ул.

Шул ук вакытта ул чорның ни дәрәжәдә хәвефле булуын да онытырга ярамый. Халык дошманы дип игълан ителгән Исхакийдан килгән бандерольнең Тинчурин язмышына нинди йогынты ясавын искә төшерү дә җитә. Ә бит банде-

роль белән «Милли юл» журналының бер саны һәм әллә ни озын булмаган хат кына килә. Исхакийның беренче хатыны булу Мәрһәм ханымның икенче иреннән аерулуына да сәбәп булган. Мондый шартларда эмиграциядәге кызына хатлар язучы әни кеше хисләренә өстен чыгуы турында гына сөйләй ала.

Икенчедән, Исхакий хаста булып ятканда, үләрәнә бер ай кала Сәгадәткә болай ди: «Син әле әниңне дә күрерсең, аны рәнҗеткән булсам, гафу итсен». 1954 елның 20 июне була бу.

«Яраттым мин ул кызы!»

1917 елда гына Казанга кайтырга рөхсәт алган Исхакий кызын «Мариинская гимназия»гә укырга бирә. Казан үзәгендә урнашкан, Тергулов, Апанаевларның кызлары укыган гимназия була ул. М. И. Ульянова да шунда белем алган. Шуңа ук елның мартында Сәгадәт әтисе белән бер ложага утырып, «Зөләйха» спектаклен карый. 1913 елда Казанга кайтырга ярамаса да, качып-посып кайтып, Габдулла Кәриев куйган спектакльне карап, Исхакийның театрда икәннән беләп, халыкның шашынып алкышлавын, театр бинасын жандармнар уратып алуын, Исхакийны түбәләр буйлап йөртеп качырулары турындагы хатирәне әтисе кызына шул вакытта сөйләмәдеме икән?

Исхакийның туган илендә үткәргән соңгы елы бу. Казанда калган Сәгадәт гимназияне совет мәктәбе итеп үзгәртүнең, 1921 елгы ачлыкның, аннан укучыларны таратуларның шаһиты була. Алай гына да түгел: халыкның авылы-авылы белән ачыктан, ваба кебек үлән чиреннән кырылуын да күрергә туры килә аңа.

«1921–1922 ел ачык айларын үткөрү өчен, абый (Гаяз Исхакийның энесе Әхмәтхәсән – авт.) безне Ташкентка алып китте. Әбием илле ел буга яшәгән авылын бик сагынды. Әмма, үлемнән котылып калу өчен, ирексездән китәргә карар

бирде. Нәкъ менә без киткәннән соң, Америка һәм Европандан ризык ярдәмнәре килеп төште, апаларымны ачыктан коткарып калды. 1922 елның көзүндә бергә-бергә Казанга әйләнеп кайттык», – дип яза Сәгадәт Чагатай. Ташкентта Әхмәтхәсән Исхакий Тинчуриннар оештырган труппага суфлер булып урнаша. Заһидә Тинчурина истә-лекләреннән аңлашылганча, Әхмәтхәсән аннан Сәгадәткә рус телен укытуын сорый.

«Аны-моны уйлап тормастан,

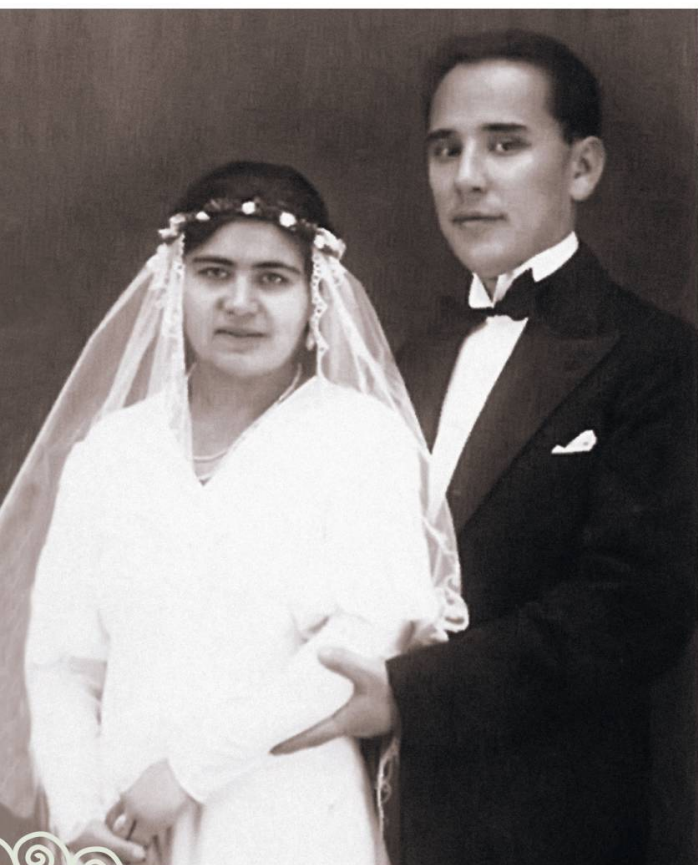
*Димәк, алар Төркиядә
вакытлыча гына
яшәүләренә, кайчан да
булса бер туган илгә
кайтмачакларына өмет
итеп яшәгәннәр...*

мин ул кызын укытырга алындым. Минем профессиям мөгаллимлек, кемне укытсам да, миңа барыбер. (...) Исхакий кызы Сәгадәткә мин ярты ел буга рус теле һәм әдәбияты укыттым. Яраттым мин ул кызы! Бик матур, мөлаем иде ул. Белем өчен янып тора. Телне бик тиз өйрәнәп алды. Ташкентта ул вакытта татар миллионерлары күп иде. Ташкенттагы шул бер миллионерның кызы әйтә:

– Заһидә ханым, миңа олы бөхет инде бит әле, – ди туташ. – Мине, Сәгадәтне, тагын дүрт-биш кешенә Мостафа Кемал иленә, Төркиягә алып китәләр...» (Заһидә Тинчурина истәлекләреннән.)

Сәгадәтнең Төркиягә китүе турында сөйләшүләр ни дәрәжәдә чынлыкка туры киләдер, әйтүе кыен, чөнки бу вакытта Исхакийның үзенә дә Берлин белән Варшава, Париж арасында йөрәп торган чагы. Ә менә әтисенә кызын үзе янына алдыру нияте, һичшиксез, булган.

1917 елда чыгып киткән Гаяз Исхакийның беренче хаты 1921 елның язында Париждан килә. Соңгы сулышын «Мөхәммәтгаз

17 яшьлек кыз ул вакытта Совет режимының репрессиялар дигән үлем тырнагыннан качуын аңладымы икән?

улым» дип алган Гыйләжәтдин мулла 1919 елда күзен йомган була инде. Хат килүгә, Камәрия остазбикә яңадан тугандай була. Гаязның хатларын елый-елый, кабат-кабат укыта. Хат алышу жайга салынгач, Исхакый кызын үзе янына чакыра башлый.

1922 елда Казанга кайтуга, Әхмәтхәсән абыйсы һәм Нурия жиңгәсе Сәгадәтне әтисе янына озату өчен паспорт алу артыннан йөриләр. Кем кызы икән белсәләр дә, паспорт бирәләр, бездән алуыгыз турында әйтмәгез, диләр. Шулай ук Финляндия аша, рәсми булмаган юллар белән китүе яхшырак, дип киңәш итәләр.

«Син минем күгәрченем»

Лена апа Гайнанова Ленинград шәһәрәндә яшәүче Әхәт Усманов исемле галимнең хатирәләрен сөйли: «Исхакыйның үзен дә күргән булды, – дип сөйләгән ул. – Кызын Финляндиягә озатыштым. Чибәрлеге һушың китәрлек иде. Без, студентлар, аның әтисе янына качар өчен килгәнлеген белеп алдык. Көн саен чиратлашып шул тәвәккәл кыз торган йортка барабыз. Хәвеф-хәтәрдән саклысыбыз килә. Менә көне житте, диделәр. Без караңгы төшкәч, аны каядыр озата бардык. Кемдер безне туктатты. Үзен генә алып киттеләр. Соңыннан әтисе белән кавышканын ишетеп сөендек...»

Контрабандистлар белән бергә Финляндиягә чыкканчы, Петербургта кырык көн уза. Акчалары бетә. Ач торалар. Көне житкәч, Сәгадәтнең юрганын сатып, ашарга алалар. Бу көннәргә кыз болай хәтерләп калган: «Качакчылар мине алганнан соң, һич тукталмыйча иртәнге алтыга кадәр бардык. һава яктырганда чик сызыгына килеп житек. Бердән тирә-ягымда халык төркемен күрдем. Ерактан әтиемнең тавышы ишетелде: «Курыкма, кызым, куркыныч артта калды. Хәрбиләргә бирел, алар Финляндия гаскәриләре». Бу 1922 елның 10 ноябре иде»...

Исхакый кызын Берлинга алып китеп, гимназиягә урнаштыра. Сәгадәт бу вакытта пансионатта яши. Зарланып хат яза, күрәсәң, әтисе Гаязның аңа җавап хатында мондый сүзләр бар: «Әгәр үзебезнең илебәз ачык булса, синең өчен чит мәмләкәтләргә сыенып мәктәптә уку зарурияте булмас иде. Тагын берәз сабыр ит, син минем күгәрченем».

1927 елда Сәгадәт Берлин университетына укырга керә. Шул елның 27 апрелендә Истанбулдан энесе Әхмәтхәсәнгә язган хатында Исхакый аны болай тасвирлый: «Сәгадәт үткән ел монда торып китте. Хәзер инде бик зурайды, жисмән вә рухан бик үсте, мәгълүматы артты. Менә хәзер Берлин дарелфөнүнәң әдәбият факультетына язылып йөри. Ләкин аның

тәрбия мәсьәләсе берәз мөшкелләште. Аурупада укытырлык акча эшләү монда бик авыр, хосусән миңа. Шуның өчен ул яктан бер дә күнеләм тыныч түгел. Вәхәләнки кызын укытып, дарелфөнүнне тәмам иттерүне дә үземнең вазыйфаларым эчендә санаган идем».

1928 елның 5 мартында Варшавадан Садри Максудига адресланган хатында әти кеше кызы өчен чынчынлап борчылып яза: «Сәгадәт яз тәгътыйленә монда килде. Ләкин исәнлеккә бер дә бай түгел. Дәрде бик начар. Әгъсабы бик кәүшәк (нервлары какшаган – ред.), вөжүдән бик зәгыйфь...» Бу вакытта Исхакый төрек теле укыту белән дә шөгылләнә, матди хәлен берәз яхшырта. Бер ай дәвамында кызын төрле ризыклар белән сыйлап та, аның берничек тә алга китмәвен әйтә.

Шулай да университетны әйбәт тәмамлап, Сәгадәт аспирантурага укырга кала. 1932 елда үзбәк егете Таһир Чагатайга кияүгә чыга. Ире Таһир белән Гаяз Исхакый Берлинда оештырган «Милли юл» журналын чыгару эшенә булыша. 1939 елда Гитлер Германиясе Польшага бәрәп кәргәч, Исхакый бөтенләйгә Төркиягә – Истанбулга күчеп китә. Кызы белән кияве 1940 елда Төркиягә килеп, башта мәктәптә, аннан Әнкара университетында Таһир – социология, Сәгадәт төрек теле укыта.

Истанбул белән Әнкара арасы

1939 елда Гаяз Исхакый белән Сәгадәт Чагатай арасында жылы хисләр суына. Шактый озак елларга сузылган бу салкынлыкның сәбәбе ижтимагый-сәяси карашлардагы каршылыklar дигән фараз бар. Бер-берсе өчен өзәләр торган бу ике мөһажир жанның компромисска бармыйча, өзәра аралашып яшәүдән баш тартулары әлегә каршылыкның намус эше булу ихтималлыгын арттыра.

Бары тик 1947 елның 11 мартында Исхакыйның кызына язган җавап хатыннан гына араларны якынайту өчен беренче адымны Сәгадәт ясаы аңлашыла.

«Сәгадәт! Кичә мин өйдә юк вакытта почтальон 100 лира акча белән синең хатыңны калдырып киткән. Алты ел ярым эчендә бу синең икенче хатың. (...) Соңгы хатыңның һәм жибәргән акчаңның нәрсә аңлатканын аңламадым. (...)

Очрашканда сәлам бирүне түбәнсенүгә санаган хәлдә бу көннәрдәге үзгәрү нидән? Бу хатлар, бу жибәргән акчалар нәрсәне аңлата? Арадагы бушылыкны чүпрәк-чапрак белән тутырып, контрабанда ысулы белән кайгыны капларга телесеңме? (...)

Максатың ниде? Миннән нәрсә телесең? Дипломатиягә бирелмичә генә, ихластан аңлат. Килчәктәге бөтен мөнәсәбәтләрбез шул аңлашылмаган нәрсәнең хәл ителүенә бәйле. Бу аңлашылмаган нәрсә хәл ителмичә торып, акчаңа да, әйберләрәң дә кагылмаячакмын. Вәссәлам.»

Бу юлларда кызы өчен өзелеп торган Исхакыйның аралашмыйча үткәргән еллар өчен әрнүе дә, шул ук вакытта үз-үзенә тугры калуы да сизелеп тора.

Исхакыйның бу хатыннан соң жавабында Сәгадәт, күрәсен, төплә дәлилләр китерә. Кызганыч, ул хатлар Исхакый архивында сакланмаган. Ата белән кыз арасындагы мөнәсәбәтләр жылына. Әтисе кызына 220 хат яза, шуларның икесендә генә «Сөекле кызым!» дигән сүзләр юк. Аннан соңгы атна саен диарлек язган хатларының һәркайсы «Сөекле кызым!» дип башлана, «Хуш, кызым. Таһирга сәлам» дип тәмамлана.

1954 елның 23 маенда Гаяз Исхакый кызына соңгы хатын яза. Хатында ул кызы белән кияве чакыруы буенча аларга яшәргә килүе, «моторлыдан билет алуы» турында хәбәр итә.

«...хәтта жаныбызны да саклай алмыйбыз»

Исхакый соңгы сулышын бердәнбер кызы Сәгадәтнең өендә, аның тәрбиясендә ала. Хатирәләрендә Сәгадәт Чагатай болай дип яза: «Әти гомере буге Идел-Урал идеясе белән яшәде. Көннең унбиш сәгатен

дәүләт (Идел-Урал) эшләренә багышлый иде. (...) Аның өчен милләткә хезмәт итү тормышының чыганагы иде. Идел-Урал хәрәкәте бары тик аның рухыннан, аның эшчәнлегеннән илһам алып, эшенә дәвам иттерә алып».

Сәгадәт белән Таһир Чагатайның балалары булмый. Алар гомерләрен фәнгә багышлый. Профессор-тюрколог Сәгадәт Чагатай гомере буге Әнкара университетында эшли. Үзе исән чакта аның «Чура батыр» (1935), «Алтын яруктан ике парча» (1945), «Казакча мәтәһнәр» (1961), «Төрөк ләһжәләре үрнәкләре» (1972) һәм башка хезмәтләре басыла. 2007 елның октябрдә Әнкара университетының төрөк теле һәм әдәбияты бүлегә Сәгадәт Чагатай һәм аның остасы Вилли Ванг-Каупка багышланган конференция үткәрә. Анда Һади Шенол исемле авторның «Профессор др. Сәгадәт Чагатайның тәрҗемәи хәле» китабы да тәҗдид ителә.

1988 елда Сәгадәт ханым Айаз-Таһир (Төркестан-Идел-Урал) вәкыфын оештыра. Фонд Гаяз Исхакый һәм Чагатайларның мирасын саклау һәм халыкка тарату белән шөгыльләнә.

1989 елның башында Лена Гайнанова, төвәккәлләп, Сәгадәт ханымга хат яза.

«Ышанырмы-юкмы, дип борчылдым, – ди Лена апа. – Фәннәр академиясенә грифлы кәгазенә яздым. Исхакыйның мирасын бөртекләп жыюым турында, миндә булган әсәрләр исемлеген аерым биткә, булмаганнарын икенче биткә тезеп яздым. Һәм... жавап килде. Сәгадәт ханым миңа ышанган һәм сөенеп жавап хаты язган, берничә китап та жибәргән иде».

Шул ук елны Сәгадәт Чагатай әнисе ягыннан бертуган сөелесе Суфиягә дә хат юллай. Бүләкләр жибәрә. 1989 елның 24 июнендә 84 яшендә Сәгадәт Гаяз кызы Чагатай дөнья куя. Соңгы минутларында аның янында Сәйдә ханым Арысланбәк була. Сәгадәт ханым үләр алдыннан кулындагы йөзеген салып, сөелесе Суфиягә тапшыру өчен Сәйдә ханымга әманәт итеп

калдыра... Шулай итеп, гомере буге туган иленә кайтырга хыялланып яшәгән кыю кызының өметләре акланмый кала...

Фондка Мәхмүт Таһир житәкчелек итә. «Сәгадәт апа тагын бер генә ел яшәсә иде», – дип әрни торган була Мәхмүт бәй. Ул 1990 елда мәрхүм була. «Мәхмүт бәй тагын бер генә ел яшәсә иде», – дип үкенеч белдерә Лена апа Гайнанова.

Быел Татарстан Фәннәр академиясе Г. Исхакыйның тууына 140 ел тулу уңаеннан үткәрелгән халыкара фәнни-гамәли конференция вакытында фондтан Сәгадәт ханымның 32 дәфтәрдән торган көндәлекләрен алып килделәр. Алар алман телендә язылган. Көндәлекләр татарчага тәрҗемә ителә, тиздән киңкүләм укучыларга да житкерелер дип ышанасы килә.

«Туган иленнән килгән хатны алгач, Сәгадәт апа елаган, диләр».

Соңгы сүз урынына Сәгадәт ханымның әтисе турында язган күләмле мәкаләсенә мөрәҗҗәгать итү урынлы булыр. Гаяз Исхакый кәефсезләнеп йөргән бер вакытта кызы аңа музейханәләргә барырга киңәш итә. Исхакыйның рәсем сәнгате белән кызыксынуын белеп әйтә. Шулчак ул кызына болай дип жавап бирә:

«Алга киткән милләтләр иске-москы чүпрәкләрен, тишәклә-тошыклы башмакларын да күргәзмәгә куя, шулай итеп мәдәни үзгәреләкләрен саклай. Без исә һәртөрле хокуктан мәрхүм, хәтта жаныбызны да саклай алмыйбыз...» Ә Гаяз Исхакый, Сәгадәт ханым турындагы хәтерне саклай алыр-бызмы?

Мәкалә әдәбият галимнәре Лена Гайнанова һәм Азат Ахунов язмаларына нигезләнеп язылды. Фотолар «Гаяз Исхаки в фотографиях» китабыннан алынды.

МИН – ТОТАШ УТ

Салисə ГƏРƏEBA

Салисə Гəрəева шигырьлəрен укыгыз əле. Ул – бер сер, язныц зəңгəр тыны, кəмеш чишмə чыцы булып ачыла! Укыйсыц, укыйсыц, ə кўз алдын да – картина. Тəрəзəдəн карап тора алтын кəз: сары толым, кызыл кўлмəк, яшел кўз... Əнə ничек яза бит! Ул, ничшиксез, рəссам! Шигырьлəрен укып, кўцелдə туган сурəтнə Салисə апача «Кыргый кыз», «Кoшлар болыты», «Торналар чылбыры», «Зəңгəр кыңгыраулар» дип исемлисец. Таганайныц алсу тацнары да, Урал бураннары да, зəңгəр Ыгы да, Чилəбə тəрəзəлəрə дə бик якын булып китə. Хəсəн Туфанныц: «Мин Салисə кызымныц шигырьлəрен яратып каршы алдым», – дип, шагыйрəгə зур ицатка хəер-фатиха бирүе үзə үк бер фал түгелмə? Шигырьлəрə эчкерсез, самими, музыкаль, образларга бай... Хатын-кызларга хас нəфислек, нечкəлек белəн аерылып тора... Калəмдəшлəрə аны шулай бəяли: «Татар халкына хезмəт иткəн миллəт кызы», – дип зурлуйлар үзəн. Ерак-еракларда, Урал якларында эшлəгəндə дə телебезне кадерлəгəн, халкыбызга, миллəтебезгə армый-талмый хезмəт иткəн фидакарь жан ул Салисə апа. Ноябрьдə аныц бəйрəмə – олы юбилее. Котлуйбыз! Сокланабыз! Яратабыз!.

Эльмира ЗАКИРОВА

* * *

Беренче сары яфраклар
Талларымнан өзелде, –
Моңлы жилдəн, ялгыз кўлдəн
Таныдым мин кəземнə.

Сары комлы яр буйлары
Буш инде. Тик жил генə.
Сагышлы өннəр чыгарып
Тия камыш биленə.

Акчарлаклар уйнак түгел,
Килер кыш кунак түгел!
Агач, жил, кўл телен ацлап
Борлыга минем кўцел.

Беренче сары яфраклар
Дулкыннарда тирбəлə.
– Үзəклəрəң өзелгəндə,
Хəллəрəмнə белгəлə, –

Дип, дулкын килə яныма,
Кўзгə карап ялына:
– Бəхетлə бул, битараф бул
Фани дəнья малына!..

Жилдə очкан сары яфрак –
Кемнецдер сўнгəн жаны!
...Үзəмнец дə кəзем килə.
Чакырмый кəтəм аны!

Йолдыз кебек

Толым очларыннан аякларныц
Бармак башларына кадəр мин –
Яшен кебек яшыцəп, галəмнəрнец
Нур дулкыныц тоткан радармын!

Шаян очкын сибеп кўзлəрəмнəн,
Бер елмаеп килсəм яныца,
Карашыцда – очкын, йəрəгəндə
Соклану хəм сəю кабына!

Сўзлəрəмдə хикмəт хəм киная –
утлы кўмер кебек чагармын!
Мин туганмын чая, үткен булып
Йолдыз билгесендə Чаянныц!

Мин – тоташ ут. Ацлау кыен минə.
Ир-хатынга жирдə еракмын!
Əмма сизəм пульсар йолдыз белəн
Бергə типкəн ритмын йəрəкнец!

Бер кайтырмын

Бер кайтырмын əле туган йортка –
Əллə кайчан кўцел очына.
Бер кайтырмын əле – жəй
йə кышын,
Ачкыч кысып кайнар учыма.

Каршы чыгар кўршем.

Мин əйтермен:
– Кабат китəр өчен кайтмадым!
Ачкыч миндə. Кəттем майлар житеп
Алмагачлар чəчəк атканын.

Мин ачармын туган йорт ишеген
Шыңгырдатып, кўцел ашкыныр.
Эндəшермен: – Атам-анам нигезə!
Йə, исəнмə! Кайтты качкыныц!

Стенадан мица сəлам бирер
Туганнарныц кўмəк рəсəмə.
Тик беркем дə кайтмас бу нигезгə –
Аларныц тик калган исəмə...

Ут ягармын. Мичтə ялкын дəрлəр.
Моңсу караш тəбəп ялкынга,
Хəтерлəрмен үткəн елларымны,
Янган мичнец утырып каршында.

Бер кайтырмын. Ачкыч янда йəри.
Жəймə, кышмы – əйтү икелə.
Моржабыздан ургып тəтəн чыгар,
Туган жиргə сəлам шикеллə!

Ана телем

Татар теле – халкым хэзинәсе,
Көмеш авазлардан төзелгән.
Милли жырларыбыз сандугачның
Сихри моңнарыннан өзелгән!

Йолдызларның, Жирнең, Кояш,
Айның
Исемнәрен беләм тумыштан.
Ә тауларга, күлләр, елгаларга
Матур исемнәренә кем кушкан?!

Иң борынгы ерак бабалар да
Ипекәйне «икмәк» дигәндер;
Сабыйларны, аркасыннан кагып,
Тезләренә алып сөйгәндер!

Туган телем яши үләннәрдә,
Йолдызларга калган үрелеп;
Жидегән йолдыз батса, төнгә күктән
Чулпан йолдыз тора күренеп.

Туган телем – якты уйлар теле,
Куанычым, яшем, дәрәжәрем.
Йөрәгемдә йөртәм әнкәемнең
«Балам!» диеп өзелеп айтканен!

Килер кыш хәбәрә

Урманнарым үтә күренмәле.
Ара-тирә яфрак очкалы.
Агачларның ятим яфраклары
Арасыннан килер Кыш карый...

Бер сәбәпсез күзгә яшьләр килә,
Әллә нигә йөрәк кысыла.
Күңел әйтә: инде жәңгә үткән,
Көтеп йөргән Көзгә шушы ла!..

Хәбәр итми генә килә дә ул,
Ишек какмый үтә түрәң.
Тау башыннан инде сары Үзән –
Иген урган басу күренә...

Искәрмәстән, көтмәгәндә килеп,
Хәйран итүчеләр ишәер:
Яздан – Жәйгә,
Жәйдән кара Көзгә,
Аннан Кыш ягына күчә Жир...

...Елның һәр фасылы – мөһажир!..

Туган як

Минзәлә һәм Чаллы төбәкләре!
Уем белән сезгә ургылым!
Ник шулайдыр: сезгә кайткан саен
Бер жырлысым килә, бер жылыым!

Сары салам эскертләре белән
Көзгә басу нинди ямансу!
Кая барма – зәңгәр күзлә күлләр,
Ерак таулар, салкын агымсу.

Туган жирем! Әремнәрең баллы,
Яңгырларың моңлы, карың – ак!
Төтенәң дә бөдрә, туфрагың да
Кара бәрхет кебек, туган як!

* * *

Көзгә кичләр килә көттермичә –
Кояш инде офык артында!
Үзе юк, ә биек болытларны
Буяп куйган кызыл алтынга.

Яфракларның тамчы кандай кызыл
Таплар булып коелган чагы;
Көз – дөньяның яңгырларда, моңда,
Сагышларда коенган чагы!

Көз – көннәренң, кышка
Йөзен борып,
Һәр таң саен суынган чагы;
Жилнең – моңга,
Жирнең яңгырларда
Жылы дымга туенган чагы!

Учакларның очкын сикерткәләп
Ялкынланып дөрләгән чагы.
...Туган жирдә уңыш бәйрәменәң
Шатлык булып гөрләгән чагы!

Өр-яңа көз

Өр-яңа көз текә тауга менеп бара,
Май йомгагы – агымлы жәй
сүнәп бара...
Тау битендә ят учаклар яна балкып,
Каеннарны чорнап алган
сары ялкын!

Торналарга карадым да
болгадым кул:
– Китәсез дәмени инде? Хәерле юл!
Килер язга кире кайтсын
барчагыз да!
Сандугачлар кайтарыгыз бакчабызга!

Оча яфрак жил иркендә
талгын гына,
Сулып барган үләннәргә
яулык булып.
Алда – кышлар. Без көтәбез
яңа язны –
Күрешергә насып итсен
саулык булып!

Өр-яңа көз тәрәзәмә яфрак сона.
Сары яфрак – тере ялкын
төсәндә ул!
Имин булсын дөнья! Тормыш
гөрләп торсын:
Жирсеп яшәр, янып язар өчен дә ул!

Ак йолдызлар

Ак йолдызлар ява салмак кына,
Әй шуларны килә жыясым!
Ак йолдызлар жыеп, чөчләренә,
Иңнәренә килә коясым!

Әкрән генә карлар яуган чакта,
Бакча юлларыннан үз әле;
Йомылып яуган салкын йолдызларга
Кайнар учларыңны суз әле!

Учларыңда эрер ак йолдызлар,
Яңалары һаман коелыр;
Керфекенә карлар сыеныр да,
Дөнья әкият булып тоелыр!

Юлларга чык карлар сибелгәндә,
Юлларга чык – юлың ак булыр;
Күңелләренң хискә баеган чагы
Йомылып карлар яуган чак булыр!

Зәңгәр агым аша

Яңгыр ява. Зәңгәр жепкә
Саплаган энә кебек.
Шаян яңгыр куыклары
Шуңардан сүнә кебек.

Шул жепләр күкнең гөмбәзен
Жиргә тегеп куйдылар;
Агачлар яфракка яфрак
Тегелгәнә тойдылар!

Очып барган жилнең чәче
Тегелде имәннәргә!
Тимәде яңгыр жепләре
Зонтигын чөйгәннәргә.

Зәңгәр агым аша күрдем
Язмышымның укларын.
Ак каеннар сеңлем булып
Сузды яшел чукаларын.

Жилләр яңгыр болытларын
Этәрделәр, иштеләр.
...Өздәрәп жанны, кемнәңдер
Үксегәнә ишетелә.

Роза МУЛЛАНУРОВА

ЯРАТЫРГА ЯРАМЫЙ

(Хикәя)

Төшке аштан килүенә Рәйханга телеграмма тоттырдылар. Ачты, укыды, берни аңламый гажиз булып озак торды. Йөрәкне ярырдай шом бөркелә сыман аннан: «Тиз кайт, эни авырайды». Авылдагы энесенең хатыны Зөһрә суккан.

Узгынчы чир генә булса, кызын эшеннән аерып, мәшәкәтләнеп йөрергә рөхсәт итмәс иде әниләре. Димәк... кыл өстендә гомер дигәннәре! Киленнәре ашыккандыр, бәлки?! Их, шулай гына булсачы! Алай да... өлгерергә, ничек тә кайтып житәргә, бәхиллеген алып калырга! Ул сәгатькә күз салды: ике тулып өч минут. Кичке жидедә – поезд. Һәрчак кеше күп була аңа, чират... Алдан билет юнәтмәсәң, элөгүең икеле.

Күз яшен йота-йота тимер юл вокзалына барып керсә... билетка су бие чират. Өчәр рәт тезелгән халык! Касса тәрәзесенә мәңге барып житәлмәсәң сыман. Койрыкка басып, алжыган халыкның кыймылдашканын күндәм генә күзәтүдән башка чара юк. Дивардагы түгәрәк сәгать кенәме, гүя вакыт туктаган кебек. Сәгать угы кыймылдауга халык, дөһрәү кузгалып, ярты адым алга атлый, янә чигенә. Ай киткән, ел киткән, энә бие жир киткән шулдыр, мөгаен. Бер урында таптана торгач, үзеңне сихерләнгән әкият кешесе итеп тоя башлайсың.

...Ниһаять, касса тәрәзесенә капланды ул. Кымшанырга да куркып, битараф чырайлы кассирга текәлдә. Чыңлап торган салкын тавыш үзгән өзде: «Билет юк. Бетте!» Ничек инде бетте?! Аңа кайтырга, бәхилләшеп өлгерергә кирәк ич! Хәбәр колакка керсә дә, аңа барып житә алмый. Ә арттагылар этә, кысыкчап чыгармакчы аны! Салкын пыялага борын төртеп, култыксага чытырдап ябышкан кеше хәлен ник аңламыйлар: таш яуса да кайтырга тиеш бит ул! Әнкәсе ишектән күз алмый аны көтәдер. Үлем тырнагыннан ычкынырга теләп тартыша булыр. Ә бәлки... Юк, юк, менә кайтып житәр дигән өмет гомерен озайтадыр!

Керфекләрдән аккан күз яше, сөрмә белән кушылып, ак йөзен каралткандыр. Качып күп елады. Нинди авыр чакта да яшен күрсәтмәскә өйрәнгән сабыр иде. Сабыр савыты да тула икән. Оялмый-тартынмый кеше алдында яшә түгә энә. Учына йомарлаган телеграмма хакында исә оныткан иде ул. Һушын жуеп ава башлаган хатынны кемдер тотып калды. Бер рәхимлесе

идәндә аунаган саргылт кәгазьне иелеп алды, тәрәзәгә төртте.

– Телеграмма!

– Күптән шулай дияргә иде!

Могжиза була икән! Күтәрмәле тимер күперне очып кына узды да... Поезд кузгала, диделәр, өлгерермә-юкмы? Житешергә – шул уй аны ашыктыра, камчылап куа. Билет белән бергә йомарланган телеграмма да учны яндырмый инде. Кайта ул, кайтачак!

Менә унөченче вагон... Проводница кыз ишекне ябарга ашыга иде, алай да сулуы капкан Рәйханга кулын сузды. Унөченче урынга ничек барып житкәнен хәтерләми. Күчтәнәч алырга да өлгермәде. Әле дә ярый, эшендә кирәге чыгар дип саклап тоткан бер тартма һинд чәен сумкасына салырга башы житте. Хәстәрле булу ярый икән. Әнисе тәмле чәй ярата. Тәмләп эчәргә язсын!

– Иптәш диимме, ханыммы, үтенәм, үз урыныгызга күчеп утырыгызчы!

– Үтенегез. Ләкин күчмим. Чөнки үз урынымда утырам.

– Ялгышасыз. Бу минем урын. Унөченче вагонның унөченче урыны.

– Шаяртмагыз! Берәү белән дә танышу ниятем юк. Кисәтәм...

– Миндә дә юк андый ният. Билетыгызны күрсәтегез, зинһар.

– Ревизормы әллә сез?

– Бәхеткә каршы, түгел. Алайса, минем билетка күз салыгыз.

Корт чаккандай сикереп торганын да сизми калды. Бая кеше алдында елап торганы өчен оялуы узмаган иде әле. Мөгаен, юри ирештерәдер аны бу бәндә!

– Беренчедән, бәхеткә каршы, дип тел чарлавыгыз урынсыз. Бәхет булгач, кем каршы? Бүтән чакта бәхеткә дип юрагыз. Икенчедән, мин алдан килдем. Үз урыныма утырдым. Борчымагыз мине! – Кырыс иде ул, усал.

– Ә мин бая ук портфелемне аскы сандыкка урнаштырган идем инде. Озата килгән дуслар белән сабуллашып йөргәнгә урын буш булган.

Поезд дөбер-шатыр килеп башта артка чикте, аннан жай гына шуып кузгалып та китте. Энә-жептән чыккан яхшы костюм кигән, жыйнаграк гәүдәле, аксыл шома чәчләрен артка тарап куйган яш кенә ыспай ир-егет, олы сымак кыяфәт чыгарып, борын эченнән генә сөйләшкән була. Күзгә туры карамый. Андый кешеләрне сөйми Рәйхан. Дәрәжәле түрәләр катында йөри-йөри шомарып беткәнме? Әллә берәр абруйлы түрәнең иркә генә үскән улымы? Мин-минлегә чыраена чыккан. Кыяфәт кәттә. Өс-баш килешле. Сөйләшүе дә үзенчә. Сүзләрен сайлап, өстән аска карап, теш арасыннан сытып чыгарган була.

– Алдан килгән – урын өчен... – Ханым инде тынычланган иде. Поезд кызуланып чаба. Аны беркем, берничек тә утырган урыныннан кузгата алмаячак. Сүзне беткәнгә санап, яны белән тәрәзәгә борылып утырды. Кулъяулык болгап озатып калыр кешесе юк югын.

Шулай да Казаннан киткәндә күңелгә моң сара. Китүче белән калучы арасындагы күзгә күренмәс бәйләнеш өзәлә. Гомернең бер мизгелен жуйгандай, китүчеләр сагышланучан. Калучылар битараф.

– Сез дә командировкагамы? Ераккамы?

– Ерак. Туган якка – Әгерҗегә.

– Ә мин Нократ Аланына. Төн уртасы узуга төшәм.

Ул әле һаман басып тора икән. Мин-минлек битлегә төшкән. Сөйкемле генә егет, балалыгы чыгып бетмәгәнме, олысымак кыяфәт чыгарып, масаеп сөйләшкән була. Усал ниятле адәмгә охшамаган үзе. Оялчан, тыйнак кешеләр кайчак шул гадәтләрен яшерер өчен бәйсез күренергә омтыла, кыланып ала.

– Ник басып торасыз? Утырыгыз, урын житәрлек ич. – Рәйхан итәк-жиңен жыеп, жайлабрак утырды. Дорфалыгы өчен кыенсына иде ул, дустанә төстә сүзне ялгыйсы килеп: – Телеграмма белән, ашыгыч чакыралар, – дип куйды.

– Алай икән. Борчылмагыз, юл бит ул, юлда төрле хәлләр була. Бер кичкә кер мичкә, ди халык. Аяк очыгызга утырып кайтырга да риза мин. Рәхсәтме?

Хатын, риза икәннен белдереп, сөенеп баш какты. Беркемне дә рәнҗетергә, урынын басып алырга теләми ич ул.

– Без икебез дә очраклылык корбаны. Бер урынга ике билет сатканнар. Буш урыннар калмаган, белештем. Кызганыч... – дип куйды егет тә үкенгән сыман.

Буш урын булмавы кызганыч идеме, үпкәләшеп танышумы – ачыклап торуны кирәксенмәделәр. Утырдылармы – утырдылар, кайталармы – кайталар. Егетнең, ихтимал, каядыр баруыдыр. Транзит пассажирлар алар. Билгеле бер вакыт аралыгында, кайсыдыр станциягә кадәр янәшә утырып баручылар гына. Сөйләшәләр, бергә чәйләр эчәләр. Кемдер очраклы юлдашына бик тирән яшеренгән серләрен ача. Поездда кешеләр ачылып китәләр, дуслашалар. Һәм очраклы танышлык шулай ук тиз онытыла да. Чөнки юлда танышкан адәм белән бүтән очрашмасына ышана ул. Дус дигәнәң сер сөйләсәң... Көннәрдән бер көнне дошманыңа әйләнүе ихтимал. Дусларның да дуствы була, сер сөйләмә дуствыңа, дип тиккә әйтми халык. Ә юлдагы таныш... Төштә, онытты. Сукмаклар кисешмәс. Юлда сөйләшеп туя алмаучыларны да аңларга була: мактансаң да, күзгә төтен жибәрсәң дә, очраклы таныш алдашасың дип битәрләмәячәк. Чөнки сине белми. Чит кеше алдында һәркемнең булдыклы булып күренәсе килә...

– Казанга кайчан кайтасыз?

– Кайтканда да унөченче вагонга билет алырга чамаламыйсыздыр бит?

– Ә нигә? Чамаларга да була. Кызык ич.

– Әйе, кызык иттеләр безне.

– Яманның да бер яхшы ягы булмый калмый.

Кайчан танышыр идем әле сездәй гүзәл, сөйкемле ханым белән. Рәхмәт бер урынга ике билет сатучыга. – Аннан житдиләнәп өстәде. – Арыгансыздыр. Кыенсынмый урнашыгыз. Урын-жир әйберләре алып килимме? Комачауламам, тынычлап йоклагыз.

Поезд кузгалып киткөндө куба торган ыгы-зыгы тынган. Төмлөп чөй эчүчөлөр дө урын салып йокларга эзерлөнө. Гадәти тормыш кайный. Сыкы сарган бәсле агачлар, йорт-каралтылар, телеграм баганалары артка йөгөрө. Поезд чаба. Сәке читендә газеталар караштырып утырган юлдашын жавапсыз калдырганга уңайсызланып, хатын бая өзөлгөн сүз жебен ялгап жибөрмөкчө булды:

– Кайчан кайтасымны белмим өле. Таң атуга, Эгержөгө төшсө. Сөт машинасына өлгөрсөм ярый да... Йөрилөрдөрмө-юкмы, белгән юк. Яңавыл – Жанабылым Эгержөдөн илле-алтмыш чакрымнар ары. Кичкә кайтып керсөм – сөөнөр идем. Э иртән юлга кузгаласы. Бер төн йоклар өчен кайтам кыямәт газабы кичеп. Ара ерак шул. Поездлар да йөрөп тора, барыбер жайсыз юлы. Безнең яklar Ижауга китө, шунда төплөнө. Э минем күнелне Казан тартты.

– Берөр көн ял сорыйсыгыз булган.
– Ашыгыч булды бит. Кем уйлаган билетка шул гомер чират торасы булыр дип. Көн сорасам артык булмас иде дө... Өлгөрмөдем. Эштөгөлөргө айтмөдем. Нинди мәшәкәт көтөдөр...

– Шалтыратып кисәтергө була ич.
– Кар кешесе сыман бар дөньядан өзөлгөн халык яши анда. Шүрәле каргаган як. Авылда телефон эшлөми, элемтө юк дигән сүзгө ышанмассыз.

– Теләсөгез, мин кисәтө алам. Эш телефонын айтсөгез.

Моның ахыры хөрле буласына ышанасы да килмөгән иде. Шулай да... Сиңа кемнеңдер ярдәм итөргө теләвен тою рәхәт икән. Кайгыртучы бар!

– Исемегезне дө айтсөгез.
– Рәйхан.
– Рәйханә...
– Юк, Рәйхан. Рәйхан гына.
– Исемең матур, Рәйхан, кемнөр куйган, сине күреп кем туйган? Сиңа багышланган жыр икөн!
– Мин туганчы ук жыр туган. Мин шул жырга кушымта гына.

Э егет Ильяс атлы икөн.

– Иң яраткан исемем Ильяс минем. Кызганыч, Ильяс кушарга улым юк.

Иркөнөп, икөүлөп көдөлөр. Күнел тынычлангандай булды, ниһаять.

* * *

– Инглизчә, сабуллашмый да аерылыштык та... Әрсез димө, хәл-әхвәл белешүне бурычым санийм. Йә, ни хәллөр? Иминлекме? Ачуланмасаң...

Йомшак-ягымлы тавыш иясен күз алдына китерде дө кинәт кызарды Рәйхан. Әнә ул, юаш малай кебек, кыюсыз гына сәке читендә утыра. Менә икөү урын өчен тарткалашалар... «Ильяс – яраткан исемем», – ди дө янә кызара.

– Нинди ачулану? – диде ул кабаланып. – Рәхмәт әйтеп үзем шалтыратырга тиеш идем дө, телефон номерыгыз хөтердө калмаган. Зур игелек эшләдегез...

– Эштө югалтмаганнардыр. Өйдә иминлекме?

– Юк, юк! Тәртип. Мине зур бәладән коткардыгыз. Бурычлы мин сезгә...

Дүшәмбе кич кенә килеп житө алды шул ул.

Очраклы таныш эштөгөлөрне кисәтер дип, тагын бер көн авылда, әнисе янында кунды. Эгәр егет вәгъдәсез булса... Прогул язып эштән кусалар да берни кыла алмыйсың. Э Ильяс атлы очраклы танышы егет икөнөн раслады, рәхмәт төшкере!

– Әниегез?

– Кризис узды шикелле. – Бу күрөшү әнкәсе белән соңгы очрашу буласын, бәхилләшер өчен генә кайтканын әлегә белми иде ул. Тагын бер атнадан газиз әнкәсенең күзлөрө мәңгегә йомыласын, аны мәңгелек йортына урнаштыру өчен кабат юлга кузгаласын да белми. Белмөвө белән бәхетле иде. Күнелө шат!

– Егет икәнсез. Джентльмен диярдөйлөр сирәк очрый бу заманда.

– Унөченчө вагон сәкесендө башкача уйлый идегез.

Иске фикергә ябышып ятмау – яхшы фал.

– Ялгышканмын. Гафу! – Рәхәтлөнөп көлөштөлөр.

Күрөсөң, Язмыш галижәнаплары үзе очраштырган иде аларны. Ялгышны төзөтү, язмышны үзгөртү үз кулыбызда дип уйлый адөм. һәм ялгыша.

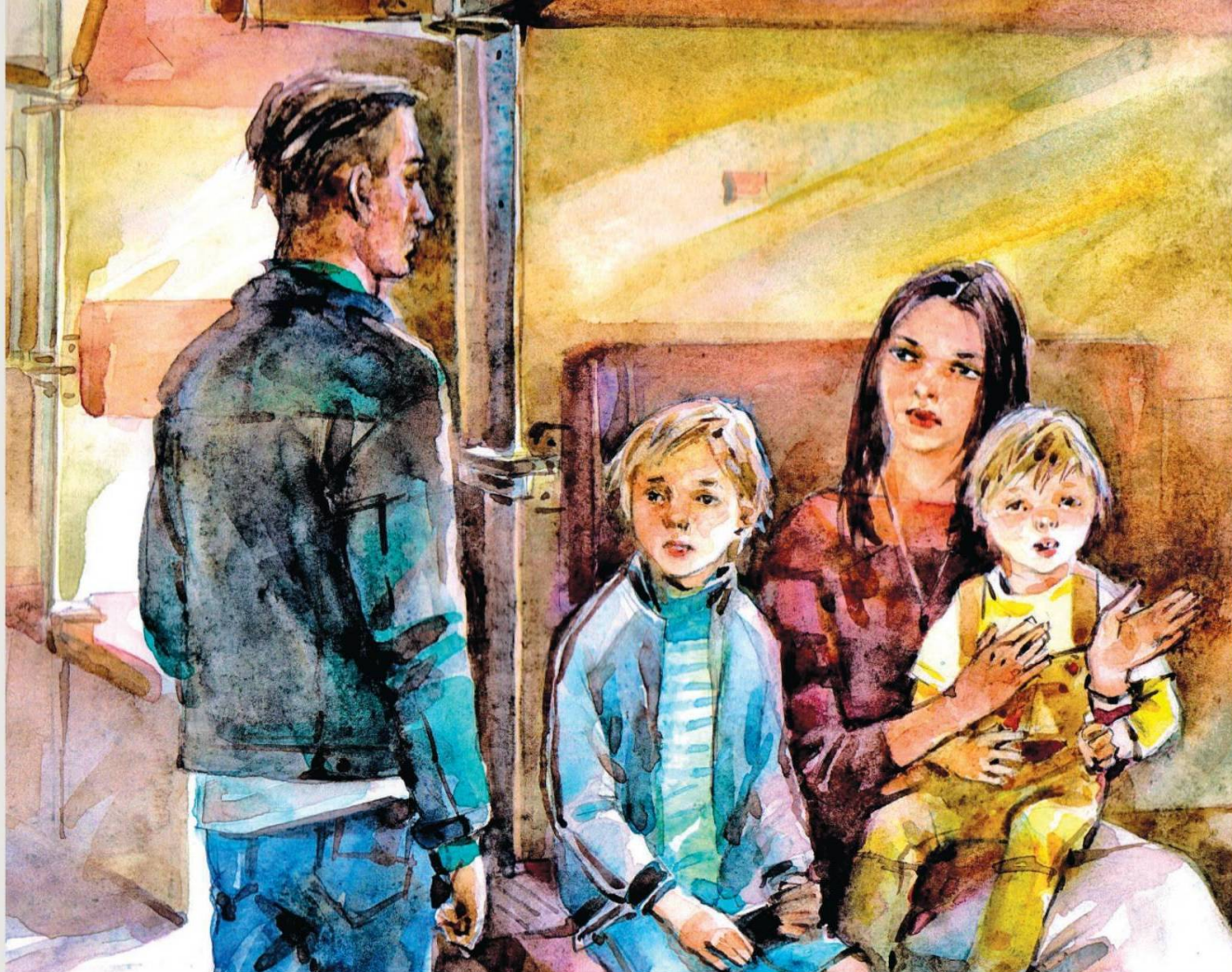
* * *

Әнисенең кырыгына кадәр Рәйхан зиһенен жыя алмый миңгерәп йөрдө. Мәет чыккан йортта бала йөрөгөнә кырык шырпы кадала, аның әрнү-авыртуына һич чыдарлык түгел, диләр. Әнисеннән башка дөньяда яши алмас төслө иде Рәйхан да. Әмма ләкин йөрөккә кадалган кырык шырпының утыз тугызы, көн арты көн үткөн саен, әкрөлөп суырыла, коела бара икөн. Кырыгы житкөндө, йөрөкнө әрнетө торган тик бер шырпы кадалып кала... һәм шул гомер бую бимазалый жанны. Әмма кешө түзө. Үлгән артыннан үлөп булмый. Рәйхан да түзөргө тырышты. Ильясның көн аралаш шалтыратып, хәл белешөп торулары аңа аякка басарга булышты.

– Кыш узып бара. Чаңгыда чыккан, тимераякка баскан юк. Табигатькә чыгасы иде. – Ильясның чакыруы ярады, чыннан да, Аккош күлө урманында гаҗәеп манзара икөн! Бәс сарган өянкөлөр, сыкылы өрәңгө, бозлы чыршылар искитмәлө матур.

Ильяс белән Рәйхан чаңгыларын ял базасының прокат бүлегенә тапшырдылар да жәяүлөп автобус тукталышына киттөлөр.

Булса да булыр икөн шундый якты матур көн! Узмасын иде бу рәхәт мизгел. Баемасын иде кояшы! Юк шул, юк, гомер агышларын туктату мөмкин түгел. Гомер узар өчен бирелә. Э ни-нәрсө соң ул гомер? Менә шундый якты, онытылмас мизгелләрдән, сагышлы хатирәләрдән жыела ич ул! Икө яшь йөрөкнөң бер булып типкөн, житөклөшөп урман сукмагыннан атлаган мизгелө... Шул түгелмө соң бәхет?! Яңаclar алланган, күзлөр йолдыз булып жемелди. Рәйханга сөөп-яратып карап тора да егет, янө:

Рәсем: Наталья Васильева

– Нинди чибәр син! Гүзәлем! – дип пышылдый.
 – Ә син... вәгъдәгә тугры. Акыллы. Киң күнелле...
 – Бу кадәр мактаудан баш әйләнеп һуштан язып егылмасам ярый...

– Егылмыйсың! Егылганны тартып торгызырга сәләтле чын ир, егет кеше син! Ирләр юк, дип сыкрана хатын-кыз. Бар! Тик күрә, таний белергә кирәк. Әйтсәм әйтим, синдәй егетне очрату бәхет бит ул. Күргән-кичергән газапларым, сабырлыгым өчен Ходай Тәгалә кодрәте белән бирелгән бүләк! Син янәшәмдә булганда шундый рәхәт миңа. Дөнъя матур! Яшисе килә!

Төш идеме бу, әллә өн булдымы? Кычкырып әйттеме Рәйхан бу сүзләргә, әллә бу йөрәк авазы, уй идеме? Төш-өн бергә буталды. Әмма ул бар, йөрәктәге сер булып ул яши!

* * *

...Ярату-яратмауның ни икәнен аңлаганчы ук ир хатыны булып куйды шул Рәйхан. Унжиде яшь – сылу кыз булып, буйга житеп килә торган чагы гына иде әле.

Алар өчәү – Рәшидә белән Рәйхан, күрше кызы Нәзифәгә ияреп, жәяүләп, жиде чакрым ары Байтирәккә Сабан туена киттеләр.

– Безнең туганым апа Байтирәктә – кияүдә. Аларда бүген туй. Кереп күрүгә кенә чыгарбыз. Кичке уенга калу юк, кайтабыз, – дип ышандырып алып чыгып китте Нәзифә. Туйлы йортка – ашка тара-кан булып төшәселәрен аңламаганның гына... Нәзифәгә жизни тиешле Әдһәмнең бертуган энесе Әкрәм өйлә-

нергә ниятләгән дә... Туй нигъмәтләре өстәлдә, бөлеш мичтә, сарык суелган, казанда аш кайный, мунча ягылган. Кунаклар килгән. Мулла абзый никах укырга жыенган. Тик бер генә нәрсә – кәләш кенә житми. Әллә үзе качкан, әллә йолага сылтап, кияү-балакай эзләп табалмаслык итеп юри генә качырганнар – юк та юк кәләш.

– Ашның төмен жибәреп. Токмач куерып, бөлеш мәмрәп бетте. Бар нәрсәнең көе китте, – дип, Нәсимә килән сабырсызлана.

– Кыланьшлары кырга сыймый. Килешмәгәнне! – дип кунаклар үпкәли.

– Нәселләре белән шундый алар, жылбәзәк! – дип, берсе кияүне ирештерә.

Ни кыланса, шул килешә өйләнмәгән егеткә, дип фикир йөрткәндерме, келәт янында кыенсынып кына басып торган Рәйханны күтәрәп кенә алды да кунаклар каршына китереп тә бастырды Әкрәм.

– Сөймәгәнгә сөйкәнмибез, гөл үсмәгән битенә, диләрме! Менә – кәләшнең бер дигәне! Укы никахыңны, мулла абзый! Алдагысын Алла белә!

Рәйханның авызыннан сүз чыкмады, риза дип тә, риза түгел дип тә аваз салырга жөрйәт итмәде. Ул театр белән женләнгән, артистка булырга хыялланып үскән кыз иде. Моңы бер тамаша, уен итеп кабул итте. Беренче күргән, никах укырлык яшькә кермәгән кызы югалган кәләш урынына куюлары, чыннан да, уен, әгәр уен булмаса, мыскыл иде. Ни хикмәттер, Рәшидә белән Нәзифә дә, авызларына су капкандай, сүзсез-өнсез

калды. Хәер, аларны жыен бабай, әби-чәби жыелган табынга чакыручы да булмады.

Качып китөргә дә талпынды, күршеләрнең ак келәтенә – йозакка бикләп куйганнар иде кызны. Йоласы шул, имештер. Кызлар әйтер дә, аны коткарырга бөтен авыл булмаса да, кемдер килер дип көттө ул. Аны яклардай ир туганнары юк, энекәше малай гына әле. Килмәде беркем дә. Әллә кызлар әйтергә онытты, әллә язмышы...

Әкрәм белән, бәлки, яшәп тә киткән булырлар иде. Икенче Сабантуйга кадәр ул житлекмичә туган үле бала тапты. Кем белә, әгәр гомерле булса, ир белән хатын арасын бәйләүче асыл жеп шул булыр иде, бәлки... Әллә авыр күтәрү, әллә ир булган адәмнең туктаусыз жәберлүүләре килешмәде. Ябыкты... «Ябык хатын кочаклап ятканчы кабыкта яту артык», – дип төрттерде Әкрәм. Кара ефәк толымнарын да яратмады. «Елан кебек сузылып ятмасын. Кистер», – дип бәйләнде... Хәер, ир бәндәсенәң ярсуы тиктән түгел, үзе дә салкын булды аңа Рәйхан. Якын итә алмады шул, нишләсен. Оялуы да хак иде. Көчлөп өйләнгәнә рәнжүе дә... Тагын бер сере – качкан кәләш табылган, ашыгып өйләнеп ташлавына ир үзе дә үкенә иде булса кирәк. Арадагы боз салкынлыгы бер дә эрер төсле түгел иде. Әнисе килде, күрдә, телсез калды. «Үз-үзеңне болай жәзалаганчы... Кайтасыңмы әллә? Илдә чыпчык үлми», – диде авыр сулап. «Бәлки, ияләшермен, ирдән кайткан исем күтәрәп, сезне дә оятлы итсәм килми», – диде Рәйхан. Әнисе күзләрен каплап, елап кайтып китте. Түзәлгән кадәр түзим әле, дисә дә, берни үзгәрмәде. Тора-бара бу йорт котыпка әйләнгәндәй тоелды. Гел тунды Рәйхан, туңып калтыранды. Сабантуйга батыр калмасаммы дип, герләр күтәрәп, хыялланып йөри торгач, Әкрәм егылып билән дә имгәтте, житмәсә. Моны да хатыннан күрдә. «Син каргыйсың, карга каргышы кар башына», – димәгән көне булмады.

Язгы бер иртәдә ул елмаеп уянды. Күктә кояш көлә, сыерчыклар сайрый. Кош булып кош читлектә сайрый алмый. Жылы якларга очалар, юлда катып үләрмен димиләр. Яшиләр. Үл да очарга талпынып оча алмаган кош кебек ләбаса. Ник сөймәгән сөйкемсез ир көе көйләп, яшь гомерен коллыкта үткәрсен соң?!

Ярамый яшь гомерне әрәм-шәрәм итәргә, ярамый!

Бер кат киём-салым гына алды да, чыкты да китте. Кошлар көзен китә, ә ул – язын. Жан биргәнә Ходай жүн бирә, тик кыйблаңны югалтма икән. Казанга килгәч, икмәк пешерү заводына урнашты. Төнге сменада эшлөргә теләгән булса, прописка-мазарсыз да алаалар икән. Хәер, озакламый тулай торактан урын бирделәр. Төнлә икмәк бушатты, ипи калыплары – савытларын юды, майлады, ә көндез... Йөрәк яралары әкренлек белән булса да тартылды, жөйләнде. Теше-тырнагы белән укуга ябышты. Мин дә айга менәр идем, арттан этүче булса... Юк аны арттан этүче. Булмаган да. Ул – берүзе. Үзенә үзе хужа, үзе кол. Театр дип алданулары буш хыял икәнәң аңлады. Тормыш – үзе зурдин-

зур театр, Тәңре дигән режиссер уйныйсы рольләргә адәм туганчы ук бүлеп куйган. Кемгә түрә, бай булу язган, кемгә – хезмәтче... Нишлисәң, тормышта уйнау – аны кемнәрдер яшәү дип уйлый – сәхнәдә уйнаудан күпкә катлаулырак. Әмма бирешмәскә кирәк. Борын салындырмаска. Жебекләргә сөйми тормыш.

Институтны тәмамлайсы елны эре бер берләшмәнең кадрлар бүлегенә инспектор булып күчте. Күп тә узмады, бүлек мөдире дәрәжәсенә күтәрделәр. Дистәләгән хужаның хезмәтчесе булу бер дә рәхәт түгел Рәйханга. Үзе өчен ул берни сорамай. Баш очында түбә бармы – бар, шул житкән. Өлешенә тигән көмеш – бер инженердан калган иске фатир. Шуңа да риза-бәхил булып яши.

* * *

Тормышы тоташ күтүдән генә торадыр дисә... Йә, кем көтми? Ә шулай да юлында Ильясның очравын бәхетенә юрады ул.

...Аккош күлендәгә сихри манзара озак кына истән чыкмый йөдәтте. Жыенып, тагын бер ял көнне кышкы урманны урап кайтмакчылар иде. Чаңгы да алдылар. Тукталышта бер агай киңәш итте, анә теге якка борылыгыз, анда иркенлек, дип исе китеп сөйләп торды.

Тәвәккәлләделәр. Белмәгән, таныш түгел жир куркытса да, үзенә тарта. Тавы әллә ни текә түгел шикелле. Бер шуып төштеләр, ике. Өченчесендә Рәйхан кызулатыбрак, чаңгыларын ныграк этеп жибәрде бугай, китте шуып, китте. Колак янында жыллар сызгыра. Туктар әмәл һич күренми. Һәм, ниндидер агач төбенә төртелеп, чаңгысы шартлап сынды. Күз алдында аллыгөлле утлар чәчрәгәндәй булды, мәтәлеп китте. Күзен ачыбрак алга күз салса, гүя йөрәгә табан астына төшеп ярылды... ярты метр жирдә – упкын! Коточкыч текә яр кырыенда егылмаган, төпкә төртелмәгән булсамы?!

Ильяс та артыннан ук шуып төшеп килә ич.

– Тукта! Упкын! – дип кычкырды ул, бөтен көчен жыеп.

Егет икән, Рәйхан янына килеп житкәнче үк читкәрәк борып өлгерде чаңгыларын. Егылды. Сикереп торды да аңа таба атлады.

– Аягыңны имгәтмәгәнсеңдер ич?

– Сак бул. Яр чите бу. Аста – елга.

Ул Рәйхан янәшәсенә карга ятты. Сак кына аның аягын тоткалап карады, аннан үзенә табарак тартып китерде. Йөрәгенә дөп-дөп типкәнәң ишетте Рәйхан, беләгә белән егетнең кулына орынды. Кан тамырлары буйлап дәртле, көчле агым ургылып акканын тойды. Икесенәң энергиясе бер юнәлештә ашкынып агадыр сыман тоелды. Керфек төпләрен чөметтереп кайнар дулкын узды. Башларын башка терәп, кар салкынын тоймыйча, икәү бергә булудан кичергән рәхәтлектән оеп яттылар.

Ильястан мичтән бөркелгәндәй жылы килә, аның болай да кайнарланган янакларын кыздыра. Нинди татлы ләззәт бу! Янәшә булу, аның барлыгын тою рәхәт! Шул татлы ләззәттә эреп бетәсе килә. Менә ул күзләрен йома, ак болытка әйләнеп күктә йөзә. Юк, һаман да ак

кар өстендә икән. Шулкадәр рәхәтлек! Моңарчы беркайчан мондый татлы ләззәт, рәхәтлек хисе кичергәнә булмаган икән... Йә, шул бәхет түгелмени!

* * *

– Карале, беркайчан үземне болай бәхетле итеп сизгәнәм юк иде, дисәм...

– Бәхет өчен күп кирәкми, аз да житә... Шулай җырлыйлармы әле?

– Жыр хакында әйтмим лә. Үзебез турында уйлыйм. Сине очратканчы кем идем соң мин? Ә хәзер кем?

– Наман шул Рәйхан дип беләм.

– Юк, инде мин бүтән. Дөнъяны якты, искиткеч матур итеп күрә торган, бөтенләй башка, икенче Рәйхан. Сөйлесе сүзләрем шулкадәр күп, аңлый, кичерә алырсыңмы дип кенә куркам. Тормыш юлым сикәлтәле...

– Әйдә, узганнарны узганда калдырыйк.

– Юк, алар безгә ияреп барачак бит. Күңелне тыр-ный торган сер барыбер тынгылык бирми ул. Минем тормышым ялгышлардан тора бугай.

– Кузгатмаскадыр узган еллар тузанын. Алга карап яшәү хәерлерәктер.

– Сиңа җиңел...

– Түгел. Миңа да бер дә җиңел түгел.

– Синең артыңнан өстерәлеп килүче койрыгың юк.

– Бар. Нинди генә әле. Икәү...

– Димәк... Ялгыз кеше түгелмени син?

– Ничек аңлатсам, дөресрәк булыр икән?

Әле генә сокланып туймаслык якты көн иде. Кай арада караңгыланарга, болыт басарга да өлгерде соң күк йөзен? Күңеле сизгән иде аны, берәр хикмәте килеп чыкмагае дип уйлаган иде. Бәхетенә күз тидерүдән курыкты. Ильястан берни сорашмады. Шундый егет ничек бу гомергә кадәр ялгыз йөргән, дип шикләнәргә тиеш иде югыйсә. Ә ул куарга тырышты андый уйларны.

– Чынлыкта, без аерылган, – диде Ильяс, көрсенеп. – Юк, курыкма, син сәбәпче түгел ара өзелүгә. Сине очратканчы ук, өзәргәме-юкмы, дип икеләнеп йөри идем инде. Язмыш безне очраштырды. Мин сине яраттым. Ишетсәңме, яратам!

– Мин дә яратам сине. Ничек кенә яратам әле. Тик...

– Ә хәзер кире уйлау юк – бер киселгән икмәк кире ябышмый. Шуны аңладым. Яп-яшь килеш, очраклык аркасында өйләнергә туры килде миңа. Үзе начар хатын да түгел ул. Чибәрлегенә кызыктым бугай. Тик арада мәхәббәт юк. Күнегермен сыман тоелган иде. Күңел ятмагач, күнегеп булмый икән... Аннан аспирантурага укырга киттем. Аерым яшәү суыткан араны.

– Ә балагыз... Балагыз да бармы?

– Малай.

– Исеме кем?

– Илдар.

– Ир балага әти кирәк. Әтисез ничек үсә инде ул?

Юк, син ялгышкансың. Ярамый ир баланы ятим итәргә.

– Кыз булса, ярыймы?

– Яхшы кеше кыз баласын да ташламай.

– Димәк, мин, син уйлаганча, бигүк яхшы кеше түгел.

– Син яхшы кеше. Тик хаталанасың. Баланы ташларга ярамый! Ирнең үгие булмый. Хатынның да. Ә бала өчен үги ата беркайчан да үз атасын алыштыра алмый. Нәселәңне дәвам итүче ич ул. Тамырсыз дүңгәләк кебек тәгәрәп йөрсенме! Тамырлар өзәлергә тиеш түгел. Агач та дәү-дәү тамырлары белән җиргә тотына. Нинди матур агач дип сокланабыз. Жир тамырларын тотмаса, нишли ул? Синең улың нишләр синсез?

* * *

Үзе тотынган ботакка балта чабучы! Рәйханны дус кызы шулай атады. Бәлки, ул хаклыдыр да. Мөгаен, хаклы! Әмма ике арада бәргәләнгән ир кызганыч була. Ә кызгану ярату түгел ул. Кызгану – кызгану гына. Ә ярату – бөек көч. Тылсым. Ярата ул Ильясны, жаннан артык күреп ярата. Жаннан артык күргәнгә дә аны сынау алдына куярга теләми.

– Без бүтән күрешмибезмени инде?

– Күрешмибез.

Күкрәгәндә кош баласы кебек йөрәге тыпырчынды, аерылып киткәч тә борылып карыйсы, мин юри генә шулай әйттем, үзең сайла кайсы юлдан китәргә кирәген, диясе килде. Әйтмәде. Күз алдында күзе яшьле сабий торды. Яратадыр аны хатыны да, яратмау мөмкин түгел. Агач тамырлары белән җиргә береккәндәй гаиләсенә берексен әле ул. Дүңгәләк кебек тәгәрәп йөрүчеләр болай да бихисап.

* * *

– Бу мин әле. Элемтә өзелдеме, телефонны ташладыңмы? Нигәдер җавап бирмәдең...

– Минем сиңа шалтыратканым юк бит әле.

– Син түгелмени? Кем булды соң алайса? Әйе, аңладым. Нурсәя булган ул. Начар ишетелә иде. Ә мин, шатлыгымнан шашардай булып: «Рәйхан, Рәйхан, кадерлем!» – дип, телефоннан кычкырам да кычкырам. Тиле димә инде.

– Тиле.

«Их, кирәкмәс иде. Сиңа егет бүләк иткән, улыңны сөеп үстерә торган хатынның йөрәгенә яра салу кирәкмәс иде». Моңысын кычкырып әйтмәде. Йөрәк авазы гына иде бу.

– Әйдә очрашыйк әле бер.

– Командировкага җибәрәләр.

Чынлыкта, бик сагына, күрәсе килә иде Ильясны. Бернинди командировка да көтми аны. Төзәлеп килә дигәндә, ник йөрәкне яраларга дип кенә кача аңардан...

Әмма аларга барыбер тагын бер очрашырга язган икән.

* * *

...Әгерже поезды кузгалырга сәгатькә якын вакыт бар иде әле. Әгерже ерак җир түгел, диләр бугай, гомуми вагонга урынсыз билет саталар. Кем алдан керә, шул урын ала. Этәлеп-кысылып билетка чират торган чакла-

КӨНЛӘШҮ ТҮГЕЛ, КӨНЛӘШМӘҮ КУРКЫНЫЧ

**Ирләрә сәбәпсезгә көнләшүдән
зарланган хатын-кызлар байтак.**

**Бер гаебе булмаса да, ире алдында
ул акланырга тиешме, юкмы?**

– Дин кешенең табигый халәтенә туры килерлек итеп язылган кануннарда тора. Ул нәрсәдәндер тыя икән, димәк, кешегә бу, чыннан да, кирәк түгел. Әйтик, хатыны чит-ят ир-ат белән сөйләшеп тора, һәм ире моннан көнләшә, ди. Дөнъяви кануннар буенча яшәгән хатын, әлбәттә, гажәпләнә: «Мин бит бернинди гаеп кылмыйм!» – ди. Тирә-юньдәгеләр дә шул ук сүзләрне кабатлый. Ә ир үзен бернишләтә алмый – көнләшүен дәвам итә, бу хисенә хужа була алмый.

Көнләшү аның күңелендә юкка гына тумый, чөнки хатыны шәригать буенча тыелган эшнә эшли: чит ир белән аралаша. Дини күзлектән караганда, димәк, ирнең көнләшүе дәрәс. Менә ни өчен ул, хатынының ярамаган эш кылуын үзә белмәгән килеш тә, көнләшәргә мәжбүр.

Хатын-кыз көнләшәргә сәбәп бирә дигәндә, нәрсәне күздә тотарбыз? Шәригать кануннары буенча, хатын-кыз урамда үзә генә йөрергә, өйдән ялгызы чыгарга тиеш түгел. Чит-ятлар белән түгел, хәтта ирнең бертуганнары белән дә үзә генә кала алмый ул. Пәйгам-бәребез: «Моңысы иң хәтәре», – ди. Беренчедән, арага, чыннан да, шайтан керүе бар; икенчедән, ир, көнләшүе аркасында, туганы белән арасын өзәргә мөмкин. Хатын-кыз өчен үзенең туганнан туганнары да чит-ят булып санала: дин буенча алар гаилә коры ала. Димәк, алар белән дә ялгыз калырга ярамый. Хатын-кызга яулыксыз, гаурәт жирләрен капламыйча йөрүнең ярамавы турында әйтмим дә. Мондый шартларны үтәгән хатын-кызны беләсезме сез хәзер? Әйе, андыйлар сирәк. Шуңа күрә ир көнләшсә дә, сәбәп белән көнләшә. Әгәр хатын өйдә генә утыра, чит-ят ирләр белән аралашмый, урамга ире, туганы яки улы белән

генә чыга, ир-атларны күргәндә арты белән баса, күзен төшерә, йөзән яулык чите белән каплай, ирләргә ниндидер үтенеч булса, аларга туганы аша гына мөрәжәгать итә икән, ул, әлбәттә, көнләшәргә бернинди сәбәп бирми. Һәм ире шул килеш тә «Йөрисең», дип, күзен ачырмаган очракта гына «ул гадел-лек күрсәтми», дип әйтәргә була.

Әмма бөтенләй көнләшмәү дә ярамый. Хәтта: «Кем үзенең хатынын көнләми, шул жәннәткә керми», дигән хәдис тә бар. Хәзер ир кеше күбрәк ярату аркасында көнләшә. Бу хисләр юк икән, димәк, ир хатынын яратудан туктаган, аңа карата хисләре бөтенләй сүнгән. Икенчедән, көнләшми икән, димәк, ул жәмәгәтенәң әдәпне, шәригәтне бозуына күз йомы дигән сүз. Әмма хәзер кеше дини кануннарда житди карамый шул. Хәтта инде мәселмәннар да.

Бөтенләй сәбәпсез көнләшү – анысы инде авыру аның. Мондый көнләшүне дәваларга кирәк. Бу хис әлегә кешенең үз тормышын да боза, хатынының да яшәргә калдырмый.

Мондый вакытта кайбер хатын-кызлар: «Барыбер көнләшә, ичмасам, сәбәп белән көнләшсәң», дип, иренә хыянәт итә...

– Бу теләк хатын-кызның күңелендә моңарчы да булган, димәк. Әлегә адымны ясау өчен ул хәзер бары сәбәп эзли. Һәм ирнең көнләшүе үзен аклау өчен кулланырга тырыша. Тик хыянәтне бит аклап булмаячак: аның белән бергә гөнаһ та кылына. Ә гөнаһың ирнең түгел, үзеңә төшәчәк. Аның бөтен гөнаһысы – көнләшү, ә синекә – зуррак. Жәзасы да каты – таш белән бәрәп үтерү. Әлегә жәзаны дөнъялыкта булмаса, ахирәттә барыбер алачаксың. Шуңа күрә дә ирем көнләшә, аның игътибары кимедә, ул урын өстендә авырып ята, дип, хыянәт юлына басарга ярамый.

Көнләшү хәтта Аллаһы Тәгалә тарафыннан да бар. Бәндәләренә алар эшләгән гөнаһлардан көнләшә ул. Аллаһы Тәгалә адәм баласына жан бирә, көн саен аңа тормыш биреп тора. Ул боларны яратып эшли. Ә адәм баласыннан аңа җавап – шөкрәна кылу булырга тиеш. Моңың урынына исә ул гөнаһлы юлны сайлай: Аллаһы Тәгалә яратмаган эшнә эшли. Яратып, ләззәтләнәп эшли!

**Ирендә көнләшү хисе тумасын өчен
хатын-кыз нәрсә эшләргә тиеш?**

– Сәбәп бирмәскә тиеш! Ә сәбәп бирмәс өчен хатын-кыз үзен ничек тотарга икәнән өйрәнергә тиеш. Тик моңа безне беркем өйрәтми. Әти-әниләр дә, дөү әни-дөү әтиләр дә, мәктәп тә... Жәмгыятьтәгә кануннар да уртақ: ир кеше нәрсә эшләргә тиеш булса, хатын-кыз да шуны ук башкарырга бурычлы. Мәктәптә бер үк укуы программасы, эш урынында бер үк таләпләр. Кызганыч, хәтта мәчет-мәдрәсәләрдә дә гарәпчә укуыгызга, намаз укуыгызга гына өйрәтәләр. Ә хатын-кызның диндә, жәмгыятьтә, гаиләдә, ире алдында үзен ничек тотарга тиешлегә – үзә бер сәнгәт. Бу кануннар диндә генә язылган. Ә бүген аларны, әйткәнемчә, белүче аз. Берберсенәң хыянәтенә бөтенләй күз йомган гаиләләр дә бар. Йөрсә соң, ир барыбер өйгә кайта бит ул, дип кенә карыйлар. «Хатын йөрмәгәе, балага гына узмасын», диләр. Хәзергә заманда көнләшү түгел, көнләшмәү проблемага әйләнәп бара. Табиғаттә әнә бөтен хайван да көнләшә: ата хайваннар ана хайван янына берсен дә яқын китерми. Ата дуңгыз гына ана дуңгызны көнләми. Кешеләрнең бер-берсен көнләмәве жәмгыятьнең бозылуын күрсәтә. Галимнәр моңы хәрәм ризыктан, дуңгыз ите ашаудан күрә. Нәрсәгә китереп чыгарып бу, билгесез. Әмма куркыныч күренеш.

Илнар хәзрәт
ЗИННӘТУЛЛИН,
«Туган авылым»
мәчете
имам-хатыйбы

Илаһи ният кылдым

Кадерле «Сөембикә» редакциясе!

Каршылыклы дөньяда яшибез. Тормыш хәзер бар яктан да житеш: ни ким, ни ашыйм дип кайгырмыйбыз. Тик күңел тынычлыгы гына чамалы. Иртәгәгә көнгә ышаныч юк.

Югары белем алсаң – эшкә урнаша алмау, акча тупласаң – дефолт куркынычы, йорт төзелешенә акча түлсәң – ахырына житкермәүләре, авырып китсәң (Аллам сакласын!) – дөрөс дәва бирмәүләре... энә шуның кебек ышанычсыз яклары күп инде «житеш» тормышыбызның.

Чит кеше булса, бер хәл, әле үз гаиләдә дә ышаныч кими. Егерметүтсз ел бергә гомер иткән апа-абыйлар аерылышкан дигәннәрен ишеткәнәбез булдымы икән без кечкенә чакта? Бүген исә тормыш юлдашым ташлап китә алмас яки булган хатыны өстенә икенче хатын белән никах укытырга теләмәс дигән ышанычы да юк.

Хатын-кызларның күбесе гомерләрен ялгызлыкта үткәргә мәжбүр. Сан ягыннан ир-атлар әзрәк, диләр. Статистика мәгълүматларына караганда (2010 елгы халык санын исәпкә алу нәтижәләре буенча), илебездә ирләр, хатын-кызларга караганда, 11 миллионга кимрәк. Әмма яшь аралыгындагы бүленешкә карасаң, кызыклы гына хәл килеп чыга. 20–29 яшьлекләр арасында илебездә 1000 ир-атка 960–974 хатын-кыз туры килә (димәк, 30 яшькә кадәр ир-егетләребез яшәтәш кызлардан күбрәк), 30–39 яшьлекләр аралыгында 1000 иргә – 1002–1038 хатын кыз, 40–49 яшь аралыгында хатын кызлар күбрәк – 1070–1095. Хатын-кызның гаилә корып, бала табу чорына ир затларыбыз житәрлек икән бит! Бары 50 яшь чиген узгач кына ирләребез кими бара.

Ялгызлык проблемасын чишү юлларын һәркем эзли. Ник дигәндә,

һәркемнең, һәр нәсел, һәр милләтнең киләчәге яшь буынга бәйле. Динебез дә бу житди сорауны читләтеп үтми. Ислам дине буенча, мөселман кешесе дүрт хатын белән дә яши ала. Ислам динендә рөхсәт ителә дигән булып, бүген икенче хатын белән никах укытучылар күп. Бу мәсәләгә карата дин әһелләре уңай дәлил аңлатмалар бирә. Тик бу аңлатмаларда ни өчендер беренче хатынның ризалыгы мөһим түгел дигән фикер алга сөрелә.

Күп хатынлылык мәсәләсә буенча бер генә мисал китерәсем килә. Мәктәптә бергә укыган танышым Гөлия яулык бәйләде. Дөрөсрәге, моңа булачак тормыш иптәше Камилнең дини булуы тәэсир итте. Институтта гарәп белгечлегә буенча югары белем алгач, ул Камилгә кияүгә чыкты. Ир – мөселман кануннары буенча яшәүчә мәртәбәле гаиләдә төпчек бала; шуңадырмы, берәз иркәрәк. Гөлия иренәң һәр сүзенә буйсынып (кирәк дисә – эшләде, эштән кит дисә – эшләүдән туктады) яшәп килде. Менә дигән ике кыз үстерделәр. Бизнес ачып, чит илләрдә дә яшәп алдылар. Йорт салырга тырышып йөргән көннәрдә (бу вакытта кызларына 16–17 яшь чамасы иде инде), Камил икенче хатын белән никах укытырга теләвен белдерде. Гөлия, ул хатынның диннән бөтенләй ерак булуын, ире белән төнге клубларда кәеф-сафа корып йөрүләрен белеп, «аһ» итте. Никах укытам, дип, Камил ул хатынны өйгә дә алып кайткалады. Мөмин иренәң бу кыланмышы Гөлия өчен башка сыймаслык гамәл иде.

Мин бөтен нечкәлекләренә белеп бетермим, әмма ничек итсә итте, иренә рөхсәт бирмәде ул. Аллаһ кушып димме, Гөлия бәхетенәме (бик тә гаиләсен саклайсы килә иде аның), аларга чит илдә эш тәкъдим иттеләр. Хәзер ике елга төзелгән шартнамә буенча икесе генә (балалары Казанда югары уку йортында укый) гарәп илендә эшләп яталар.

Бер хатын-кызның да үз ирен кем беләндер бүләшәсе килми. Беренче хатынмы яки икенчәме, ул барыбер никахлы иренәң үзенеке генә булуын телидер.

Германиядә булып кайткан хезмәттәшем алардагы тормышның безнең өчен бөтенләй ят якларын сөйли: «Бар да әйбәт, житеш тормыш, тик әхлак ягы... Туганнарым миңа: «Урамда ят ориентациялә кешеләренә күрсәң, сәерсенеп, елмаеп карый күрмә. Борылып караган, фотога төшергән өчен зур штраф салалар», – дип аңлатты». Европада бер үк женес вәкилләренә гаилә корырга рөхсәт бирүче законнар кабул ителде. Ачыктан-ачык йөрүчеләре хәзер бездә дә житәрлек. Кызым белән елга порты тирәсендә йөргәндә каршыбызга ничә тапкыр ир белән хатын рәвешендә кыланучы ир затлары очраганы бар. Үсмер кызымның имәнәп киткән күрәп, балама ничек дөрөс аңлатым дип аптыраганым истә.

Бер үк женес вәкилләренәң гаилә коруларына (Аллам сакласын!) караганда, мөселман иренәң ике хатын белән никах укытуы куркыныч түгел кебек тоела башлый.

Каршылыклы дөньяда яшибез. Үз йөзбездә, гаиләбездә, халкыбызны ничек саклап калырга, балаларыбызны каршылыклы фикерләрдән ничек араларга?..

Гөлнәз ИСМӘГҮЙЛЕВА.
Казан.

Әлеге уйлануларым ата-ана жыелышыннан кайтканнан соң туды. Башка эти-әниләргә дә сабак булып дип, редакциягә хат итеп язып жибәрергә уйладым.

Быел уку елы башында ата-аналар жыелышында укытучы еламадыгына: «Балалар бик үзгәргән, тыңлатуы бик авыр», – ди. Эти-әниләрнең күбесе: «Аларда күчеш чоры әле», – дип, үз-үзләрен тынычландырырга тырышты. Кемдер: «Нишләргә соң?» – дип хафага төште. Шунда бер әни үзенәң тәжрибәсе белән уртаклашты:

– Каникул вакытында кызымның һаман гаджетын «кочаклап» ятуы мине борчуга сала башлады. Гаджетка багынып утыра икән, бала үзгәрә: аралашмый, тиз кабынып китүчәнгә әйләнә. Озак уйлап йөргәннән соң, кызымны «Ярдәм» мәчетенә алып барырга булдым.

Шунда мин, дәрәс ишетмәдемме әллә, дип кайтарып сорадым, чөнки бу әни – башка милләт кешесе иде.

– Әйе, дәрәс – «Ярдәм» мәчетенә. Балам анда волонтер булып начар күрүчеләргә булышып йөрдә, һәм бер-ике көндә мин аның үзгәрүен тойдым. Ул еш кына үзен күзләре начар күрүчеләр урынына куя башлады: «Әнием, күзләренчә йомып, бу исләрне тоеп кара әле. Әни, әйдә, күзләрен йомып, әзрәк сөйләшмичә торабыз. Безнең бит күптән су тавышын ишеткәнәбез юк». Хәзер инде ул бу дөньяга башка күзлектән карый, башкача фикер йөртә, гамләрәк булып, житдиләнәп китте...

Кайчак, баланы тәрбияләү өчен, артык акыл өйрәтмичә генә, тормышның башка якларын күрсәтү дә житә икән бит.

Уйлап карасаң, Казанда ярдәмгә мохтажларны сыендырган оешмалар житәрлек: А. Вавилов исемендәгә хоспис, Балалар, Картлар йортлары, Дональд Макдональд йорты һәм башкалар, һәм башкалар... Боларның берсе дә волонтерлар ярдәменнән баш тартмас иде дип уйлыйм. Нишләп әле безнең балалар ул волонтерлар булмаса тиеш?

Лариса МАЛИКОВА.
Казан шәһәре.

Тыйнаклығы белән дан тоткан зәңгәр күзле, ачык йөзле бу хатын белән мин 90 нчы еллардан бирле таныш инде.

Үзе туып-үскән Карабаенда гомер кичереп, ире Ислам белән игелекле балалар үстереп, алар шатлыгына сөенеп яши Рокыя апа Гайнетдинова. Кызганыч, Ислам абыйгына оныклары үскәнән күрә алмады, пар канатлары иртә сынды шул.

Кызлары Рания Апас мәдәният йортына эшкә килгәч таныштым мин бу гаилә белән. Рокыя апаны да беренче тапкыр шул чакта күрдем. Ак яулыгын килештереп бәйләгән, крем төсендәгә костюм-итәк кигән бер ханым жил-жил атлап ишектән килеп керде дә, балкып сәлам бирде. «Яшен ташы» дип уйлап куйдым. Аның мөлаемлыгына соклануымны хезмәттәшем Раниягә дә белдердем. «Синең аны күргәнәң юк идемени? Әнием бит ул минем. Әле монда да бер генә килмәс», – диде ул.

Раниянең абыйсы Айрат та мәдәният хезмәткәре. Рокыя апа балаларының эше, хезмәттәшләре белән гел кызыксынып тора икән. Апаска килсә, беррәттән авыл халкының да гозерен башкарып кайта.

Бер килүендә ул миңа йон оек-башлар алып килгән иде. «Түфлидән утырып, аякларың туңмасын. Мә, ки әле шуларны!» – ди. Эш урыныбыз таләп иткәндерме инде, без кыш көне дә бина эчендә түфли кия идик. «Менә минем яшыкә житкәч, белерсез әле аяк сызлауның нәрсә икәнән», – дип, тәки өйрәтте ул безне йон оекбашлар киеп йөрергә. Ул бәйләгән оекбашларның ниндиген белсәгез иде! Үзе асраган сарык йонын шулкадәр нечкә итеп эрләп, шундый матур, тигез итеп бәйләгән. Әнием мине дә бәйләм эшенә өйрәтеп үстерде үзе, заманына күрә «гофре», «паркет» итәкләргә кадәр бәйләп кидек. Әмма бездә оекбашны Рокыя апа кебек бәйләмиләр иде. Матургына түгел, гажәп чыдам да иде алар. Яңадан баш саба-саба, мин аларны бик озак кидем. Кигән саен күңелемнән Рокыя апага рәхмәт укыдым.

Зәйнәп ЯРУЛЛИНА.
Апас районы.

Без үскәндә авылда бөтен эшнә атлар белән башкарылдылар. Сукалау булсынмы, бәрәңгә утыртуы, печән, утын ташуы – иң авыр эшләрдә гел атлар иде.

Әтием Шәрип Шәймәрданов сугышта кавалерист була. «Аттан атка сикерә идек», – дип сөйли торган иде. Сугыштан кайткач та гел ат жигеп эшләде. «Атларда кеше акыллары бар. Алар хужасына беркайчан да хыянәт итми», – ди иде ул. Әтинең ат яратуы энем Рафаэльгә дә күчте. Шоферлыкка укыса да, атларны бик яратты. Аерым тәрбияләп, аерым ашатып, аларны Сабан туена әзерли иде. Сабан туе якынлаша башласа, йомыркаларга кадәр бирә. Шулай тәрбияләгәнә атлары да сынатмыйлар иде. Тугызбуй Сабантуйларында беренчелекне бирмәделәр.

Элек ат безгә машина урынына да булды. Әле хәзер дә апам Газилә Минзәлә медицина училищесында укыган елларын искә алып: «Эти кышкы каникулда безне алырга ат жигеп килә иде. Дүрт ел шулай ат белән йөрдәк», – дип сөйләде. Апам, үз белгечлегә буенча эшләп, «Хезмәт ветераны» исеменә лаек булды.

Элеккеге авыл өйләренә карыйм да, 4-5 метрлы бу бүрәнәләргә урманнан ат белән ташыганнар бит инде дип куям.

1964 елда сигезьеллык мәктәпне тәмамлап, Исәнбай урта мәктәбенә укырга бардык. Зур авыл, зур колхоз. Шушы авылда ат жигеп эшләүче хатын-кызлардан Мөшәфәрә апаны бүген дә хәтерлим.

Урамнарда ямьһәр биреп әле дә атлар уза. Авылдашларымнан Илгиз Гайфиев, Рәжәп Камалов, Нәсим Вахитовлар менә ничә еллар инде ат асрый. Бакча эшләрендә, атлары белән килеп, авылдашларга ярдәм итәләр.

Фаягөл ӘХМӘТШИНА.

Әгерже районы, Кадыбаш авылы.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтәп калабыз.
Безнең адрес: Казан,
Декабристлар урамы, 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

ЮК ЖАННЫН ӘНИСЕЗ ЧАКЛАРЫ...

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Соңгы елларда әнинен сәламәтлөгә какшый башлады. Йөрәге... Табиблар кардиостимулятор куярга киңәш итте. Ә әни катгый рәвештә баш тартты. Йөрөп торган жирдән пычак астына керәсе килмәде аның. Их, әнә шул чакта кардиостимулятор куйган булсак, бәлки гомерен дә саклап кала алган булыр идек... Операциядән баш тарткач, табиблар артык тикшереп тормадылар, ә әнинен, чир эзләп, сырхауханә юлын таптый торган гадәтә юк иде. Ул, гомумән, сәламәтлегенә артык игътибар бирмәде. Авырыйм, дип, урында ятканын бөтенләй хәтерләмим. Бер-ике көн сырхаулап йөри дә, берәз жиңеләюгә кабат тормыш мәшәкатләрәнә чума. Авыру итәккә килеп ябышмыйча, берәү дә мин чирләрмен дип уйлап йөрми бит. Табиблар, мондый йөрәк белән яшәп була дигәч, әни дә, без дә тынычландык. Шулай бер-ике ел узып та китте. Алай да аягы авырытып, бер айлап тора алмый ятты әле. Массажлар ясаттык. Ни булды икән, дип аптырасак та, табибларга мөрәжәгать итмәдек. Нәрсә килешкәндер, әни йөрөп китте. Кабат тынычландык. Тормыш булгач, мәшәкатләр житәрлек: бала, эш. Үзе дә чөүчәлек булмагач, артык игътибар да итмәдек бугай. Бик иркә кешене генә хасиятләр тәрбиялисең, саклап торасың. Безнең әни һич тә көйләтеп, назлатып яшәмәде шул. Кеше үзен ничек куя, башкалар да аңа карата шундый мөнәсәбәттә була бит.

Ноябрь айларында мин кызым белән авылга кайттым (Дилә – Мари Илендәге Бәрәңге районы

«Бер мизгел, һәм мин... бала булудан туктадым. Әни бакыйлыкка күчү белән минем жиһаным вак кисәкләргә бүлгәләнде дә, тормыш җилләре тузгытып-чәчеп бетерде. Әйтерсең ул бар авырлыктардан саклап яшәгән, җырлардагыча җил-яңгыр тидертмәгән. Хәзер әнисез дөньяда яшәргә өйрәнәм. Максатым бер генә...»

Җырчы Дилә Нигъмәтуллина белән әнисе хакында сөйләшәбез. Бәйрәмдә аның күңеле тагын сагыш белән тула... иркәләнә-иркәләнә котлар кешесе юк шул инде. Энергиясе ташып торган ханым ел ярым эчендә менә шулай сулып калсын әле... ә ул көннәрнең һәр минуты истә Диләнең.

Ачыктан-ачык сөйләшик.

Мазарбаш авылынан – авт.). Мунча кәргәндә әнинен күкрәгенә күзем төште. Бер урыны шешәбрәк тора. «Нәрсә икәнән дә белмим, күптән түгел генә барлыкка килде, табибка күренергә кирәк дип йөри идем», – диде. Ә мин күрү белән аңладым. Әнигә берни дә сиздермәсәм дә, төнем интернет актарып үтте. Күкрәгендәге бөтен билгеләр иң куркыныч диагнозга туры килә. Аның үлемгә хөкем карары түгелле генә белә идем. Танышларым арасында да бу авыруны җиңүчеләр булды. Әни бер кешегә дә әйтмәскә кушты, хәтта әтигә дә! Тиз арада жыенып, Казанга киттек. Клиникага бардык. Мин бала белән машинада утырып калдым, әни табибка кереп китте. Хәзер торып-торып шуны уйлыйм: ник мин аны ялгызын гына кертәп җибәрдем? Ник баланы берәрсенә калдырмадым? Ул вакытта бөтен җитдилекне аңлап бетерә алмадым микән? Их, кулынан булса да тотып утырган булыр идем бит. Табиб аңа диагнозын әйткәндә ул бит ялгызы гына иде...

Кочаклашып елап утырмадык. Өметсез зур иде! Әни инде билгеле бер карарга килеп чыккан: беркай да бармыйм, халык медицинасы белән дөваланам, ди. Мин аны больницага йөрергә күндерә башладым. Беләм: уйлаган уеннан кайтмый. Тизрәк Булатка сөйләргә хәбәр итәргә кирәк дип уйладым. Аннан башка булмый иде. Өченче дәрәжә куюларын, шешнең лимон зурлыгында булуын, аны кисәргә ярамаганын, кечерәйтергә кирәклеген, әлегә биопсия алырга да чират булуын бәйнә-бәйнә сөйләп бирдем. Ир кеше ир кеше шул инде. Булат шундук чаралар күрергә кереште. Ләкин ул да бик тиз булмады әле.

Әтигә дә әйттек. Аның өчен бу хәбәр шок хәленә тиң булды. Күрәсен, үз уйларына шулкадәр нык баткан булгандыр, икенче көнне эшкә барганда аны машина бәрдерә. Әтигә бик күп жире сынган иде. Хастаханәдә бер ай ятты ул. Мин – аның янында. Әни аякта булгач, бөтен игътибар әтигә күчте. Ул селкенә дә алмый урын өстендә ята бит. Хастаханәдән безгә алып чыктык. Яңа ел җитте. Бәйрәмне без гадәт буенча авылда туганнар белән каршыладык. Курантлар сукканда һәммәбезнең дә теләге бер генә булды...

*Кайтып, өй янында
машинада берәр сәгать
елап утырган көннәрем
күп булды ул чакта.*

Бәйрәмнәрдән соң, әни Казанга килеп анализлар тапшырып йөри башлады. Бер көнне, эшләрем бар, дип, кисәк кенә Бәрәңгегә кайтып килергә булды. Шунда җибәрмәгән булсам соң! Нинди эш булганын әлегә хәтле белмим. Кайтып җиткәч, әни автобустан төшүгә үк тип-тигез урында егыла. Бу вакытта Булат та районда була. Машинасына утыртып, шундук Казанга алып китә. Әнинен бот сөяге сынган! Өлкәннәр арасында еш күзәтелә ул. Тик әни карт түгел бит әле – 60 яшь! Сәбәбен соңыннан гына төшендек...

Республика клиник хастаханәсендә яттык. Ул вакытта аның икенче өебезгә әйләнәчәге башыбызга да килми иде. Операция ясадылар, сөяк ялгансын өчен мах-

сус тимерләр куйдылар. Ул төнне без кулга-кул тотынышып чыктык. Эни – караватта, мин – матрас түшөлгән как идәндә. Кысып тоткан кулымны бер минутка да жибәрмәде...

Эни өчен газаплы көннәр башланды. Ул яман шеш турындагы диагнозын да шуның кадәр авыр кабул итмәгән иде. Ә монда – урын өстендә, үз хажәтләрен дә үти алмый. Тәрбияле, зыялы эни, мин – кызы юндырганда, караганда, бик кыенсынды, оялды, кимсенде. «Һай, кызым», – дип үрсәләнеп өзгәләнде. Аның бит бөтен теләге кеше кулларына калмау иде. Гомере буге: «Ходай тиз үлем бирсен», – дип теләде. Үзе әтинең әнисе белән әтисен жиде ел хасиятләп карады. Ике атналап яткач, өйгә чыктык. Эти – култык таякларында, эни махсус жайланмада әкрән генә йөриләр. Шешне тикшертеп бетерү һаман сузыла да сузыла. Житмәсә, минем концертлар: әзерләнергә кирәк. Сәхнәдән дә бөтенләй югалып торырга ярамый. Тамашачы тиз оныта ул. Аңа синең өйдә нәрсә булганы мөһим түгел. Миңа яр-дәмгә әнинең сеңлесе Фәридә апа килеп торды. Шундый хәлдә дә эни, Сәфинәне үзезебез карарбыз дип, бөтен концертларга жибәрә иде.

Мин сине көтәрмен, кызым...

Әнинең аягы шешә башлады. Кабат хастаханә... Табиб куйган тимерләрнең файдасы булмавын әйтте. Операция ясап, аларны алдылар. Яралар берәз төзәлгәч, аксаклап онкология үзегенә киттек. Май ае иде бу. Диагноз куйганнан соң ярты ел вакыт узган. Томография үттек... Бетте! Аяк астында жир убылды! Яшәү тукталды! Бары тик санаулы сәгатьләр, минутлар гына... Әнинең яман шеш тимәгән бер генә исән урыны да юк. Бу инде – үлем карары. Тик ул вакытта да йөрәк аңлап житкерергә теләмәде. Берәр могжиза булыр да узар дип уйлый идем. Килешсә килми бит! Көз көне аягының авыртуы да, тик тор-

ганнан сыну сәбәбе дә метастаза булган. Ул организмны әнә шулай жимерә башлый икән. Операция ясату да аңа мөкерле капшавычларың жәяргә кулай гына булган. Табиб безгә нурланыш курслары һәм бу авыруга каршы торуда нәтижеләр күрсәткән дару билгеләде. Чит илгә алып барып дөвалау хакында уйда да булмады. Беренчедән, эни рөхсәт итмәс иде. Алдан ук, акча әрәм итеп йөрмисез, дип кырт кисте. Икенчедән, шеш өченче дәрәжәдә генә булса, талпынып та карар идең. Ә монда... дүртенче дәрәжә! Әнә бит нинди миллионнары була торып Жанна Фриске да үлеп китте.

Әнинең өз генә булса да гомерен озынайту 100 мең сумлык дарудан тора. Аны өч атна саен ясап торырга кирәк. Булат белән ел ярым буге бер банкеттан, бер концерттан калмый, әнигә даруга эшләдек. Акча эзли башлаганда уйламыйсың. Бурычка да ала идем. Әнигә даруга гына житсен дә, якты дөньяда берәз булса да яшәсен. Квотага керергә якын килә торган да түгел. Татарстанга ул дару бары тик ун кап кына кайта икән. Табиб безгә Мари Илендә бәхетне сынап карарга киңәш итте. Республика кечкенә, ә дару шундый ук күләмдә кайтарыла. Анда квотага да кердек. Тик чират: көтәргә кирәк. Шуларны кадагач, эни жиңеләеп китә. Авыру хакында алданрак белгән булсак, ул дару әнине алып та калган булыр иде...

Ел ярым буге мин гел эни белән булдым. Эти әкрәнләп эшли башлады. Әнинең бу хәлен ул бик авыр кичерде. Миңа калса, чынбарлыкны кабул итәргә теләмәде дә. Хәтта авыру әнидән киём-нәренен кайда ятканын барып сорый иде. Эти бөтен барлыгы белән эшкә чумды. Пенсиягә чыккач та эшләде. Бер ялсыз. Ул шул рәвешле башына төшкән хәсрәттән качарга теләгәндер, күрәсәң. Мөнәсәбәтләре дә киеренкеләнде. Мин ике ут арасында яшәдем. Әтине тынычландырам, әнинең күчелен төшермәскә тырышам.

Миңа еларга да ярамый. Сәхнәгә чыгып жырларга да, өйгә кайтып елмаерга да кирәк, ә елмая алмыйм. Көчем бетте. Аптырагач, психологка мөрәжәгать иттем. Аның ярдәме бик тиде ул чакта.

Эшлисе дә бар иде дидем бит әле. Дөресен генә әйткәндә, ижатымнан башка ул сынауларны ничек узган булыр идем икән, белмим. Ижәт коткаручым булды. Ул гына миңа көч бирде. Концертларга барып, берәз булса да онытылып, алга таба яшәр өчен уңай эмоцияләр алып кайта идем. Тик ел ярымда без гастрольләренә тулысынча туктаттык. Эни яныннан озакка китә алмыйм. Нәкъ шул чор татар эстрадасының борылыш вакытларына туры килде. Үзгәрде. Бар нәрсә акчага корыла башлады. Акчаң булмаса, сине күрмиләр дә, ишетмиләр дә. Кешегә сынаулар тиккә генә бирелми. Әйтәләр бит: Ходай кеше күтәрә алмаслык авырлык бирми дип...

Эни белән әле РКБда, әле онкоүзәктә яттык. Метастаза бөтен тәнне сызлатты. Ул эчтә генә түгел, тышка ук бәрәп чыкты. Бу инде озак калмаганын аңлата иде. Монысын да башны югары тотып кабул итәргә тырыштык. Әнә шул хәләндә дә гомерен озынайта алган булсак иде дә соң. Яшәгән, тормышны күргән, ә иң мөһиме: безнең белән бергә булган булыр иде. Ул бит урын өстендә ятмады. Аягын сындырмаган булса, яшәр дә иде әле. Язмыш дими, ни дисен. Эни бервакытта да еламады. Аңлаган инде ул...

...Әни-әти белән балалар мөнәсәбәте проблемасы ул инде мәңгелек. Аңлашмаулар, яшерен үпкәләүләр һәркайсыбызда да бар. Бигрәк тә совет чоры әти-әниләре белән укучы балалары арасында. Алар һәрвакыт эштә, без үзезебез генә, игътибар юк. Ел ярым буге көн саен эни белән аралашканда, гомер буге жыелган сүзләребезне сөйләшеп туя алмадык. Күңелдә үкенечләр дә, үпкәләр дә калмады. Аллага шөкер, шуңа сөенәм. Эни бик укымышлы, заманча карашлы иде. Матур, зәвыклы итеп киенергә яратты.

Эти бик яратып өйлөнгөн энигә. Шуңа да матур хатынына берни жәлләмәде. Авылда яшәсә дә, ул шәһәр кызы булудан туктамады. Гомер буге мәктәптә укытты. Без кечкенә чакта матур сәнгать буенча укып кайтты. Авыл балаларына танылган рәссамнар, архитектура турында сөйләп, аларда югары сәнгатькә мөхәббәт уятты. Ул үзе шул дөньяга гашыйк кеше иде. Классташ егетләр әле һаман: «Флера Рәүфовна булмаса, мин Репинның кем икәнән дә белмәгән булыр идем», – диләр. Мин әнине белмәгәнмен икән дип уйлый идем кайвакытта. Бала күңеле далада бит ул. Ә минем күңелем, эни якты дөнья белән хушлашканчы, аның янына кайтып житә алды.

Кабат аягы шешеп, хастаханәгә кереп яттык. Йошкар-Олада бушлай дару алырга чират жите. Тик эни урын өстенә ятты. Соңгы ун көндә хәле бик авырайды. Бүген, иртәгә дип яшәгән вакытлар. Шул көннәрдә, эни янында утырганда, мине концертта жырларга чакырып шалтыраттылар. Башка шәһәргә ике көнгә китәргә кирәк. Эни ишетеп ята. Мин «юк» дип җавап бирергә өлгергәнче, ул: «Кызым, бар. Бераз җиңеләеп тә кайтырсың. Мин сине көтеп алачакмын», – диде. Ул шунда да минем хәлемне, эшемне өстен күрдә. Бала бит! Эни янында сөңлесе калды. Ул концерт миңа бик кирәк иде. Ышанып чыгып киттем: эни әйтте, димәк, көтәчәк. Ике көн буге кулымнан телефон төшмәде. Кайтып керү белән янына килеп: «Эни, мин кайттым», – дидем. Хәле бик авыр булса да, «Көтеп алам дип әйттем бит», – дип елмаеп жибәрде. Ул тагын ике көн яшәде. Саташу аралаш...

– Кызым, тәрәз төбендәге гөләншау чәчәктә утыра иде, коеп бетергән...

– Эни, фикус агачы ич ул. Чәчәк атмый...

– Чәчәккә күмелгән иде бит...

Әнине Йошкар-Олага алып барырга әзерләнәбез. Яткан килеш алып кайту өчен Булат машина сөйләште. Ә энинең бик тә нык

авылга кайтасы килә иде. «Анда кайткач савыгам да хастаханәгә барырбыз», – ди.

Эни ул көнне иртүк уяңды да авылга кайтып ди башлады. «Чәчәкләремне сагындым», – ди. Ә мин сизәм... Кулын тоттым, үзем елыйм: «Хәзер кайтабыз, эни», – дим. Булатка шалтыраттым. Карарым нык иде: авылга алып кайтабыз! Соңгы сулышын авылда алуын теләдем.

– Шулай итеп үлеп китәрмен микән инде, кызым? Бу бетү микән инде? Бер дә үлсә килми бит, – дип өзгәләнә эни.

Хәзер искә төшерәм дә, сокла-нам: яшисе килү теләге шулкадәр көчле булган әнинең. Шул гына яшәткәндер аны. Бераз сөйләштәк тә, чәй эчеп алам дип, кухняга чыктым. Ясаган чәемне бер генә йотарга өлгердем: эчемдә ниндидер бер кыл өзелде... эни бүлмәсенә йөгереп кердем. Карасам, эни жан биргән. Аның кулын соңгы тапкыр тотканмын икән бит. Менә шул секундта Дилә үзгәрде. Бөтен эмоцияләрен үземнән алып ташладым кебек. Роботка әйләндем. Бер тамчы яшь чыгармадым. Бөтен теләгем: барлык шартларын туры китереп, әнине соңгы юлга озату иде. Шуңа да иң беренче эш итеп абыстайга шалтыраттым. Аннан соң гына Булатка хәбәр иттем. Тәмәкесен тартып бетереп эти килеп керде. Янына йөгереп чыктым. Аңа хәбәр итәргә кирәк иде. Кочаклап алдым да: «Эни юк», – дидем. Эти, йөрәкләрен ярып, үкереп, жан авазы белән кычкырып жибәрде. Стенәга башын бәрә-бәрә кычкырды. Аңа, ниһаят, бөтен фажига барып жите...

Булат белешкән машинада әнине авылга алып кайттык. Мин ике төн йокламаган идем. Бераз ятып алырга куштылар. Күземне йомдым гына кебек, эни уята: «Кызым, тор, гөлләргә су сибәргә кирәк, сулып беткәннәр бит», – ди. Сикереп тордым да гөлләргә су сибә башладым. Алар чынлап та сусызлыктан интегеп утыралар иде. Бигрәк ярата иде шул гөлләрен. Әнинең шуннан соң төшемә кергәнә юк.

Жирләп, берничә көн узгач кына югалту ачысын тойдым. Еларга ярамый дисәләр дә, туктата алмадым күз яшьләремне. Әнисез калган кеше кисәк кенә олыгая икән. Дөньяда бердәнбер кешегә генә тулысынча ышанып була – энигә. Бернинди шартларсыз, эчкерсез ярату – бала белән ана арасында гына... Һәм менә ул кеше инде синең тормышыңда юк. Әнине югалту хәсрәте әнә шуның белән фажига-ле. Минем бер үкенечем дә калмады. Бәлки, ел ярым вакыт миңа шуның өчен бирелгәндер. Әнинең үкенечләре калды. Ник шулай эшләмәдем икән, дип өзгәләнгән вакытлары булды. Тормышта иң авыры шулдыр ул. Сиңа бирелгән вакыт бетте, берни эшли алмыйсың... бары үкенергә генә кала...

Үкенечләрем юк, ә менә әниемнеке...

Дүрт ел узды... Хәзер әнинең каберенә барам. Беренче елларны бару түгел, зират ягына карый да алмадым. Эни китсә, аның киңәш-ләреннән башка ничек яшәрмен дип уйлый идем. Бик авыр булса да, яшисең икән. Минем генә түгел, әтинең, абыйның, бөтен туганна-рың галәмен тотып торучы бер үзәк иде ул. Барыбызны бер йодрыкка җыеп торды. Эни үлгәч, хәтта кайнанам да биреште кебек. Үзенә хәле авыр булуга карамас-тан, аның күңелен күтәрерлек, яшәргә көч бирерлек сүзләр таба иде эни. Әнә шундый көчле рухлы булды ул.

Аны югалтканнан соң минем жиһаным үзгәрде. Бик авырлык белән сәхнәгә дә кайта алдым, тормышым да җайланды. Хәзер бөтен нәрсәне эни канәгатьләнәрлек итеп эшлим. Еш кына, ни әйтер, ни эшләр иде икән, дип уйлыйм. Әйтәләр бит, әниләр киткәч, гамәлләребезне аларга фәрештәләр житкереп торыр дип. Менә мин дә эни риза булырдай итеп яшәргә тырышам. Аллага шөкер, минем балам бәхетле дип сөенеп ятсын өчен.

БИЗӘКЛЕ ДӨНЬЯ

Сезнең кичәге көн турында уйланганыгыз бармы? Ә иртәгәсе турында? Үзләре яшәгән дәвернең бөтен тарихи вакыйгаларын, тәтрәнүләрен кичереп, нәрсәгәдер өметләнеп, нәрсәләрдер көтеп, ниләргәдер ирешә алмыйча, йә булмаса ирешеп, күп кенә игелекләр дә, гаделсезлекләр дә күреп, берәм-берәм китеп барган әби-бабаларыбыз турында уйланганыгыз бармы сезнең? Һәм, иншалла, иртәме-соңмы дөньяга аваз салачак һәм бөтенләй башка тормышта, тик, ихтимал, безнеке кебек үк хистойгылар белән яшәячәк онукларыбыз турында? И Ходаем, киләчәк буыннарны да бәла-казалардан сакла, дип теләк теләгәнәгез бармы? Менә шундый, беренче карашка сәер генә уйлар белән яши башлагач, безнең тормыш үзгәрәп китәдер кебек тоела миңа. Киңрәк, мәгънәлерәк, хикмәтлерәк булып. «Челнинские известия» газетасы һәм «Чаллы-ТВ» телерадиокомпаниясе җитәкчесе Зөлфия СОЛТАНОВА белән без бүген нәсел-нәсәп турында сөйләшеп утырабыз.

Фото: Фаил Ислам

Зөлфия ханым – Түбән Кама кызы. Әмма шәһәр кызы гына түгел. Әниләре жәйге каникулларда Апас районының Олы Кайбыч авылына (хәзер Кайбыч районы үзәге) кайтарып куя торган була аларны. Ул вакытта әле юлларны хәзерге сыман уңайлы дип әйтеп булмый, башта Чаллыдан самолетта Казанга очасы, аннан поездда – Кайбычка. Шуңа күрә авылга бер кайтып элэгәсен икән, бу инде жәй буена дигән сүз. Әбисе белән бабасы яшлы вафат була, аның каравы, авылда әниләре Гөлжиханның өч кыз туганы: Мәйсәрә, Сабира, Майсирур апалары яши. Әй ул заманнар...

– Безнең Дәү апа палас суга иде, – дип искә ала Зөлфия ханым. – Аның жете матур паласлары күз алдынан китми. Тәти апабыз бәйли. Кечкенә апа бик оста чигә. Күпертеп куелган чигүле мендәрләр, чигүле сөлгеләр һаман күз алдында...

Кечкенә кызының күңелендә Олы Кайбычтагы «туган нигез» менә шушы кул хезмәте белән тудырылган матурлыгы, авылча гади жылылыгы, кайгыртучанлыгы белән истә кала. Һәм әти-әниләре Түбән Камада гомер кичерсәләр дә, Зөлфия ханым авыл белән араны беркайчан өзми. Айга, ай ярымга бер дигәндәй, һаман да кайтып йөриләр. Апаларының берсе – Тәти апалары инде 93 яшкә житкән, шулай да әле, сөбханалла, әкрән генә йөрәп тора...

Ә хәзер Зөлфия ханымның күңелен кузгаткан бер вакыйга турында. Моннан берничә ел элек авылга кайткач, каралты-кура тирәсендә йөргәндә утын сараеннан агач жылпуч табып ала ул. Кыршылып беткән, дым тартып, каралжым төскә керә башлаган жылпуч... Сарай почмагында кирәксез булып яткан борынгы савытны кулына алгач... нишләптер үзенең бер дә күрергә өлгерми калган әбисен күз алдына китерә Зөлфия ханым. Кайчандыр шушы агач савытка он илгәндер инде ул, мәрхүмәкәй... Гаиләсен туйдыру, газиз балаларын (Зөлфиянең әниләрен) аякка бастыру өчен шушы хужалыкта мал-туар асрагандыр, ак яулыгын артка чөеп бәйләп, басуда урап ургандыр. Булсын, дип, бар эшкә дә өлгерим, дип, безнең кебек ашыга-кабалана яшәгәндер. Ә бу агач жылпуч шул тормышның телсез шаһиты булгандыр... Менә шуннан соң инде аны ничек итеп монда – сарайда калдырасың?

Без ул жылпучны алып килсәк тә, кеше күзеннән читкәрәк жыеп кую ягын карар идек – ә Зөлфия ханым мирас-табылдыгын алып, Чаллының билгеле рәссамы Сәгыйдә Сиражиева янына китә. Ни өчен Сәгыйдә ханымга? Жилпучтан, нигездә, хатын-кызлар файдаланган бит. Нинди сурәт төшерергә кирәклеген дә нәкъ менә хатын-кыз рәссам яхшырак күзаллар кебек тоела аңа.

Сөйләшәләр-киңәшәләр дә авыл тормышын чагылдырган (Сәгыйдә ханым үзе дә авыл кызы – Мөслим районы Метрәй авылынан) матур бер композициягә тукталалар. Авыл өе, йолдызлы-айлы кич, чулпылы кыз... Хәер, аннан соң да ансат кына ясалмый әле жил-

пуч-картина. Берничә төрле эскиз эшләнә, арадан ин отышлысы сайлап алына. Сәгыйдә ханымның үз сүзләре белән әйтсәк, бу гадәти булмаган заказга күнегү өчен дә вакыт кирәк була. Сәгыйдә ханым – графика остасы. Ә агач савытка сюжетлы рәсем төшерү – декоратив-гамәли сәнгать. Ягъни аның өчен яңа бер кызыклы юнәлеш.

«Үткән заманга сәяхәт» моның белән генә тәмамланмый әле. Жилпучтан соң, Зөлфия ханым рәссамның остаханәсенә тагын ике көн күреш жиһазы – сырлы бөләк белән күәс чиләге алып килә. Бүген инде алар, үзенчәлекле сәнгать әсәрләренә әверелеп, өйдәге ял бөлмәсен бизәп торалар.

Барысы да Солтановларның житеш, мул тормышына матур бер өстәмә бизәк булып кереп урнашкан.

Аннары менә сандык...

– Сандык – минем өчен аеруча зур эш булды, – дип сөйли Сәгыйдә ханым. – Татар орнаментларын күчереп ясау турында сүз бармый бит. Бизәкләрне дә үзәң ижәт итәсең.

Зур эш, дигәннән... Берәү өчен дә кечкенә эш булмый сандык. Зөлфия ханымның ире аның иске буявын кырыр өчен махсус коралга кадәр сатып ала. Әйе-әйе, Зөлфия ханымның бу кызыклы (борынгы әйберләренә яңарту) проектына ире Радик та, уллары Марат белән Илдар да кушыла. Ире белән Истанбулга барып төшүгә, борынгы әйберләр сатыла торган базарны эзләп китәләр һәм ак тукумадан тегелгән, бизәкләре татар милли орнаментын хәтерләткән япма сатып алалар. Чаллыга кайткач, мондый эшләргә башкарырдай ижади ателье табып, берәз гына төзәттергәннән соң, өстәл өстенә жәеп тә куялар.

Улы Марат интернет аша совет заманынан калган «Зингер» тегү машинасы таба. Машинаның үзен читкә алып куеп, «Зингер»ның калган өлешеннән ял бөлмәсенә килешеп торырлык өстәл ясый. Кыскасы, бу ике заманны зәвык белән берләштергән ял өендә бүген инде күзгә ташланырлык нинди генә жиһазлар юк. Тәрәзә пәрдәсе, диван жәймәсенә өстәп тегелгән чигүле «карават чите», чиккән сөлге, ялт итеп буяп куелган, яңартылган керосин лампасы... Әйбергә икенче гомер бирү дигәндә, менә шушындый очракны әйтәләрдер, мөгаен.

Икенче гомер дигәннән... Адәм баласының гомере бер генә аның. Һәм анысы да көндәлек мәшәкатьләргә күмелеп, ниндидер гомуми тенденцияләргә ияреп, бик гадәти үтәдер кебек тоела миңа. Ә шушы кысалардан чыгучылар, үзләрен кешелекнең бер буыны дип санаучылар, кичәге мирасны килчәк өчен саклаучылар, ягъни артка да борылып караучылар күп түгел. Зөлфия ханым – шуларның берсе.

Ризидә ГАСЫЙМОВА

Фото: www.pixabay.com

«ҮЗЕМНЕКЕЛӘР ДИП ЯРАТТЫМ...»

Гөлнур
ХӘСӘНШИНА

«СИН СОҢ КАЙДА ЙӨРИСЕҢ?! БЕЗ БИТ
ИНДЕ ИКЕ ТАПКЫР КИЛЕП КИТТЕК!»

Ринатның ул чакта әйткән бу сүзләрен исенә төшерә дә, Рәмзия ханым бүген дә елмаеп куя.
– «Татшвейбыт» берләшмәсендә парт-оешма сектретаре булып эшли идем. Эшем җаваплы, авыр... Бөтен районнар да безгә карый – оешмабызда ун мең кешедән дә артык! Ул елны урып-жыю вакытында ярдәм итү өчен безне Чүпрәле районына беркеттеләр. Минә исә шуңа җаваплы итеп билгеләделәр. Районнан кайтып кына кердем. Яңгырлы,

салкын көн иде. Өстемне салуга, ишектә кыңгырау шалтырады.

– Кем бар анда? – дим.

– Бу – без, Чумариннар...

Ачасам, бер малай басып тора.

– Кем син? – дим.

– Без – Чумариннар, – дип кабатлады ул. – Мин үзем генә түгел...

– Кем белән соң син?

– Минем әле энем дә бар. Рафаэль исемле мин, – ди.

Буйга озын түгел, әмма алтынчы классларда укыйдыр бу малай дип уйлыйм.

– Энекәшен кайда инде?

Лифт янында качып торган икән – килеп чыкты. 4 яшьләр тирәсендәге кечкенә генә малай. Туңган! Өстендә кыска пальто, аягында сандали, колготки төшкән...

– Син кайда йөрдөң? – ди бу. – Без инде ике тапкыр килеп киттек!

– Мин бит сез киләсен белмәдем, – дим.

Аларның кем балалары икәннән аңлаган идем инде... Буада тегү фабрикасында эшләгән чагында Шәүкәтнең апасы Мәгъзүмә белән таныштык. Ул бездә өлкән инспектор иде. Бер сөйләшкәндә киләннәренәң авырганын, энеләре командировкага киткән чакларда, балаларның күп вакыт караучысыз калганын әйтте. Алар белән якин торганымны белгәч, мин Казанга бөтенләйгә киткәндә адресымны алып калды. «Бик чарасыз калган чакларыңда сиңа мөрәжәгать итәрләр әле, зинһар, булышырсың», – дигән иде. Шуңа авыр чак житкән бугай... Фатирым алардан ике тукталыш кына ары. Адресым язылган кәгазьне тотып, бу араны инде ике тапкыр ураганнар. Өстән яңгыр явып тора бит, туңганнар, чыланганнар...

– Әйдә, керегез, чишенегез, – дим. – Хәзер ашыйбыз. Мин дә кайттым гына бит әле.

Чишендердем, үземнең нинди жылы киёмем ярый – кигездем. Ашарга утырттым. Күренеп тора – күптән ашамаганнар...

– Инде, әйдә, сөйләгез, ни булды? – дим.

Тыңлагач: – Ярый миңа килгәнсез, – дип мактадым. Кечкенәсә бөтенләй тынычланды: рәсем ясарга утырды, журналлар актарырга кереште. Кунарга миндә калдылар. Ничек чыгарып жибәрим?

Икенче көнне иртән этиләре килде. Мин Шәүкәтне шунда беренче тапкыр күрдем... Балаларны өйдә таппагач, барысын да аңлаган инде. «Ул-бу булса, шушы апагыз янына барыгыз», – дип, адресымны олысының кулына үзе тоттырып калдырган бит.

Кечкенә малай йөгереп аның каршысына чыкты.

– Син монда нәрсәгә килдең? – ди әтисенә.

– Сезне алырга...

– Без инде монда яшибез!

Ринат шундый матур иде безнең. Озын керфекле, бөдрә чөчлө, сөйкемле... Ә Рафаэль ул чакта ук шактый житди иде: яшүсмер чагы – ул барысын да аңлый иде...

...Чумариннар гаиләсенә кайгы әкрән генә, сиздермичә генә килә. Яшертен генә...

Шәүкәт абый Тәтеш районы Олы Тархан авылында туып-үсә. (Татарга ят бу нинди фамилия дип аптырамагыз – Чумариннар аларда бер урам!) Харьков шәһәрәндә хәрби училище тәмамлый. Владимирда укыткан жиреннән аны туган ягына – Казанга, танкистлар әзерләргә күчәрләр. Ул көзнә, Казан танк училищесында эшкә керешкәнчә, Шәүкәт туган авылына кыска вакытлы ялга кайта. «Улым, буйдак булып озак йөрдөң, житәр, өйлән», – ди әнисе. Әтисе дә: «Чыккан балта

■ Рәмзия һәм Шәүкәт Чумариннар. «Гомер сизелми дә узды...»

Диварда гел әниләренәң фотосурәте эленеп торды: белсеннәр, дидек.

сабы кебек йөрмә!» – дип өсти... Яше егерме жидедә, чыннан да, вакыт житкән – егет каршы килми. Әнисенәң улына дип күзлөп йөргән кызы да бар икән. «Безгә яңа балалар табибы килде. Ул кыз сиңа бик туры килә, – ди әнисе. – Хезмәт иткән жирәндә, гарнизонда эш тә табылыр – табиблар кайда да кирәк. Балаларың тугач та, карарга җайлы булыр – син бит өйгә кайтып та кермисең». Динә участок больницасы бинасында, тулай торак итеп үзгәртелгән бүлмәдә шәфкать туташы булып эшләүче кыз белән яши икән. Танышалар... Икесенәң дә гаилә корыр вакытлары житкән, Шәүкәтне эше дә көтә – барысы да өч көн эчендә хәл ителә. Шуңа арада баш табиб янына кереп, педиатр кызы «урларга» җыенуы турында әйтергә, авыл советында паспортларга мөһер суктырырга өлгәрәләр. Аннан, җыенып, Чистайга – Динәнең әти-әниләре янына чыгып китәләр. Туй кебек кечкенә генә мәҗлес шунда уза. Костюм-чалбар алырлык та ара табылмый – кияү егет түр башында хәрби киёмнән утыра.

Гаилә тормышы, бик күпләрнеке кебек, кеше почмагында башлана. Олы уллары Рафаэль туганда инде үз фатирларының ишеген ачып керәләр.

Хәрби кешенең тормышы башкаларныкына охшамый: ул гел күчүдә. Чумариннар да үнөч (!) тапкыр яшәү урынын алыштыралар. Мәскәү, Калининград, Новоград-Волынский, Добеле... Динә беркайчан ризасызлык белдертми: чемоданнарын җыя да ире артынан иярә. Сабыр була ул... Эшләгән җирләрендә аны

■ Аңы ачылган чакларда Динә иренә гел бер сүзгә кабатлый: «Малайларны карарлык кеше тап...»

яраталар, жибөрергә теләмиләр. Бигрәк тә латышлар: дөрес, төгәл диагноз куеп, бер-ике баланың гомерен саклап калгач, Динәнең абруе алар алдында тагын да күтәрелә.

Хатынының үзеннән нидер яшерүен Шәүкәт сизенә сизенүен. Язын-көзен, ничек тә жай табып, Чистайга кайтырга, берәр сәбәп табып, анда озаккарак тоткарланьрга тырышуын. Әмма ышанасы гына килми... Булмас, юктыр, ялгышадыр...

Балаларны карашырга миңа әнием, туганнарым да булышты.

Икенче баласын көткәндә Динә Казанда калып тора. Һәм шул вакыт Калининградтагы иренә бер-бер артлы сәер телеграммалар юллый башлый: «Сине үтерергә жыеналар!», «Сине тиздән үтерәчәкләр!»... Ринатлары Украинада, Новоград-Волынский шәһәрәндә туа. Баладан котылгач, Динә бөтенләй үзгәрә: үзалдына сөйләшә башлый, бертуктамый кемнәрдер белән бәхәсләшә... Шәүкәт хатынының туганнарына хат юллай: «Улыбыз туды, кыен булмаса килегез әле, сөйләшәсә сүзләр дә бар. Динәнең исәнлегә начарланды», – ди. Ире белән сөйләсә килеп төшә. Ирнең шикләре дөрес булуы ачыклана. Динә күптән авырый икән инде. Аңа гына әйтмәгәннәр... Бер абыйлары Чистайда табиб: язын-көзен кунакка кайтырга тырышкан сөйләсенә моңарчы уколлар кадап, аны тынычландырып жибәрә торган булган. Күрәсең, инде житдирәк дөвалау кирәк... «Бу чир безнең канда, нәселдә бар», – ди Динәнең сөйләсә. (Соңрак табиблар Шәүкәтне: «Мондый авыру күп вакыт бер буыннан икенчесенә кыз балалар

аша күчә. Ярый әле сездә малайлар туган», – дип сөендерә.)

Кире әйләнеп кайтканда өйдә үзен ни көтәчәген һәр командировкага киткәндә Шәүкәт белми кузгала. Иң кызганычы – балалар... Алар хақына нидер эшләргә кирәк була. Рафаэльне Мәгъзүмә апасы – Буага, үзләренә алып кайтып китә, ул шунда укый. Кечкенәсен Динәнең Чистайдагы туганнары карый. Ниһаять, ир кискен бер карарга килә: барлык тәкъдимнәрне кире кагып, «гаилә хәлем буенча миңа Казанга кайтырга кирәк», дип рапорт яза. Аның үтенечен канәгатьләндерәләр. Гаилә кабат бергә жыела. Тик, ни кызганыч, озакка түгел...

Малайлар Рәмзия апаларын барып тапкан көнне, балконга чыгып басып, нидер кычкырып торган Динәгә күршеләр «Ашыгыч ярдәм» чакырты. Инде беренче тапкыр гына түгел... Психбольница дигән сүз никадәр куркыныч яңгыраса, әйтергә кыен булса да, әниләрен шунда салмый чара калмый. «Кәефегез төшәр, әмма турысын әйтәм. Диагноз бик житди – шизофрения. Беренче дәрәжә... Дөвалап була торган түгел», – ди баш табиб.

Рәмзия ханым белән кабат ул көннәрне искә төшерәбез.

– Шимбә-якшәмбе життеме, балалар миңа йөгереп килә торган булдылар. Бер атна калмыйлар! Бу хакта инде сырхауханәдән чыккан Динә Вәлиевна да белә иде. Берсендә Шәүкәт аны минем янга киёмнәр тектерергә дип жибәрде. Машинадан чыгып каршы алдым. Итәк, сарафан тегәбез дип сөйләштек, тагын нәрсәдер, хәтерләмим... Шул чакта ул миңа: «Балаларымны ташламагыз әле, Рәмзия Кәбировна! Мин сездән үтенеп сорыйм», – диде... Жайланган чаклары да була иде аның. Ринат әнисеннән курка иде. Уенчык машиналарын, аюларын әнисе идән уртасына өеп яндыргач, куркып калган ул. «Кайчан китә ул бездән? Син бит минем әни, әйеме, син бит?» – дия иде ул миңа. Безне Ринат кавыштырды... Әтисе белән тора башлаганчы ук ул «әни» дип дәште...

Шәүкәт: «Бергә торыйк инде... Ринат бит үзенә әнине күптән тапты», – дигәнче шактый вакыт уза әле. Динә белән Шәүкәт аерылышалар. Командующий аңа авыру хатыны өчен аерым фатир бирә, опекун билгелиләр.

Рәмзия ханым күңелендәге тагын бер хатирәне искә төшерә.

– Рафаэльнең Суворов училищесына укырга кергән елы иде. Шәүкәт шалтырата: «Рәмзия Кәбировна, мине тагын Куйбышевка чакыралар. Ә училищәда әти-әниләр көне... Бара алмассызмы икән?» – ди. «Ярар», – дидем инде. Ә ул көнгә киңәшмә куйдылар. Кыскасы, соңга калдым... Мин барып туктаганда, тантаналы өлеш беткән, әти-әниләр улларын алып, кайсы кая таралган, барысы да балаларын өйдән алып килгән ризык белән сыйлый. Бер Рафаэль генә читтә берүзе басып тора. Аны жәлләп еладым шул чакта... Исеме белән эндәшкәч, яныма ничек йөгереп килгән мизгел әле дә күз алдымда... «Гафу ит, соңардым, – дим. – Нәрсә алырга өлгердем – шуны алдым. Әйдә, ашыйбыз...» Иң кыены

аңа булды. Эти белән әнинең аерылышуын яшүсмерләр бигрәк тә авыр кичерә. Әмма ул миңа ялгыш та тупас итеп эндәшмәде. Хәзер әнә «нәнә» ди, ә ул чакта «Рәмзия Кәбировна» дип йөртте. Үз әнисе исән килеш миңа «әни» дип дәшүе дәрәс булмас иде. Ринат ярый кечкенә, аңлап бетерми...

Шәүкәт абый әйләнә дә: «Рәмзия мине дә, балаларны да коткарды», – ди. Аларны ғынамы икән? Унөч ел партөөшманы җитәкләгән Рәмзия Кәбировнаны генераль директорның урынбасары итеп куялар. Әше нинди тыгыз, вазыйфасы никадәр җаваплы, катлаулы булса да, ул бер нәрсәгә вакыт таба: кичке алтынчы яртыда алар телефоннан иренәң беренче хатыны белән сөйләшәләр. Көн саен! Динә аңа бүген көндөз ниләр эшләгәнән, нәрсәләр ашаганын, нинди дарулар эчкәнән әйтә. «Ул үзен ялгыз тоймасын, мине бар да ташладылар дип уйламасын өчен керттем бу гадәтне, – ди Рәмзия ханым. – Кибетләргә чыгып йөри алмый иде. Өс-баш һәм эчке киёмнәрне, урын-җир әйберләрен – барысын да аңа үзем сатып алдым».

Алар аны башка сырхауханәгә салмыйлар. Даруларны үзләре алып, аларны вакытында кабул итүен күзәтеп, белешеп торалар. Камыр ризыклары пешерсә, иң элек малайлардан әниләренә илттерә. Өйдә Коръян ашы кебек мәҗлесләр үткәрсә, иң беренче итеп Динәне китереп утырта. Рафаэль белән Ринатка ике сүзнәң берендә: «Әниегезне ташламагыз!» – дип кабатлый.

– Динә Вәлиевнаның туганнарына башта бик авыр булды инде. Аннан тынычландылар. Мөнәсәбәтемне күрәп тордылар бит... Безгә дә килеп йөри башладылар. Хәзергәчә аралашабыз. Динә Вәлиевна җәйләрен аларга да кайтып торды. Дәрәсрәгә, Рафаэль алып кайта иде. Әмма анда озак тоталмыйлар иде. Кычкыра иде ул. Тавышлары карлыкканчы... Кайнанам: «Кызым, бәби алып кайт, уртақ балагыз булсын!» – дип, бик күп тапкырлар әйтте. Жөрәт итмәдем шул... «Балалар ике оядан булмасын», – дидем. Аннан, Динә Вәлиевна янында ничек корсаклы киеш йөрисең?! Оялдым...

Ул ояла, ә кешеләр оялмый: «Ғаиләне таркатты», – дип, партия өлкә комитетына өстеннән шикаять юллайлар. Валентина Липужинаның Бауман районы партия комитетының беренче секретаре булып эшләгән чагы. «Сез борчылмагыз, Рәмзия Кәбировна, – ди ул аңа. – Мин аларга ул хатынның нинди чир белән авырганын әйттем инде». Югарыдан барыбер шалтыраталар! «Беренчедән, хатынның диагнозы турында бөтен документлар бар, танышыгыз. Икенчедән, сез ничек кенә, нәрсә генә әйтсәгез дә, мин бу балаларны ташламыйм. Олы малай Казан танк училищесында укый, аның белән сөйләшегез. Әгәр ул: «Әйе, ул эти белән әнине аерды», дисә, мин бу эштән китәм», – дип җавап бирә. Үзен эзләп килүчеләргә Рафаэль: «Сез, нәрсә, ул бит безнең әни!» – ди.

– Балаларны бик яраттым! Оныклар әнә бөтенләй үземнеке булып тоела... Эти безне – биш баланы ташлап чыгып китте, ятимлекнең ни икәнән яхшы беләм.

Әллә шуңа да якын иттем... Ринат миннән башка йокларга да ятмады. «Кай арада зур булдың, сине үстерүдән арырга да өлгөрмәдем», – дия идем аңа. Үскәндә ул еш чирләде. Динә Вәлиевна аның белән авырлы чакта дарулар күп эчкән... Мин аларга әтиләреннән сүз әйттермәдем. Берсендә Рафаэль шактый соңга калып кайтты. Шәүкәт борчылды инде. Малай ишектән керүгә сикереп торган иде, шунда ук: «Үзем сөйләшәм!» – дип туктаттым. Рафаэль шуны бүген дә хәтерли... Безнең сүздән чыкмадылар, әйткәнне тыңладылар. Олысы Казан танк училищесын кызыл дипломга тәмамлады, подполковник, инде лаеклы ялга чыкты. Ринат – финансист. Икесе дә үз йортлары белән торалар. Ышанам, алар безне ташламас...

Буй җиткәч, малайлар чиратлашып әниләре янында яши: аны беркайчан үзен генә калдырмыйлар.

Шәүкәтнең әтисе авылда ялгызы калгач, аны да үзләренә алып киләләр. Нурмөхәммәт ага улы белән килене янында 15 ел яшәп, 95 яшендә вафат була. Киленә ул гел бер теләк тели: «Гомерең буге рәхәт күр, кызым!» Әтиләреннән ун көн элек кенә исә алар 64 яшьлек Динәне жирлиләр. Урамда йөрәгә тотып егыла, ә кешеләр аны эчкән дип уйлый... Бу хәл булырга бер атна кала, Рәмзия ханым: «Үлемтек гомер теләп тора, диләр, сезгә дә алып куйыйк әле», – дип, аңа соңгы бирнәләрен китерә... Кабере Чистайда Динәнең, уллары кайтып, карап торалар. Аның өчесен дә, җидесен дә, кырыгын да, елын да Рәмзия ханым үзе үткәрә. Әле дә догадан калдырганы юк.

...«Гомер күз ачып йомганчы узды», – ди алар. Кушылганнарына тиздән инде дүрт дистә ел була. «Шәүкәт белән яшәве җиңел, рәхәт булды, ул акыллы, тәртипле кеше», – ди Рәмзия ханым. Ә аннан иренәң исемен беренче тапкыр ишеткән мизгелне искә төшерә.

– Буада мин кияүдә идем... Жиде ай ғына тордым, аның минем кеше түгел икәнән аңладым да киттем... Шәүкәтнең апасы Мәгъзүмә белән капка төбөндә басып торабыз шулай. «И-и, Шәүкәт энем кыен хәлләргә калды ла, – дип сөйли ул. – Хатыны авырый, балалар караусыз...» Өстемә кайнар су койдылармыни?! «Миңа ни булды соң?!» – дип аптыраганым истә... Балаларны алырга килеп керүгә таныдым Шәүкәтне. Ул! 18 яшемдә төшемдә күргән кеше! Шундый ук озын шинельдән, маңгаена төшереп кигән баш киёмәннән. Иртән торгач: «Без үскән Суконка бистәсендә хәрбиләр кайдан килсән инде?!» – дип уйлаган уем да онытылмаган. Язмышыңны урап уза алмыйсың...

Алар иң беренче тапкыр очрашканда Ринат өстендә булган пальтоны кулына тотып сөйли ул бу сүзләренә. Ташламаган! Саклай!

ЖИРДӘГЕ АЙ

Гелнур САФИУЛЛИНА

«СЕЗ ҮЗЕГЕЗНЕ АНДА МАРСКА БАРГАН КЕБЕК ТОЯЧАКСЫЗ...»

Моңарчы беркайчан очратмаган күренешләрне күрәчәгемне чамалый идем анысы: Каппадокия турында белмәсәң, анда бару турында хыялланмыйсың бит. (Алай дисәң, үз гомерендә Каппадокия турында бер тапкыр да ишетмәгән кеше бөтенләй юк диләр: йә ул аны фотода очрата, йә рекламасына күзә төшә, йә аның турында язганны укый. Ә анда төшерелгән фотосурәтне күрсәң – гомергә хәтерләп каласың. Онытмыйсың! Бу урынны Жир шарының башка бер почмагы белән дә бутау мөмкин түгел.) Төрөк егетенә кияүгә чыгып, бәхетен Төркиядә тапкан Марина (экскурсияне без аңардан, урамда сатып алдык. ОТЕЛЬдә гид исә ике тапкыр кыйммәтрәккә тәкъдим итте.) дәрәс әйткән: Каппадокиядә үзеңне Жирдә дип хис итмисең. Марска охшаганмы ул, бүтән планетагамы, әмма бу урын башка Галәм кебек...

Беренче көн

Автобус бер минутка да соңга калмады: безне отельдән нәкъ иртәнге алтынчы яртыда кереп алды. Гид: «Тавр тавына менәбез дә, төшәбез һәм барып та житәбез», – дисә дә, без узарга тиеш юл шактый ерак – биш йөз чакрымнан да артык. Барысы да ничектер көтмәгәндә-уйламаганда килеп чыкты. Каппадокиягә баруымны әйтәм. Дөнъяның мин күрергә теләгән почмаклары исемлегендә ул, әлбәттә, бар иде. Әмма бу хыял бик ерак һәм чынга ашуы шундый икеле кебек иде... Үзенә ышанганнарда мөмкинчә тизрәк киләме икән әллә ул?! Ә юлдашларым бу сәфәргә әнә шактый алдан жыенган, барысын да уйлап, исәпләп-санап караганнан соң шушы фикергә килгәннәр: диңгез буеннан Каппадокиягә иң якин жир – Сиде шәһәрнән. **(Бу – беренче киңәш!)** Дөрес, Каппадокиягә махсус барырга – өйдән үк туры шунда кузгалырга да була. Әмма моның өчен башта Истанбулга, аннан Кайсери яки Невшехирга очарга, аэропорттан соң әле тагын автобуска да утырырга кирәк.

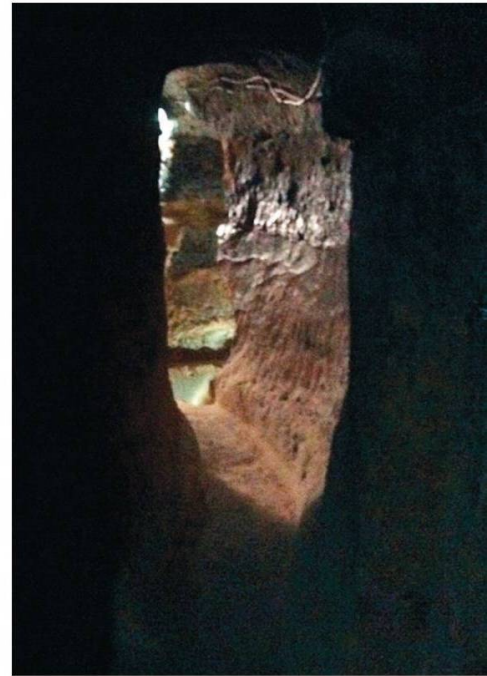
Каппадокия – Төркиянең ниндидер бер шәһәре түгел, ул – аның үзәгендә урнашкан төбәге. Моннан 60–65 миллион еллар элек бу жирләрдә бик зур гарасат була: өч янартау бер-бер артлы ут-таш яңгыры яудырырга керешә. Ул чакта монда ниләр булганын күз алдыма китереп карыйм да – өшөп китәм... Тирә-юньдәге барлык үзәннәр кайнар лава һәм көл астында кала. Яңа таулар, биюклекләр калкып чыга. Янартаулар экренләп тына, тынычлана. Ә яңгырлар ява, жыллар исә, кояш кыздыра тора... Каппадокиянең һава торышы бик үзгәчлекле: көндезләрен кызу, төннәрен салкынча анда. Температура менә шулай уйнау аркасында, кыяларда ярыклар барлыкка килә: алар арасына агып кергән су, бер туңып, бер эреп, таш кыяларны төмәм жимерә. Каппадокиядәге бүгенге таш баганалар шулай барлыкка килә. Алар күбрәк гөмбәгә охшаган: эшләпәләр вулкан атканда чыккан тау токимнары – базальт һәм андезит-

тан, аяклары – туфтан тора. Эрозиянең «тырышлыгы» күз алдында: «эшләпә» белән «аяклар»ның тоташкан урыны бик ачык күренә. Һәм ул гел нечкәрә бара икән. «Аяклар» күтәрәп тора алмыйча, беркөнне «эшләпә» егылып төшсә, таш багана «эри» – комга әйләнә башлый. «Башсыз» гөмбәләр инде шактый очрый. Гид дөрес әйтә: Каппадокияне күрәп калырга кирәк – бервакыт монда барысы да комга әйләнәчәк...

Экскурсиябездә иң беренче тукталыш – Саратлы. Жир асты шәһәре! Каппадокиядә мондый шәһәрләр ике йөзгә якын. Әмма аларның төгәл санын археологлар да белми. Жир асты шәһәрләренең барлыгы XIX гасырда гына ачыкланган. Жерфанион дигән француз рухание тигез жирдә бер сәер тишеккә тап була. Жөрәт итеп кереп карый һәм... әллә ничә катлы зур шәһәргә килеп чыга! Күгә Жир булган бу шәһәрләрнең һәркайсы әнә шулай очраклы рәвештә генә табылган. 1963 елда бер кеше үзенең өе стенасы артында серле бүлмә барлыгын белеп шакката – бүген Каппадокиянең иң зур жир асты шәһәрләренең берсе саналган Деринкую була бу. Утыз меңгә якын халкы булган шәһәр! Зурлыгын шуннан чамалагыз...

Олы юлдан ике чакрым гына борылып керәбез дә, кечкенә генә авылда туктыйбыз. Яшеллек юк диярлек. Таштан өелгән коймалар, гади генә йортлар... Гел соры төс. Менә шушында, син басып торган жирдә – аяк астыңда шәһәр булуына ышануы да кыен. Бер калкулыкта күзгә бәрелеп, күренеп тормаган ишекне ачып эчкә узабыз. Хайваннар өчен урын, тора, гыйбадәт, аш-су әзерли торган бүлмәләр... Склад... Коелар... Шәһәр халкы каядыр чыгып кына киткән дә, гөр килеп кабат кайтып керер кебек. Әнә бит, житен мае ягып бүлмәне яктырткан урыннарда корымы да шул килеш. Жир астында иң кадерле нәрсә, әлбәттә, су булган. Кое казылган бүлмә башкалардан әллә ни аерылмый. «Әмма монда тәүлек әйләнәсә сак торган, – дип сөйли гид. – Суны чират торып алганнар.

■ Жир асты шәһәрләрендә үзләрен эзәрлекләүчеләрдән беренче христианнар качкан дигән фараз бар. Әмма галимнәрнең икенчеләре, алар килгәндә бу мөһрәләр инде буш булган, дип тә әйтә.

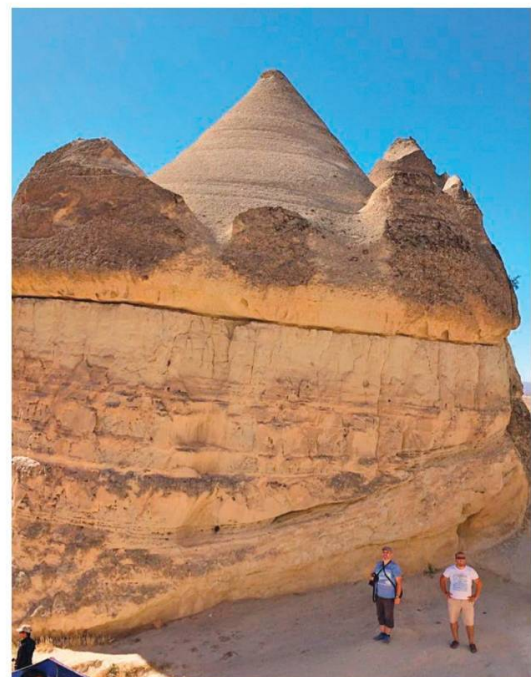

Жир асты шәһәрләрендә температура гел 15 градус тирәсендә тора.

Аны кеше башына көнгә 750 грамм гына биргәннәр. Коеда су күпме калганын шәһәрдә беркайчан беркем белмәгән – бу серне чышмәсеннәр дип, кое казылган бүлмәгә берәүне дә эчкә уздырмаганнар, ә сакта торучыларның телләрен кискәннәр». Куркыныч янаган очракта ишекләр шунда ук ябылган. Калынлыгы яртышар метр булган бу таш ишекләргә бер дошман да ачып керә алмаган. Беренче кат, икенче, өченче... Археологлар туксанынчы елларда гына тапкан Саратлы жир асты шәһәрнең бүген дүрт катлы ачык. Ә аны унсигез катлы, диләр! Шәһәргә аяк басуга күнелгә үрмәлөгән шом сиңа ияреп йөри. Күрсәткечләр бар барын, әмма барыбер куркыта. Ә бу коридорларда адашып калсаң? Чыгу юлын таба алмасаң? Ут сүнсә? Кайбер урыннар шундый тар – ян белән генә узасың. Түшәмгә тимәсен дип, башыңны иясең әле. Бер каттан икенчесенә күчкәндә баскычларның текәлегә тагын... Жир өстенә килеп чыккач, бөтен кеше дә: «Уффф», – дип сулап

■ Бу үзәнне Каппадокиянең генә түгел, бөтен Жир шарының иң гажәеп, иң могжизалы, иң әкияти жире дип санылар. Аста кешеләр йөрөп тормаса, чыннан да, башка галәмгә эләктем бугай дип икеләнер идең. Барысын да табигать үзе «тудырганга», кеше кулы кагылмаганга ахыргача ышанып бетү мөмкин түгел. Әллә туристларны китертү өчен шулай тырышканнармы дигән гөнаһлы уй башка килә дә, шунда ук югала: бу кадәр мәйдандамы? Булмас...

куйды. Аллага шөкер! Клаустрофобиядән интекмәсәң дә, анда – аста рәхәт түгел... Бу шәһәрләрдә кемнәр яшәгән (хайван сөякләре табыла – кешеләрнеке юк!), аны кемнәр казыган, нинди эш кораллары кулланганнар, казыгач, туфны ничек өскә күтәргәннәр, аннары аны кая куйганнар? Хәтта иң аскы катларда да гел саф һава булуга ничек ирешкәннәр? Салкын мәгарәләрдә нинди киёмнән йөргәннәр? Галимнәр җавап табасы сораулар бихисап әле...

Хыялларга юл, без уйлаганга караганда, күпкә якынрак.

Каппадокиянең йөрәгенә – Гереме шәһәренә якынлашабыз. Ике көн эчендә дә күпне күрөп өлгерергә мөмкин, әлбәттә. Әмма бу сукмаклардан ашыкмыйча үтәргә теләсәң, һичшиксез, озаккарак килергә кирәк. Периваджалары үзәненең бер ягындагы ак ташлы тау түбәсенә утырып (биеклектән никадәр курыксам да!), бик озак тирә-юньне күзәтсәм килеп калды менә. Барысын күңелемә сәндәрәсем... Каппадокиядә таш «гөмбәләр» байтак, әмма иң кызыклары – ике-өч башлылары

шушында! Монахлар үзәне дигән икенче исеме дә бар – 20–30 метр биеклектәге таш баганаларны киеш башлык кигән дәришләргә дә охшаталар. Аларның берсе – Каппадокиядә Сириядән килгән Изге Семен шушында яшәп тә яткан, диләр. Өч башлы «гөмбә»нең эчен казып кергән, ул аңа часовня һәм хөжрә ролен үтәгән. Дәриштә без дә «кунак» булып чыктык: кечкенә генә бүлмә, «тәрәзә»сеннән бөтен үзән үч төбәндәге кебек күренә. Әмма бу «өй»гә таштан бары тик үрмәләп менеп кенә була, чыкканда да кеше ярдәменнән башка төшеп җитә алмыйсың. Каппадокиядә барырга җыенасың икән, иң элек җайлы аяк киеме турында кайгыртырга кирәк. (Икенче киңәш.)

Туфны казып кереп булганын белүгә, Каппадокиядә «гөмбә»ләргә торак итеп файдалана башлаганнар. Ул мәгарәләрдә бүген дә яшәп яталар! Дәрәс, анда хәзер бөтен шартлар тудырылган, диләр: уты, суы кергән, үзәктән жылытыла. Спутник антенналарына караганда, һәрберсенә эчендә телевизор да бар. Үз җае белән килсәм, бары тик шундый отелльәрнең берсендә генә туктар идем. Бу жирнең рухын тагын да ныграк тоярга өчен... «Ресторан», «кафе» дигән элмә такталары эленгән

«гөмбә»ләргә – адым саен. Ә берсендә «сатыла» дип язучы күренеп калды! Монда кешенең хәлеме-түгелме икәнә аның ничә мәгарәсә барлыгына карап бәяләнгән торгандыр, мөгаен.

Геремениң ачык һавада урнашкан музеена барабыз. Юл читендәге таш кыялар ишекләргә белән чуарланган. Чып-чын ишекләргә! Кыяның шактый өстендә урнашканнары бар – аларга бадан эшләнгән баскыч буйлап күтәреләләр. Ул куышлардан кире чыккан мизгел кызыктыр: ишекне ачасың, ә аяк астыңда – бушлык...

Ачык һавадагы бу музейны монастырьлар комплексы дисәң дә ярый. Бүген генә ул кая карасаң да туристлар, элек бит монда хәлләр булган! Фарсылар, греклар, римлылар, әрмәннәр, госманлы төрекләр... Каппадокия бер кулдан икенчесенә күчкән. Әмма бу үзәннәр бары тик беренче христианнар килеп урнашкан кына шактый билгеле җиргә әйләнә. Безнең эраның өченче гасыры. Рим императоры Диоклетиан идарә иткән чор. Аның явызлыгыннан, идарәчеләрнең эзәрлекләүләреннән качып, христианнар Каппадокиядә килеп яшеренә. Бу төбәктә 400 гыйбадәтханә бар икән, шуларның унысы – Геремениң ачык һавадагы музееда. Кызу кояш астыннан кергәч, аларда шундый

рәхәт, жиләс. Зур чиркәүләр дип күз алдына китермәгез, кечкенә генә мөһарәләрдән гыйбарәт алар: кайсысына уннан артык кеше сыймыйдыр да. Стеналардагы фрескалар гади, әмма аларның бүгенгәчә саклануы гажәп! Дөрөс, изгеләр сурәтләрнеңдә күзләрнең барысын чукуп, төрөкләр аларга шактый зыян салган: кайбер храмнарда реставрация эшләре бара. (Гомумән, музей мәйданы хәзер ябык, аны карар өчен акча түләп керәсе.) Изге Варвара чиркәвенә керәбез. Христиан дине йогынтысыннан аралау өчен төрмәгә аны үз әтисе яба. Әмма моның да ярдәм итмәвен күргәч, кызын үзе үк газәпләп үтерә дә... Чиркәүнең бер стенасында – аның сурәте. Ә Караңгы чиркәү әле илленче елларга кадәр күгәрченнәр оясы булган. Стеналарын кош тизәгеннән чистарткач, Евангелиедән күренешләр сурәтләгән фреска табыла. Ул иң яхшы сакланган фрескаларның берсе дип санала. Сүз уңаеннан: Күгәрченнәр – Каппадокиягә иң беренче очып килгән кошлар. Крестъяннар алар өчен кыяларда махсус кетәкләкләр ясаган. Кайсысында ике йөзгә кадәр күгәрчен яшәгән. Елга ике тапкыр менеп, бу ояларны чистарта торган булганнар – күгәрчен тизәге кыя-таштан торган Каппадокиядә иң кыйммәтле ашлама саналган.

Икенче көн

...Иртәнгә сәгать биш. Ресепшенда утырабыз. Телефонда – Каппадокиянең һава торышы картасы. Ул кып-кызыл төстә. «Димәк, шарларга очарга рәхсәт юк», – ди Йасин. «Очмаска да мөмкиннәрме?» – дим. Үз тавышымны үзем таныймым.

Бирегә кадәр кил дә, һава шарларының очуын күрмә инде!

– Андый көннәр дә бар. Кемдер биш көнгә килеп тә күрмичә китә... Томан төшсә йә жылнең тизлегә көчәйсә, шарлар күтәрелми.

Көтәбез.

Мөгжиза көтәбез.

Ун минут. Унбиш... Булмады...

Һәм кинәт карта күз алдында яшел төскә буяла башлады!

Һәр иртәне Каппадокия күгенә 100–150 һава шары күтәрелә. Күпләр бирегә бары тик шушы күренешне күрергә яки һава шарында үзе очарга дип килә. Бөтен дөньядан! Алдагы көнне кыя-тау башына күтәрелгәч, шуны аңладым: биекләктән үзем куркам дип уйлаганнан да күбрәк өрким икән. Димәк, һава шарында очу минем өчен түгел... Каппадокиягә – Жирдәге Айга (аны шулай дип тә атарга була!) кошлар очар биекләктән бик тә карыйсы килгән иде югыйсә... (Онытканчы әйтим: шарда очам дип ниятләп барасыз икән, 190–200 доллар акчагызны әзерләгез. **(Өченче киңәш.)** Әйе, арзан түгел. Әмма шарда очкан һәркем: «Алган тәэсирләр күпкә кыйммәтрәк!» – диде. Каппадокиягә озаккарак барырга жай чыкса, бер көнне шарга утырып очыгыз, икенче көнне аларны жирдән күзәтегез, дияр идем. **(Дүртенче киңәш.)** Бу тәэсирләр бер-берсен кабатламай.)

Күзәтү мәйданчыгына якынлашабыз. Һавада иң беренче шарлар күренә башлады. Бу кадәр текә тауга машинада күтәрелү башка вакыт бик куркытыр иде, мөгаен. Тик бүген түгел! Шөһәр әле йоклый. Конус кебек таш өйләрнең берсенең тәрәзәсенә элгән пәрдәләр күренеп кала.

Ниһаять, менеп життек. Таң әле сызылып кына килә. Салкынча. Елның кайсы гына фасылы булса да, Каппадокиягә жылы киёмсез бармаска кушалар. **(Алтынчы киңәш.)** Шарфыма уранам – минем кебек алдан әзерләнмичә килүчеләр юк диярлек монда. Әмма туңу тиздән онытыла... Тирә-юнь тып-тын. Шарларны жылытучы газ янган тавышны санамасаң. Берәү, икәү, өчәү... Шарларның санын бик тиз югалтам. Бермәл бөтен һава тула! Ә аннары Эрджияс тавы артыннан кояшның беренче нурлары пәйда була! Юк, бер генә фоторәсем дә бу матурлыкны бирә алмый икән.

Бу жирне үз күзең белән күрергә, һәр күзәнәгең белән тоярга кирәк...

Күзәтү мәйданчыгы – кыя-таш башында. Тауның бер ягы шулкадәр текә – аска карасаң, төкерегеңне йотарга онытасың. «Тагын ике адым гына артка атла!» – бер-берсен фоторәсемгә төшергән халык шулай шаярта. Ә ике адымнан – упкын, син ул бушлыкны аркаң белән дә тоясың... Каппадокияне фоторәсамнар өчен жәннәт, диләр. Монда күпләр, махсус күлмәкләр алып, фотосессия ясар өчен дә килә. Безнең аңа вакыт юк! Шушы сәгатьнең бер генә мизгеле дә онытылмаслык итеп күңелгә сеңдереп каласы килә... Хәер, онытмаячагыбызны белә идек. Ә менә төшләргә керәсен, күңелне гел үзенә дәшеп торасын, юк, белмәгәнбез.

Нәрсә алып кайтырга:

■ Кызылырмак елгасы буена урнашкан Аванос шөһәре – Каппадокиядә чүлмәкчеләре белән билгеле. Безнең кебек туристларны остаханәгә алып кермичә калмыйлар. Чүлмәкне үзең ясап карарга да, балчыктан ясалган сувенирлар сатып алырга да була.

■ Оникстан ясалган бизәнү әйберләре сайларга нибары 15–20 минут вакыт бирделәр. Әлбәттә, сайлап алып булмады. Күңел генә кызыгып калды... Икенче юлы инде!

■ Магнитлар, сувенирлар туристлар туктаган һәр тукталышта бар.

■ Фоторәсемнәр! Телефонның «хәтерен» чистартып барыгыз – урын житмәячәк!

16+ МӘХӘББӘТ СҮНМИ, СҮРЕЛМИ

Зөфәр ХӘЙРЕТДИНОВ,
Татарстанның халык артисты,
жырчы-композитор;
гаилә стажы – 35 ел;
ике бала атасы.

Ир-ат һәм хатын-кыз. Бер үк галәмгә без бит очраклы гына эләкмәгән... Шулай булгач, нигә соң бер-беребезне күп вакыт аңламыйбыз? Гамәлләребезне, теге яки бу адымыбызны, әйткән сүзләребезне... Үзара тартылуны «жиңеп», арага каршылыктар керә дә куя... Ә ир-атлар үзләре бу хакта ни уйлый икән? Сүзне аларга бирик.

1 Иң элек хатын-кызның нәрсәсенә игътибар итәсез: киemenә, буй-сынына, күзләренә, чәченә...

– Мин, гомумән, тышкы кыяфәтенә карап кына хатын-кыз белән мөнәсәбәт урнаштыра алмыйм. Бәлки ул тышкы матурлык артында бөтенләй бер жылбәзәк кеше яшеренгәндер?! Моңы аңлау өчен, әлбәттә, вакыт кирәк, шарт кирәк. Эчке дөньясы бай, матур, кызык булганнар белән аралашу зуррак ләззәт бирә.

2 Ә нәрсә өчен бик якын хатын-кызны да гафу итмәс идегез?

– Аны никадәр генә якын күрсәм дә, хыянәтен гафу итә алмамдыр. Юк! Ир-атның берсе дә мондый чакта кичерми. Гафу итә алганнар, гомумән, бик сирәк. Булса да, алар табигатьләре белән хатын-кызга якын, көчсез ирләр.

3 Хатын-кызлар икегә бүленә: ир-атны илһамландыручы алиһәләр һәм өйдә аның өчен комфорт тудыручы хужабикәләр. Сөзгә аның кайсысы якынрак?

– Икесе дә. Берсе генә булса, тормышның кайсыдыр ягы житешмәгән кебек тоелыр иде. Хәер, аның чорлары бар. Мәсәлән, гомернең беренче өлешендә, дөресрәге, уртасына кадәр, хатын-кыз синең өчен алиһә булырга тиеш. Ә тормышның икенче яртысында ул инде сиңа комфорт тудыручы буларак кадерле.

4 Ир кеше өчен хатыны аңа дус та була аламы?

– Әлбәттә! Минем үзем өчен Зөһрә иң якын дус та. Мәхәббәт бит ул, кызганыч, бүген – бар, иртәгә – юк. Дөрес, гомер буга дөрләп янучы мәхәббәтләр дә бардыр. Тик алар бик сирәк күренеш бугай... Әмма ике арада кайчандыр кабынган мәхәббәт бөтенләй сүнми, сүрелми – башка төсмергә генә күчә. Ул дуслык, тугрылык кебек хисләргә әйләнсә генә чын тугры парлар барлыкка килә. Киресенчә икән, хисләрең бөтенләй тукталырга, сүнәргә дә мөмкин. Андый парларны күп очраттым.

5 Хатыныгызга ничек тәкъдим ясаганыгызны хәтерлисезме?

– Әлбәттә, хәтерлим. Биш түгел, бер генә тапкыр өйләндем бит... Танышу кызык кына булды. Ул минем иң беренче мәхәббәтем, гашыйк булдым да, үземнеке иттем,

дип әйтә алмыйм. Инде тәҗрибәле ир-егет идем. Бик күп утларны-суларны кичкән. Күп йөрәк жәрәхәтләре алган... Аны үзем белеп, теләп, тормыш итәрлек хатын булсын дип махсус сайладым. Туганнарым, дусларым да эзләште. Абыйның хатынының әнисе – кодагыбыз: «Күршебездә шушындый кыз яши», – дип, Зөһрәне бик мактап сөйләде. Абыйларның яшь балалары туган чак иде. Мин бер кунакка баргач, баланы карарга кирәк, дигән сәбәп табып, алар шул күрше кызын чакырып керттеләр. Зөһрә балалар табибы – педиатр икән. Аны шунда беренче тапкыр күрдәм. Ә ул... мине күрмичә дә узып китте! Күз кырые белән генә, бәлки, күргәндер дә, әмма исәнләшмәде дә. Ишектән керде дә, шунда ук бала янына ашыкты. Институт тәмамлап, инженер булып эшли генә башлаган вакытым. Әле сәхнәгә чыкмасам да, яшь, чибәр чак бит – кызларның моңарчы карамыйча үтеп киткәннәре юк иде. Бу мине бер яктан сокландырды (авырган бала янына ашыкканда егетләр күзләп тормас бит инде!); икенче яктан, мин-минлеккә дә тиде. Сәбәп табып, озакламый барыбер сүз каттым. Без озак очрашып йөрмәдек. Май аенда таныштык, 8 ноябрьдә мин Зөһрәне: «Өйдә, эти-әни белән таныштырам», – дип, авылга алып кайттым. Ә анда: «Кайткан-кайткан, никах та укытып китик», – дип, аны шаккаттырып, мулла бабайны да чакырып китердем. Аңламыйча да калды... Кыз сорарга барулар булмады. Әнисенең Зөһрәне миңа бирәсе дә килмәде. Консерваториягә укырга кергән идем ул елны, «Артистларга бирә торган кызым юк», – дип, ул бик каты каршы торды. Ә аннары килешми чарасы калмады, билгеле. Хәзер әнә: «Әле ярый биргәнмен», – ди. Мин укып бетергәнче, ике бүлмәле фатирда дүрт елга якын без бергә яшәдек.

6 Ир кеше хатын итеп әнисенә охшаган кызын сайлый, диләр. Шулаймы?

– Белмим, әйтә алмыйм... Әнине бик яраттым, хөрмәт иттем, әмма хатынымны аңа охшатып сайладым дия алмыйм. Сабырлык ягыннан, бәлки, бер-берсенә охшагандыр алар... Хәтта шулай булган очракта да, аны бит күбрәк

белмиңә, аңламыйча эзлисең. Хатыным әниңең иң яраткан килеңе иде. Кызларыннан да якынрак күрдә ул Зөһрәне. Үлем түшәгендә ятканда да аларны танымады, ә Зөһрәгә гел исеме белән дәште. Соңгы мизгелләренә кадәр...

7 Хатыннары ирләреннән күбрәк мал тапкан гаиләләр бар. Ир кеше бу очракта үзен ничек тотарга тиеш?

– Әлбәттә, бу кыенрак мәсьәлә. Ир кешегә андый язмыш теләмәс идем. Мондый гаиләдә хатыннар күп вакыт үзгәрә: муен ғына булу белән ризалашмыйча, башка ук өйләнергә тели. Ирдән өстен икәнлекләрен гел сиздереп тора. Йорт хужасының матди якны күбрәк үзе кайгырта алмавы нонсенс – табигый булмаган хәл, билгеле. Әмма нәрсә эшлисәң, тормыш кайчак шулай китереп куя: жәмгыятьтә синең урының хатыныңнан түбәнрәк баскычта булырга мөмкин.

8 Гашыйк булуын хатын-кыз башлап үзе белдерүгә ничек карыйсыз?

– Андый хәлләр бик еш булды. Сәхнә кешесенең язмышы шулайрак инде аның... Туп-туры да әйттеләр, хатлар да яздылар, телефоннан шалтыратып та сөйләделәр. Аларның күбесен күрмәмешкә салышырга, йә булмаса, уен-көлкөгә борырга тырыштым... Артык игътибар итсәң, бу тарихлардан, очраклы мәхәббәтләрдән баш чыкмас иде. Алар бөтенләй булмады дигән сүз түгел бу. Булды... Төрлеләре булды. Бер-ике көнлекләре дә. «Бу минем яңа язмышым түгелме икән», дигән очраклар да. Әмма мин боларның барысы аша үтә алдым. Вакыт барысын да үз урынына куя, дип юкка әйтмиләр. Кызуланып, артык кискен адым ясарга ғына кирәкми андый чакта.

9 Хатын-кызларның үзегезнең кайсы якларыгызга игътибар итүне көтәсез?

– Беренче чиратта, кешелекле икәнәмне күрсеннәр иде дип уйлыйм. Берәүнең дә нинди икәнә маңгаена язылманы шул. «Бөтен ягымны белеп бетергәнче, тизрәк тәкъдим ясарга, өйләнергә кирәк», диючеләр барын да беләм. Якыннан күбрәк белгән саен, гайрәтең генә чигә торган кешеләр дә очрый бит. Шундый бер пар күз алдымда матур ғына йөрөп өйләнеште. Ә яши башлагач, моңарчы бер-берсеннән бик тырышып яшергән сыйфатлары килеп чыкты. Аерылыштылар...

10 Ир-атны артык чибәр һәм көчле хатын-кызлар куркыта...

– Минем үземне артык чибәр һәм акыллылар куркыта. Хәер, акыллы хатын-кыз – көчле хатын-кыздыр инде ул... Акыллы хатын белән яшәү җиңел түгел. Жәмәгәтем дә шундыйлар рәтендә... Кайбер мәсьәләләрдә акыллырак, дөресрәк фикер йөртеп сине авыр хәлдә дә калдыра ала ул. Ярый әле андый хатын-кызлар тирә-юньдә артык күп түгел. Югыйсә ир-атларга шактый кыенга туры килер иде...

11 Ир-ат белән хатын-кыз икесе ике галәмнән икәнә билгеле инде. Кайчакларда аларның бер-берсен аңламаулары шуннан килеп чыга да. Хатын-кызның нигә нәкъ менә шулай эшләгәнән үзегез аңламаган берәр очракны искә төшерегез әле.

– Хатын-кызларны табигать бик хисчән итеп яраткан. Эмоциягә тиз биреләләр. Минем үземне тәртәдән чыгару өчен шактый тырышырга кирәк. Зөһрә, киресенчә, бик тиз кабына һәм тиз сүнә. Ә мин алай тиз генә тынычлана

алмыйм. Ут белән су кебек без. Хәер, икебез дә ут кебек булсак, яшен сугарга да озак түгел. Аннары инде исән калулар икеле... Кайбер чакта юк кына тоелган нәрсәләргә артык игътибар итүен һич аңлап бетермим. «Нигә синең аяк киемең анда тора, монда түгел?» – ди ул, мәсәлән. Ә минем өчен алар кайда ятса да барыбер кебек. Бәлки ялгышамдыр. Өйдә, гаиләдә, көнкүрештә тәртип-сезлекләр – хаос шундый вак-төяктән башлана бит.

12 Хаклы икәнегезне яхшы беләсез, әмма хатыныгызның үз туксаны – туксан, хаклык аның ягында дип саный...

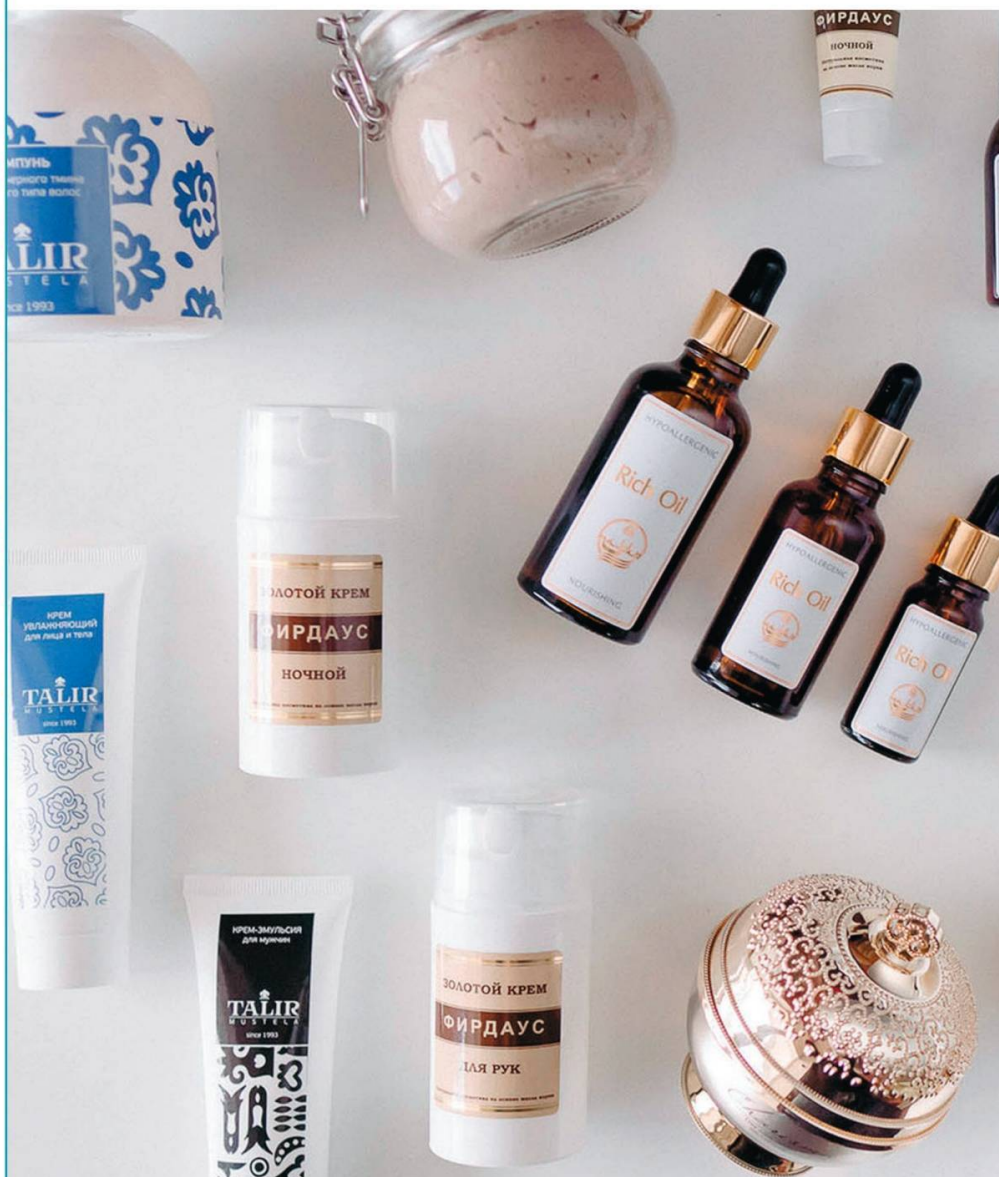
– Дөреслек синең якта икәнән белә торып, башкаларга юл кую бик зур плюстыр инде ул... Хаклы икәнәмне күп очракта расларга тырышам шул. Әмма бәхәсләшкәндә туктап та кала беләм. Хатын-кыз бит ул пулемет кебек: син берне әйткәндә, йөз сүз әйтәргә өлгәрә. Суынгач кына: «Кара әле, мин бит шуны да әйтә белмәдем», – дип уйлыйсың. Аннары: «Әле ярый әйтмәгәнмен», – дип куанасың. Сүз көрәштерүнең ахыры ни белән бетәсен кем белә?

13 Шундый очракны күзаллык әле: Сөз, ачыгып, арып-талып эштән кайтып керәсез, ә өйдә ашарга пешмәгән.

– Безнең өйдә мондый хәл бик сирәк була. Дөнья бит: ул да арып та китәргә мөмкин, кәефсезләнеп торырга да... Моңың өчен беркайчан тавыш күтәрмәдем. Өйдә ашарга барыбер нидер табам: әле аны да ашатам. Үзем дә пешерә алам. Яратып пешергән ризыкларым да бар. Коймак, мәсәлән. Андый коймак берәүдә дә юк! Бәйрәмнәрдә балалар еш кына: «Әти, киләбез, коймагыңны пешер әле», – дип шалтыраталар. Дөресен әйткәндә, плитә янын да басып торырга бер дә яратмыйм. Каяндыр карап, рецепт буенча да әзерләмим, барысын да чамалап салам, әмма бик тәмле килеп чыга. Пешекче һөнәрән сайласам, әйбәт аш-су остасы булыр идем дип уйлыйм үзем турында... Бездә иң иртә торучы кеше – мин. Иртәнге чәйне һәрвакыт үзем әзерлим. Башкалар пешергән чәй кирәкми миңа. Үләннәр салам. Тизрәк пешсен дип, беркайчан да ут өстенә куймыйм. Иртә торгач, вакыт күп бит. Янәшәдәге урманда ярты сәгать йөрөп тә керәм. Гомумән, ашыгырга-кабаланырга яратмыйм, каударлануны җенем сөйми. Гомерем буге тыныч, сабыр булдым. «Яшәргә ашыгырга кирәк», диләр хәзер. Ашыга белеп ашыгырга кирәк, дим мин.

14 Хатын-кызлар еш кына... бүлөк сайлауда ялгыша...

– Хатыным белән икебез арасында шундый килешү бар: беркайчан бер-береңә әйтмичә бүлөк алмаса. Бу – беренчесе. (Бер-ике мәртәбә бизәнү әйбере алганым булды. Аңа бик ошаган иде! Әмма барыбер: «Миннән башка бернәрсә дә алма!» – дип кабатлады.) Икенчесе дә бар. Ир-атлар бәйрәмнәрдә хатыннарын чәчәк бәйләмнәре белән сөендергә ярата. Чәчәкләрне мин дә вакытында күп ташыдым. Концертлардан соң берәр ванна чәчәк алып кайткан чаклар да күп булды. Хатын-кыз чәчәкләрдән туймый, диләр. Зөһрә туйды. Бәйрәм җитсә: «Зинһар, чәчәк кенә ала күрмә!» – ди ул... Командировкалардан буш кул белән бик сирәк кайттым анысы. Бигрәк тә туксанынчы елларда, әйбер юк вакытларда. Беренче тапкыр Себер ягына – Сургут, Нижневартовск шәһәрләренә барганым иштә. Безнең кибетләр буш, ә анда ананас, киви саталар! Өйдәгеләргә бәйрәм ясаган идем ул чакта.

Хатын-кызларга матурлык өләшүче «Талир-Мюстела» компаниясенең тарихы моннан чирек гасыр элек башлана. Косметиканың нигезендә – чәшке мае һәм балалар кремы. Барлык сыйфатлары да сакланган чәшке мае таба алмагач, чимал сатып алып, үзләре житештерә башлый. Кремнар гипоаллерген. Тире ялкынсынуын дөвалау стандартларына кертелгән. Шул исәптән, житлегеп тумакан балалар клиникасынан да. «Хәзер нанотехнологияләр, нанокисәкчәләр хакында сөйләләр. «Талир-Мюстела» нанокисәкчәләрне моннан чирек гасыр элек булдыра. Теләсә нинди кремның нигезе – файдалы матдәләрне тире астына алып керүче «үткәргеч». Чәшке мае бу рольне тулысынча башкара. Шуңа да крем берничә секундта тирегә сеңеп бетә», – дип аңлата компания житәкчесе Фирдаус ДЕВЯТАЕВА.

Әле генә Мәскәүдә үткән FCEM хатын-кыз эшмәкәрләренә 66 нчы бөтендөнья конгрессыннан кайткан. 200 илдән килгән ханымнар Казанда чыккан кремга төмам сокланып кайтып китәләр. «Талир-Мюстела» косметикасы «Россиянең иң яхшы 100 товары» күргәзмәсендә даими жиңүчеләр исемлегендә. Кремнарын хуҗабикә үзе тәкъдим итсен әле.

ЧӘШКЕ МАЕ МОГҖИЗАСЫ

■ Борынгы заманнарда толым очларына тагып йөргән көмеш талир тәңкәләрен күздә тотып, **«ТАЛИР»** сериясендәге кремнарда шундый исем бирелгән. Чәчтә жыелган начар энергетиканы көмеш үзенә ала дип уйланылган. Крем исә биттәге жыерчыкларны бетерә. Уникаль витамин комплексы. «Мизгел эчендәге матурлык» дип тә йөртәләр аны. «Талир 10 люкс кремы» битнең тонусын күтәрә, алыштыргысыз лифтинг.

Ул – крем-реанимация. Йокысыз үткәргән төннән соң да менә дигән беренче ярдәм. Биткә сөртеп 5–10 минут үтүгә үк барлык арыганлык билгеләре юкка чыга.

■ **«ФИРДАУС»** – компаниянең алтын сериясе. Кремнарыннан кала, маскасы да бар. Өстенлеге нидә соң? Балалар тәрбияләгән, гаилә учагы өчен җавап биргән, шул ук вакытта карьера да ясаган замана хатын-кызларының битенә маска салып,

ярты сәгать ятып торырга һич кенә дә вакыты юк кайчак. «Фирдаус» маскасы андый мәшәкәтләрдән коткара. Чистартылган биткә сөртәсез дә онытасың. Балалар куркырлык яшел төстә дә түгел ул. Крем-масканың да нигезендә чәшке мае. Ә актив компоненты – Мароккодан кайтарылган вулкан балчыгы. Юып төшерергә дә авыр түгел, сеңеп бетә диярлек. Ә битнең тиресе яңа туган сабый баланыкыдай булып кала.

■ **«АЕКОЛ»** – ай кремы. Бит тиресе төнгө унбер белән бер арасында гына яшәрә. Ул вакыт «матурлык йокысы» дип атала. Крем исә бу процессны тагын да нәтижәле итә. Составында – А, Е һәм К витаминнары. Кремда аларның күп булуы картаю процессын тоткарлай, күзенәкләрне витаминнар белән тукландыра, бит тиресенәң текстурасын яхшырта, йөзнә тарттыра. Үзегез дә сизәрсез: кремны кулланы башлаганда, бит аны тиз арада «ашап» бетерә, шуңа күрә берничә кат сөртәргә туры килә. Ике-өч атнадан соң, бер тапкыр тидерү дә житәчәк. Көзән һәм кышын битнең барлык төрләре өчен өстәмә витамин ул. Битне салкыннарда һәм жылдан саклай. Суыкка аллергиясе булган кешеләр өчен файдалы.

■ **«ПИАВ»** кремы составында – сөлек оны. Давалау үзенчәлекләре буенча аналогы юк. Аны «киләчәк препараты» дип атайлар. Купероз (капиллярлар челтәре күренү) авыруынан ярдәм итә. Бигрәк тә өлкәннәр өчен файдалы. Тиредәге кан тамырларын ныгыта, битнең төсен яхшырта. Эластин һәм коллаген булдыру механизмын эшләтеп жибәрәп, картаюны кичектерә.

■ Салкыннарда битне генә түгел, иреннәрне дә сакларга кирәк. Иннек кенә бу эшне тулысынча башкара алмый. Чәшке, үсемлек

майларының тукландыргыч матдәләре, бал корты балавызы нигезендә ясалган бальзам вак яраларны дөвалый, дымны саклай. Иреннәрне кышын салкын жыллардан саклау өчен алыштыргысыз.

■ Тагын бер хәзинәбез – гөлжимеш маеннан крем. Составында чәшке мае, көчле антиоксидантлар: А, С, Е витаминнары. Ул битне әйләнә-тирәнәң агрессив йогынтысынан саклай, крем бигрәк тә сәнәгать шәһәрләрендә, экология начар булган мегаполисларда яшәүчеләр өчен файдалы. Төрле яшьтәге хатын-кызлар кулланы ала. Салкынга аллергиясе булган, кышкы-көзгә чорда бите корып интегүчеләр арасында популяр. Тирене ялкынсыну, кубырчыкланудан саклай, вак яраларны тиз төзәтә. Кремны салкынга чыгар алдыннан 20-30 минут кала сөртәргә кирәк. Суыкка аллергиясе булганнарда урамнан йөрәп кәргәч тә биткә тидерергә киңәш ителә, биш минуттан соң аллергия барлыгын бөтенләй онытырсыз.

■ Жылыту сезоны вакытында фатирларда һава коры. Бу вакытта тән тиресенә, шул исәптән, биткә дә аеруча игътибарлы булу мөһим. Чәшке маеннан ясалган дымландыргыч крем ярдәмгә килер. Аны көн дәвамында берничә тапкыр сөртәргә мөмкин. Составындагы Е витамини

һәм чәшке мае бит тиресен корытудан саклай.

■ Хәләл кремнар линиясе дә бар. Аларда спирт һәм чәшке мае юк. Аны шәфтәлу, миндаль, арган мае белән алыштыралар. Арган маен Мароккодан кайтарталар. Косметик үзенчәлекләре буенча аңа тиңнәр юк. Әлеге май нигезендәге крем тирене тукландыра, йомшарта, дымландыра.

■ Чәшке маеннан ясалган сыек сабыннарыбыз белән яңа туган балаларны да юндырырга ярый, тире ялкынсынуы авыруларыннан да дөва. Сабын тирене дымландыра, йомшарта, юынгандан соң, крем сөрткән кебек тәэсир кала.

■ Бүген компания кәрзинендә – 60 төрле продукция. Алар арасынан нәкъ менә үзегезгә кирәген сайлап алыр өчен Казанда Карбышев урамы, 7, Бауман урамы, 17 адреслары буенча урнашкан матурлык йортларында (косметика бары тик фирма кибетләрендә һәм ярминкәләрдә генә сатыла) консультантлар, дерматологлар киңәш бирә.

Кремнарны www.talir-mustela.ru интернет-кибете аша да сатып алырга мөмкин. Клиентларына Фирдаус ханым үзе дә һәрвакыт ярдәм итәргә әзер. Кесә телефоны: 8 987 2 79 95 55.

РЕКЛАМА ХОКУКЫНДА.
Каршы йогынтысы булуы ихтимал. Белгеч белән киңәшләшү сорала.

Косметолог Фирдаус Девятаева серләре.....

Матурлык – хатын-кызның эчке бәхете. Күргәзмәләрдә: «Миңа бернинди крем ярдәм итми», дигәннәргә мин: «Шулай дип уйлыйсыз икән, сезгә бер савыт крем да сатмыйм», – дим. Крем кулланганчы, иң элек үзегезгә карашны үзгәрт!

■ Кремны муеннан сөртә башларга кирәк. Күп очракта хатын-кызлар битенә сөртә, ә муен онытыла.

■ Кремны ышкый-ышкый сөртү дә хата. Аны бармак очларын биттә биетеп кенә тидерергә кирәк.

■ Мунча, ваннадан юынып чыгу белән тәнгә крем сөртәргә ярамай. Жылы һава, кайнар судан соң тире ял итәргә тиеш. Шифалы чәйләр эчкәч, тән тиресе агарып, үз халәтенә кайткач кына крем сөртәргә кирәк.

■ Күз тирәсендәге тире бик коры. Шуңа җыерчыклар да иң элек шунда күренә башлай. Көп торган күзләр проблемасы да ул. Көл, елмаеп йөр, ә йоклар алдыннан чәшке мае тидерергә онытма. Ул җыерчыклар да булдырмый, картаюны да киметә.

■ Бернинди көндәзгә крем да тирене яшәртми. Ул тышкы факторлардан гына саклай. Жиллә көзләрдә, салкын кышларда аеруча игътибарлы булырга кирәк. Салкыннар – тире өчен җитди стресс. Гөлжимеш мае кремын куллану файда бирер.

■ Кичтән биткә крем сөртү бер рәхәтлек бирсә, иртән аның нәтижәсен күрү – мең рәхәт. Бәхет энә шундый кечкенә мизгелләрдән төзелә дә инде ул.

АДЕНОИДЛАР

Ясатыргамы, юкмы? Баласына әлеге диагноз куелып, табиб операция ясатырга тәкъдим иткәндә, эти-әниләрнең күбесе сайлау алдында кала торгандыр. Аденоидларны операциясез генә дөвалап буламы? Вакытында чарасын күрмәсәң, нинди проблемалар булырга мөмкин? Шушы сорауларыбызга табиб-оториноларинголог, Казан дәүләт медицина университетының оториноларингология кафедрасы ассистенты Диләрә ШӘКУРОВА җавап бирә.

Аденоидлар турында беренче тапкыр Дания табибы Вильгельм Меер 1868 елда язып чыга. Ул иң беренчеләрдән булып йоткылыктагы миндаль сыман бизнең даими ялкынсынуы аркасында сулыш юлларының томалануын, ә моның исә бит сөягенең формасы бозылуга китерүен ачыклай.

Аденоидлар яки йоткылык миндаль сыман бизләре лимфоид тукумалардан гыйбарәт, ул борын-йоткылыкның урта өлешендә урнашкан. Төрле чит микроорганизмнар үтеп кереп, борын-йоткылыктагы лайлалы катламның эпителий күзәнәкләрен зарарлаганга, лимфоид тукумаларда вирус-бактерияләрнең антигеннары күбәя. Бу исә әлеге тукуманың күзәнәкләре артуга китерә. Аденоидлар әнә шулай зурая. Аларның зурауы аркасында борын-йоткылык юллары гына түгел, борын һәм урта колак куышлыклары да зарарлана.

Бу хәл бигрәк тә 1,5–3 яшьлек балаларда ныграк күзәтелә, чөнки нәкъ шушы чорда аның иммун системасы вируслар һәм бактерияләр белән ешрак очраша да. Миндаль сыман бизләр балага 4–5 яшьләр булганда иң зур раз-

мерга җитә. Ә 7–8, кайчагында 10 яшьләрдән соң алар акрынлап кечерәя башлай.

Баланың сулыш алудагы кыенлыклары күп очракта йоткылык бизләренең зурауы белән бәйле.

Аденоидларның беренче билгеләре: бала авыз белән сулай, йоклаганда авызын ача, тавышы тыңкышлана, борыны гел юешләнә. Әлеге бизләрнең зурауы аркасында (моңа аңкауудагы миндаль сыман бизләрнең зурауы да кушылса, хәл тагын да катлаулана) баланың йоклаганда сулышы тукталырга мөмкин. Эти-әниләр әллә ни әһәмият бирмәгән төнгә гырлау да йоклаганда аның тын алуы белән проблемалар барлыгын аңлата. Йоки туймау, көне бие йокымсырап йөрү, игътибарны туплай алмау, гиперактивлык – менә төнгә гырлауның нәтижеләре.

Йоткылык бизләренең чамасыз зурауы тора-бара «аденоидлы чырай»га китереп җиткерә. Бит сөягенең рәвеше бозылып (баланың бите озыная), өске казналыгы зурая, өске иреннәре кыскара.

Дөвамлы ютәлгә дә күп очракта ялкынсыган бизләр гаепле – селәгәй яки лайлалы бүлендекләр ялкынсыган бизләргә эләгеп, рефлекс ютәл кузгата. Эти-әниләр йөткерүнең сәбәбен белмәстән, балаларын төрле сироплар белән

дөвалый башлай һәм нәтижәсе юклыкка бик аптырый.

Аденоидларны дөвалап була. Консерватив ысул билгеләнгәндә, табиб киңәше белән төрле спрейлар кулланыла. Билгеле, дөва курсы дөвамлы. Спрейлар белән бер үк вакытта электрофорез, УВЧ, УФО кебек физиотерапевтик дөва ысуллары да билгеләнә. Ләкин моның уңайсыз яклары да бар: баланы көн дә поликлиникага процедураларга йөртәргә кирәк. Кайбер табиблар гомеопатик препаратларның да яхшы нәтижә бирүен әйтә. Аденоидларны консерватив дөвалауда кулланылуы препаратлар исемлегә әллә ни зур түгел, бүген дә 100 процент нәтижәле дөва чарасы уйлап табылмаган.

Авыруның ни дәрәжәдә булуына карап, кайчак операция дә билгеләнергә мөмкин. Әлбәттә, кайсы ысулның отышлырак буласын фәкать табиб кына әйтә ала. Балага еш салкын тию, урта колак ялкынсыну, ишетү сәләте кимү, йоклаганда тыны бетү – болар инде операция ысулын куллану өчен нигез бирүче сәбәпләр. Ләкин сәбәп җитәрлек булмаганда, операция ясау үзен акламый. Теләсә кайсы операция бала өчен стресс, һәм аның организмда өзлөгү китереп чыгару куркынычы бик зур.

Лилия ГӨРӘЕВА әзерләде.

Табиб киңәше

- Аденоидларны кисәтүнең иң яхшы чарасы – көн саен баланың борын куышлыгын физраствор белән юдыру. Бу аденоидларны гына түгел, ә сулыш-тын юлларындагы төрле вируслы чирләрне дә булдырмый калырга булыша.
- Бүлмәне даими җилләтү һәм дымлылыкны көйләү кебек гадәти генә әйбер дә аденоидларны булган бала өчен бик мөһим.
- Көнгә ике-өч сәгать саф һавада йөрү шулай ук яхшы профилактика.
- ОРВИ белән чирләп савыкканнан соң, баланы, ким дигәндә, ике атна бакчага яки мәктәпкә җибәрми торырга кирәк.

ТАГЫН КӨЗ, ТАГЫН ДЕПРЕССИЯ

Хатын-кызлардагы депрессия белән гадәти кәеф булмау арасында бернинди дә уртаклык юк. Эч пошу, күңел төшенкелеге, апатияне – барысын да депрессия дип атау гадәте бар хәзер. Чынлыкта, депрессия үзенә генә хас симптомнары булган, авырлыгы буенча әллә ничә дәрәжәгә бүленә торган шактый җитди авыру ул.

Кәефсезлек, эч пошудан еш зарланган хатын-кызларның якыннары аларга карата бигрәк тә игътибарлы булырга тиеш: әйткәнбезчә, хәвефле симптомнарны вакытында күрәп алу бик мөһим. Бу хакта кардиолог, терапевт, Россия кардиология җәмгыяте һәм Евразия терапевтлар ассоциациясе әгъзасы Альбина ШАҢИДУЛЛИНА сөйли.

Хатын-кызлар табигатьләре белән бик эмоциональ затлар: һәммә нәрсәне йөрәкләренә якин алалар. Шуңа күрә дә күңелләрендә ниләр майтарылганга – анда нинди бураннар уйнаганга алар һәрвакыт игътибарлы булырга тиеш. Депрессиянең симптомнары шактый күп.

Диагноз куйганда аларның бер генә түгел, ә берничә булуы шарт: һәрберсе хатын-кызга актив тормыш алып барырга, яшәргә һәм эшләргә комачаулый.

Авыруның билгеләренә (кабатлап әйтәм – бары тик билгеләренә, бу әле сездә депрессия бар дигән сүз түгел) түбәндәгеләрне кертәп була: эч пошу, сагышлану, кәеф булмау, өметсезлеккә бирелү; сәбәпсез курку хисе, фобия барлыкка килү; тормышның мәгънәсен, яшәү ямен югалту; күңелгә шомлы уйлар оялау, гел ниндидер начар нәрсә – хәсрәт, кайгы килер дип көтү, эчке киеренкелектән котыла алмау; сәбәп булмаган килеш ярысып китү, кәеф кинәт үзгәрү.

Диагноз куйган вакытта депрессиянең физиологик симптомнарын ачыклау бик мөһим. Бигрәк тә хатын-кыз үзенә халәтен, нәрсә хис иткәннән ачык итеп аңлатып, сөйләп бирә алмаса, аларга зур игътибар бирергә кирәк.

Депрессия вакытында йокы режимы бозыла. Кеше йә йокысызлыктан интегә, йә киресенчә, аны гел йокыга тарта. Якынлык кылу теләге юкка чыга яки кими: ул аның өчен кирәксез һәм кызыксыз нәрсәгә әйләнә.

Белгечләр, гадәттә, соңгы ике-өч атнада күзәтелгән берничә симптомга нигезләнеп, «депрессия» дигән диагноз куя. Әмма бары тик комплекслы диагностика гына кешедә депрессия бармы-юкмы икәннән ачыклай ала, аның дәрәжәсен, формасын билгеләргә ярдәм итә. Чирләп китү ихтималы зур булган хатын-кыз үзе дә, аның якыннары да авыруны вакытында танып алу өчен депрессиянең билгеләрен, һичшиксез, белергә тиеш. Психик тайпылышларны дөвәләү һәм профилактика өчен үз-үзгә диагноз кую бик мөһим фактор булып тора.

Депрессия бөтен хатын-кызга да кагыла аламы?

Әгәр әнигез ягыннан нәселдә депрессиядән интегүчеләр бар икән (бигрәк тә клиник дөвәлану узган очракта), гаиләнең башка әгъзаларында да бу проблема килеп туарга мөмкин. Әмма бу авыру сезгә дә кагылачак дигән сүз түгел.

Хатын-кызларда нервлар бозылу белән бәйле мондый кәефсезлекләр кайбер дарулар, бигрәк тә гормональ препаратлар кабул иткәннән соң башлангыч мөмкин. Әмма депрессиягә китереп җиткәргән төп сәбәп – ул, әлбәттә, стресс. Якин кешеңне югалту, якыннарың белән мөнәсәбәтләр бозылу, бала туу, кредит түли алмау яки акча белән бәйле башка проблемалар, эшкә урнаша алмау... Боларның барысы да хатын-кызда депрессия китереп чыгарырга мөмкин. Социаль сәбәпләр

арасында иң беренче урында исерткеч эчемлекләр белән артык мавыгу һәм наркотиклар тора.

Хатын-кызга депрессия белән ничек көрәшергә?

Симптомнары һәм ахыргы нәтижәсе шактый куркытса да, депрессия дөвәләп булмый торган чир түгел. Бигрәк тә башлангыч чорында. Профилактик чаралар турында да онытырга ярамый.

■ Психик һәм физик яктан сәламәтлегегез турында даими кайгыртыгыз. Көндәлек режимны саклагыз: вакытында йокларга ятып, вакытында торыгыз.

■ Сәламәт яшәү рәвеше алып барырга тырышыгыз. Начар гадәтләрдән, бигрәк тә исерткеч эчемлекләрдән баш тартыгыз.

■ Ашау-эчүгезгә игътибарлы булыгыз. Күбрәк хәрәкәтләнегез, саф һавада ешрак булыгыз.

■ Стресслардан бөтенләй качу мөмкин түгел, әмма аларны ничек тә азайту юлларын эзләгез.

■ Дус кызларыгыз белән ешрак аралашырга мөмкинлек һәм вакыт табыгыз – жылы, ихлас сөйләшүләр һәрчак кирәк.

■ Күңелегезгә хуш килгән берәр хобби табыгыз.

■ Килчәккә өмет белән карагыз.

Әгәр инде сезгә бу диагноз куелган икән, дөвәлана башлауны озака сузмагыз. Әмма даруларны бары тик табиб кына билгеләргә тиеш икәнлеген онытмагыз.

Кайчандыр, тәвәккәлләп, Казан мәдәният институтының хореография факультетыннан татар эстрадасы бүлегенә күчмәсә, бүген, бәлки, Данир Саби́ров атлы артистны белмәс тә идек. Хәер, җырчы булмаса, мөгаен, биюче яки данлыклы көрәшче булыр иде ул. Ә бәлки... баянчы?! Әйе, әйе, болары да җырчы һәм пародияләр остасы Данир Саби́ровның һөнәрләре. Бию дә, көрәш тә (2006 елда Азнакайда үткән республика чемпионатында Татарстан чемпионы исеменә лаек була) аның кечкенәдән яратып шөгыльләнгән хобби. Ә баян – анысы инде бабасы киңәшен тотып. Күпләр өчен Данир САБИ́РОВ иң элек пародияләр остасы. Иң беренче эшләреннән булган «Пионерлар» пародиясен хәтерлисезме? Бүген Данир Саби́ров – татар тамашачысына үз репертуарын, үз өслүбен, үз төркемен булдырган танылган артист. Яңарак кына җиденче концерт программасы белән Себер якларыннан урап кайттылар. Яңа программалары «Гаилә» дип атала. Сәре бар: гаиләләренең уңьеллык юбилее быел. Хатыны Миләүшә, кызлары Мәрҗәм белән Дания (кызлар икесе дә нәфис гимнастика белән шөгыльләнә. Мәрҗәм «Беренче канал»ның «Лучше всех» тапшыруында да катнашты) – Данирның иҗатына илһам өрүчеләр. Ерак гас-рольләрдән кайткач, ул якыннарына бәйрәм ясарга ярата. Беркая ашыкмый-ча, каен утынының мичтә чертлэгән тыңлый-тыңлый, үзе генә белгән рецепт белән пешерә торган ашы бар аның. «Дубайга баргач, Илшат дустымнан өйрәнеп кайткан идем. Исеме дә юк үзенең, ләкин бик тәмле», – ди Данир. Әйдәгез, без дә пешерик әле шул ашны!

Кирәк

- 500 г сөяксез ит;
- 3-4 баш суган;
- 5-6 эре бәрәңге;
- 5-6 эре помидор;
- 2 баллы борыч;
- 1-2 баклажан;
- 1 кечерәк ташкабак;
- 2 кишер;
- ярты уч зира;
- тоз-борыч;
- ярты стакан үсемлек мае;
- өстен каплар өчен кәбестә яфрагы.

ШУЛПАСЫЗ ПЕШКӘН АШ

Фото: Ксения Богданова

Эш барышы

■ бөтен ингредиентлар да бер-бер артлы салкын казанга тутырыла (калын төплә кәстрүл дә ярый).
■ Итне уртача зурлыкта итеп шакмаклап турыйбыз да коры казан төбенә салып, тәменчә тоз, борыч сибәбез һәм яхшылап болгатабыз. Аннары ярты уч зира өстибез.
■ Суганны ваклап турап, ит өстен тулысынча каплаганчы түшибез.

■ Суган өстенә эрерәк шакмаклап туралган бәрәңгә, аның өстенә кишер, помидор (помидор аз булмасын, шулланы нәкъ менә помидор бирә), баклажан, ташкабак һәм баллы борыч салына.
■ Савыт тирәли әйләндереп, үсемлек мае ағызабыз. Өстен кәбестә яфраклары белән томалыйбыз.
■ Казанның капкачын каплап, учакка эләбез. Тоз да, шулла да өстәргә

кирәкми. Учакта аш искиткеч хуш исле булып, изрәп пешә. Плитә өстендә генә дә пешерергә була.
■ Кайнау тавышы ишетелүгә, утны киметәбез. Сәгать ярым пешкәннән соң, аш әзер. Казанны уттан алып, өстәгә яфракларын ачабыз. Аларны да турап ашка кушарга була.
■ Ашны сак кына болгатып, тирән тәлинкәләргә бүләбез. Өстенә яшел аш тәмләткеч үләннәр сибәбез.

«Коман мелна» – өч катлы коймак

Кирәк

- Беренче каты өчен: 1,5 стакан арыш оны; 2 йомырка; тоз.
- Икенче каты өчен: 1 стакан солы оны (геркулесны кофетарткычтан чыгарып ясарга була); 1,5 стакан кефир.
- Өченче каты өчен: 2 стакан геркулес; 1,5 стакан кибет каймагы.
- үсемлек мае.

Эш барышы

■ Иң элек өченче катына дигән камырны ясейк: каймакка геркулесны салып, жибетергә куябыз.
■ Беренче каты өчен кирәкле ингре-

диентларны кушып, артык каты булмаган камыр басабыз. Аны юка гына итеп жәеп, төбе майланган табада мичкә куябыз. Газ өстендә генә дә кыздырырга була.
■ Беренчесенең өсте жылынуга, икенче катын – кефирда тугланган солы камырын ағызабыз. Астагы катның да кырыйларына акса, тәмлерәк була.
■ Икенче катның өсте ныгып китүгә, өченче катын сылыйбыз да, коймакның өсте алланганчы, мичтә пешерәбез. Газ өстендә пешерәсе булсагыз, башта капкач белән томалап торабыз, аннары ике ягын да кызартабыз.

Мари халкының милли ризыгы булган бу коймак өч төрле камыр белән – өч этапта әзерләнә.

22
ДЕКАБРЬ
ПИРАМИДА
17:00

XIX татар жыры

БӨТЕН ТАТАР ЭСТРАДАСЫ

Оештыручылар:

TATAR RADIOSI
сеть радиостанций

Генераль партнер:

TATNEFT

Партнерлар:

Kukmara

КАМСКИЙ
КОММЕРЧЕСКИЙ БАНК

Лемау
ТАТТЕЛЕКОМ

6+

☎ 5 196 196

ИЗУМРУД
сеть федеральных магазинов

Алмаз VIP
эксклюзивные драгоценные камни, ювелирные изделия

НАСКО
национальная сеть магазинов

Әле күптән түгел генә унсигезенче тапкыр уздырылган мәртәбәле җыр бәйрәме алга таба бер адым ясый. Халыкара «Татар җыры» эстрада фестивале быел 22 декабрьдә «Пирамида» концертлар залында УНТУГЫЗЫНЧЫ тапкыр узачак. Чын мәгънәсендә ел вакыйгасына әверелгән әлеге фестиваль бу юлы да эстрадабыз мэтрлары белән беррәттән, популяр яшь башкаручыларны да, яңа исемнәрне дә бер сәхнәгә күтәрә. «Татар җыры» тантанасының кунаклары арасында, традиция буенча, республика җитәкчелеге, мәдәният, сәнгать һәм спорт өлкәсендә танылган шәхесләр, бизнес вәкилләре, җәмәгать эшлеклеләре булуы көтелә.

Мәхәббәт белән сугарылган татар җырлары! Зур өметләр баглап килгән тамашачы! Шул өметләрне аклаучы зәвыклы программа! «Татар җыры» бу юлы да үз-үзенә тугры кала. Быелгы фестивальнең эчтәлегенә генә түгел, бизәлеш дәрәҗәдә уйланылган, югары дәрәҗәдә булачак. «Татар җыры» проектының профессиональ командасы шуның өчен җавап бирә. Масштаблы тамашаның режиссеры

Максим Скалозубов һәрвакыттагыча үз алдына грандиоз максатлар куя – җыр, башкаручы, артист образы, сәхнә бизәлеше заманча махсус эффектларны берләштереп кенә калмыйча, һәр чыгыштан тамашачы күңеленә үтәп керерлек аерым бер номер әзерләп өлгерү.

«Иң яхшы җырчы», «Иң яхшы дуэт», «Ел ачышы», «Иң яхшы клип» – барлыгы 25 номинация булып дип көтелә. Елдан-ел дәрәҗәсә һәм бәһасә үскән «Алтын барс» сынына быел кайсы җырчылар лаек булып? Лауреатларны кемнәр игълан итәр? Җавап бирергә әлегә иртәрәк, шулай да һәркемне гажәпләндерерлек сюрпризлар шактый булып дип көтелә.

Инде менә унтугыз ел рәттән тамашачы белән татар эстрадасы йолдызларын онытылмаслык бәйрәмгә җыючы «Татар җыры» фестивале командасы, тырыша-тырыша, бу мизгелләрне якынайту өстендә эшли.

22 декабрь. «Пирамида» концертлар залы. «Татар җыры». Егерме еллыкка ТАГЫН БЕР АДЫМ...

Кучкар. Декабрь ае күнелле вакыйгалар белән истә калыр. Яңа эш башласагыз, ахыры уңышлы булыр. Ай ахыры финанс тотрыклылыгы вәгъдә итә. Ялгыз Кучкарларны яңа танышулар көтә.

Үзгезбозау. Тормышыгызга романтика һәм мәхәббәт үтеп керер. Юмартлыгыгызны башкалар да тояр, алай да керемнәр һәм чыгымнарны бутамагыз. Ел азагына таба мәшәкәтләрден азат булырсыз, күнелегезгә тынычлык иңәр.

Игезәкләр. Ел буге куйган тырышлыкның әжерен нәкъ менә хәзер татырсыз. Декабрь кечкенә генә бүләкләргә, күнелле сюрпризларга бай булыр. Акчалар белән эш итү өчен яхшы вакыт.

Кысла. Үзгәрешләрдән курыкмагыз, алар тормышыгызны яңа хисләр, яңа төсмерләр белән баетачак. Планеталарның торышы Кыслалар өчен уңай. Уңышны куркытмас өчен, начар уйларны ерак куыгыз.

Арыслан. Сез актив, егәрле, тәвәккәл. Күнелегез гел алга әйдәкләр. Ниятләргә, хыялларны тормышка ашырырга сезгә күкләр ярдәм итә кебек тоелыр. Уңыш һәрәяклап елмаер.

Сәмбелә. Чып-чын ачыш ае бу! Кемнең дус, кемнең дошман булуы ачыкланыр. Үзегез өчен дәрәҗә юлны билгеләрсез. Үз мөмкинлекләрегезне күрсәтү җае чыгар, абруегыз артыр.

Бизмән. Үзегезне тулысы белән эшкә багышларсыз. Йолдызлар сезгә финанс тотрыклылыгы ышандыра: уйламаганда гына тагын бер керем чыганагы барлыкка килер. Фортуна сезнең яклы.

Чаян. Ижат потенциалыгызны тулы куәтенә файдаланырсыз. Моңарчы барлыгы да беләнмәгән сәләтләрегез ачылыр. Бу айдагы күнел күтәрелгәгә һәр эштә иң зур ярдәмче.

Укчы. Башлаган эшләрен төгәлләп, нәтиҗә ясар өчен яхшы вакыт. Ниһаять, үзегезгә игътибар итә башларсыз, барысына кул селтәп, күнелегезне тыңларга өйрәнәрсез. Яңа эшләргә тотыныр өчен кулай чор түгел.

Кәҗәмөгез. Тәвәккәллек, максатчанлык – бу айда сезнең юлдашларыгыз шулар. Ниндидер чишелеш көтүчә Кәҗәмөгезләргә ай ахырында сөнеч киләчәк. Үзегез өчен бик файдалы яңалык ишетерсез.

Сукояр. Күнелегездә йөрткән хыял тормышка ашачак. Башкаларның фикере аз кызыксындырыр, бар игътибар үз кичерешләрегезгә юнәлтелгән. Ә алар исә соңгы чор өчен бик тә куанычлы.

Балык. Тормышыгызның мәшәкәтләр чоры. Хәл итәсе әйберләр күп. Ниндидер бер катлаулы мәсьәләне хәл итеп, көтмәгәндә файда алырсыз. Тирә-юньдәгеләр алдында абруегыз үсеп китәр.

Кадрия Идрисова (22.11.1958) – «Ак калфак» татар хатын-кызлары иҗтимагый оешмасы рәисе.

Актаныш районы Чынык авылында туа. Казан дәүләт педагогика институтын тәмамлагач, үз районына эшкә кайта. Кадрия Рәес кызы нинди генә эшкә алынса да, иҗади якин килә, яңа алымнар куллана. 14 ел балалар бакчасы мөдире, 12 елдан артык Актаныш районы хакимияте башлыгы урынбасары, 5 ел Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгы эшләре белән идарә итүче вазыйфаларын башкара. Бүгенге эше исә масштабы буенча тагын да зуррак – бөтен дөнья күләмендә. Россиянең халык мәгарифе отличнигы, Россия Федерациясенең атказанган педагогы, Татарстанның халыкны социаль яклау буенча атказанган хезмәткәре, филология фәннәре кандидаты.

Елена Цыплакова (13.11.1958) – Россиянең халык артисты, режиссер.

Ленинградта, рәссам-графиклар Зоя һәм Октябрь Цыплаковлар гаиләсендә туа. Кечкенәдән фигуралы шуу, йөзү, пятиборье белән шөгыльләнә. Режиссер Динара Асанова мәктәптә укыганда ук аны үзә төшергән фильмнарда уйнарга чакыра. «Не болит голова у дятла» фильмы 1978 елда Кубада иң яхшы чит ил фильмы буларак таныла. 1978 елда – ГИТИСны, 1979 елда ВГИКны тәмамлый. 1985 елда ВГИКның режиссерлык дипломына ия була. 1970–1980 еллар – аның иң актив чоры, кырыктан артык фильмда уйный.

Без аның «Школьный вальс», «Ненависть», «Ключ без права передачи», «Д'Артаньян и три мушкетера» фильмнарындагы рольләрен яхшы хәтерлибез. 1988 елдан үзә дә фильмнар төшерә. «Гражданин убегающий», «Камышовый рай» – беренче эшләрнен. «Пока станция спит» фильмы – әлегә соңгысы.

Рэйчел Макадамс (17.11.1978) – киноактриса.

Лондонда туа. 3 яшеннән фигуралы шуу белән шөгыльләнә. Якыннары аны киләчәктә спортчы итеп күрә. 12 яшендә хыялларын үзгәрткән вакыйга була – балалар спектаклендә уйнап, барысын да таң калдыра. Мәктәптән соң Торонтоның Йорк университетында актерлык остальыгы буенча белем ала. Беренче эше – «Любовь к куклам с дробовиком» фильмы. 2002 елда «Идеальный пирог» фильмында башкарган роле өчен Канаданың иң мәртәбәле «Genie Award» кинопремиясенә лаек була. «Дрянные девочки», «Дневник памяти», «Шерлок Холмс», «Полночь в Париже» фильмнарында уйнаган рольләре дә уңышлы.

Татарстан

Россия

Чит илләр

ОБЪЕКТИВТА – ӘНИ!

Бер ханым фотографтан үзенең портретларын эшләвен сораган. Фотограф аны бик матур итеп төшергән, ханым бик канәгать калган.

«Фотолар искиткеч килеп чыккан, мөгаен, сезнең фотоаппаратыгыз шәптер», – дигән. Фотограф дәшмәгән. Теге ханым, рәхмәт йөзеннән, аны кунакка чакырган. Бик тәмле итеп кичке аш эзерләгән, кунак та бик канәгать калган. Киткәндә, фотограф рәхмәт сүзләре белән болай дигән: «Аш бик тәмле булды, мөгаен, кәстрүлләрегез бик яхшыдыр...»

Элеге тапкыр мезәк бүгенге көн өчен аеруча актуаль яңгырый, чөнки һәркайсыбызның кулында менә дигән камералы айфон йә смартфон. Бүген барыбыз да фотога төшерәбез, һәм аны шунда ук инстаграмга элөп тә барабыз. Әмма бу дөньяга чын фотога күзгә белән карау өчен бөтенләй башка матрицада яшәргә кирәктер. Югыйсә искиткеч гүзәл табигать күренешләрен без дә күрәбез, ак яулыклы әби-апаларның зирәк күзләренә без дә карыйбыз, әмма шуны фотода күрсәтә белү барыбызның да кулыннан килми.

Казан фотогафы буларак танылган Әлфия Бикмөхәммәтова да художник булып китәрмен дип уйлап та карамаган. Мәктәптән үк фотога төшерү белән мавыкса да, башта гап-гади хисапчы һөнәрэн сайлаган. Казан дәүләт университетының ВМК факультетын тәмамлаган.

Аның саннардан гына торган дөньясын 2001 ел үзгәртә: беренче эше «Татарстан» журналында басылып чыга. Вақытлы матбугатта бер күрендеңме... каләм тибрәтүчеләр белә булыр, ул инде «чиргә» әйләнә. Әлфияне дә канатландыра ул. Ижат дәрте аны жиде

төн уртасында тәмле йокысыннан бүлеп, таңнар каршыларга алып чыгып китә, томан төшсә, бөтен эшен ташлатып, табигатькә әйди – атлар, сайрар кошлар артыннан куа. Фоторепортажны аеруча ярата башлый Әлфия Мансур кызы. Ә Казанның 1000 еллыгын бәйрәм иткән көннәрдә ул фотожурналист булып эшли.

Жырларда жырланган, Мөхәммәт Мәһдиев китәпләренә жәннәт бишеге булып кереп калган Казан арты Арча төбәгенә – әнисенә туган төягенә фотога да күрәсе килә Әлфиянең. Арча ягы табигате, Арча кешеләре аны яңа ижат дәрте белән илһамландыра.

2004 елда Әлфиянең беренче фотоальбомы дөнья күрә. Шуннан соң ул фотокүргәзмәләрдә, фестивальләрдә катнаша башлый, дипломнар белән бүләкләнә. «Образлардагы рух һәм ветераннар темасына карата сак мөнәсәбәт өчен» дигән беренче дипломы аеруча кадерле аңа. Шулай ук республиканың төрле шәһәрләрендә һәм районнарында фотокүргәзмәләре уза.

Туган ягын яратуын объектив аша гына чагылдырмый Әлфия. Арча төбәгендәге чишмәләренә чистарту, андагы Туган якны өйрәнү музейның филиалларын баюга да үз өлешен кертү аның өчен зур сөенеч. Ә бүген Казанда һәм Сикертәндә Г. Камалның музей ачу хыялы белән яши. Латин Америкасының данлыклы язучысы Габриэль Гарсиа Маркес: «Кече ватан турында язарга кирәк», – дигән. Һәм шулай эшләгән дә.

Әлфия Бикмөхәммәтова фотосурәтләрендә кызыл жеп булып сузылган әниләр, әбиләр, апалар образларына карыйбыз да: «Бу бит безнең туган як!» – дибез...

Ландыш ӘБҮДӘРОВА

ЭЛФИЯ БИКМӨХӘММӘТОВА

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ТАТАРСКИЙ АКАДЕМИЧЕСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕАТР
ОПЕРЫ И БАЛЕТА ИМ. М. ДЖАЛИЛЯ
ПРИ ПОДДЕРЖКЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДӘНИЯТ МИНИСТРЛЫҖЫ
МУСА ЖӘЛИЛ ИСЕМЕНДӨГЕ
ТАТАР АКАДЕМИЯ ДӘУЛӘТ ОПЕРА ҺӘМ БАЛЕТ ТЕАТРЫ
ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТЫ ЯРДӘМЕНДӘ

ҮЗГӘРЕШ
ЖИЛЕ
В Е Т Е Р П Е Р Е М Е Н

III ФЕСТИВАЛЬ ТАТАРСКОЙ ПЕСНИ

НАЦИОНАЛЬНАЯ
ЭСТРАДА В НОВОМ
ЗВУЧАНИИ

30 НОЯБРЯ
1 ДЕКАБРЯ

18:00

ТАТАРСКИЙ ТЕАТР ОПЕРЫ И
БАЛЕТА ИМ. М. ДЖАЛИЛЯ

12+

татмедиа

ТНВ
ТАТАРСТАН

РЕАЛЬНОЕ
ВРЕМЯ

WWW.KAZAN-OPERA.RU

ВСЕ БИЛЕТЫ KASSIR.RU

РЕКЛАМА